

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**SANSÜR KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İLİŞTİRİLMİŞ
GAZETECİLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

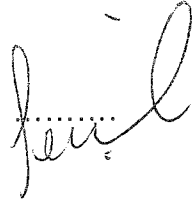
**Hazırlayan
Nergis ÖZGEN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK**

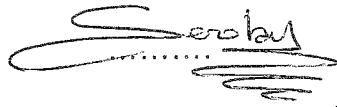
Ankara-2008

ONAY

Nergis Özgen tarafından hazırlanan “*Sansür Kavramı Çerçevesinde İliştirilmiş Gazetecilik*” başlıklı bu çalışma, 17.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalında Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Seçil BÜKER (Başkan)

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Doç. Dr. M. Bilal ARIK

ÖNSÖZ

Teknolojik gelişmeleri bünyesine alarak amaç ve işlevlerini de bu değişiklikler çerçevesinde belirlemeye başlayan medya, tarihte örneklerine sıklıkla rastlandığı gibi, propaganda aracı olarak kullanılma tehlikesinden günümüzde de kurtulabilmiş değildir. Özellikle savaş dönemlerinde medyanın bu yönü tartışılmaya devam edilmektedir. Günümüzde savaşlar da medyanın bu yönü üzerine yapılandırılmakta, “Medya Savaşı” kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. ABD’nin son Irak İşgali de bu konuda zengin örnekleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu işgal ve işgal esnasında ABD’nin uygulamaya koyduğu bir pratik olan ilâştirilmiş gazetecilik, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Uygulamanın, içinde gazetecilerin imzalamak zorunda oldukları sözleşmeleri ve ön denetimi bulundurması, iletişim özgürlüğünün günümüz koşullarında geldiği noktayı görmek açısından önem taşımaktadır. Pratiğin Pentagon tarafından uygulamaya konulmasının ilk günlerinden itibaren bütün çevrelerin eleştirileri ile karşılaşan ilâştirilmiş gazetecilerin değerlendirilmesi, savaşlarda medyanın konumlanışını görmek açısından da yararlı olacaktır.

ABD, medyayı propaganda aracı olarak kullanma ve manipüle etme konusunda ne kadar başarılı olmuştur? Kamuoyunu işgalin gerekliliği ve haklılığı konusunda ikna edebilmiş midir? İlâştirilmiş gazeteciler kamuoyuna ulaştırdıkları haberlerinde, baskılara rağmen etik kodlar ve gazetecilik meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde olayları doğru ifade etme olanağını bulabilmişler midir? Yoksa ABD’nin amaçları uğruna birer piyon olarak savaşdaki yerlerini mi almışlardır?

Bu sorular çerçevesinde şekillenen, sorumluluğu tümüyle bana ait, eksik ve boşluklarıyla eleştirilere açık çalışma için, teşekkürü borç bildiğim çok sayıda kişi vardır.

Çalışmam boyunca değerli yardım ve katkılarıyla çalışmama ışık tutan, önerileriyle vazgeçmememi sağlayan danışmanım Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK'e, ne kadar başarılı olabildim bilmiyorum ama beni böylesi çalışmalar yapmaya inancı ve desteği ile teşvik eden Fatma İNCE YİĞİT'e, anlayış ve güveni ile emeğini benden esirgemeyen Cem Tolga SEYİDOĞLU'na, öne sürdüğüm verileri verimli bir şekilde tartışma imkanı bulduğum Seda TUTU'ya, uzun çalışma gecelerinde beni yalnız bırakmayan Ebru PAK'a, bilgi işlem konusundaki tecrübeleriyle çalışmamın şekillenmesinde yardımcı olan Murat DEMİR'e, iş yükümü hafifleterek zaman kazanmamı sağlayan Duran DEMİR'e, görüşmelerime olan katkılarından dolayı Ünsal ERGEL'e, deneyimlerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan Ümit BEKTAŞ'a, çok kıymetli zamanını benimle paylaşan Murad SEZER'e, sevgileri ile çalışmamın her aşamasında yanımda olan Fatma ve Fuat SEYİDOĞLU'na ve her daim destekleriyle yanımda olduklarını hissettiren sevgili annem Vasfiye ÖZGEN ve babam Nevzat ÖZGEN'e sonsuz teşekkürler.

Ankara, Temmuz 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER ve KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SANSÜR KAVRAMI VE GELİŞİMİ	14
1.1. Sansür Kavramının Tanımı ve Önemi	14
1.2. Sansürün Tarih İçindeki Yeri	20
1.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Basın Özgürlüğü ve Sınırları	25
2. BÖLÜM: SAVAŞ GAZETECİLİĞİ	29
2.1. Savaş Gazeteciliğinin Tanımı	29
2.2. Savaş Gazeteciliğinin Önemi	34
2.3. Savaş Gazeteciliğinin Gelişim Süreci	39
2.4. Savaş Gazeteciliği ve Koruyucu Sözleşmeler	44
2.4.1. Birleşmiş Milletler	46
2.4.2. Avrupa Konseyi	48
2.4.3. Diğer Düzenlemeler	49
2.5. Günümüzde Savaş Gazeteciliğindeki Değişimler	51
2.6. Irak Savaşı'nda Bağımsız Gazetecilik	59
3. BÖLÜM: MEDYA ve PROPAGANDA	66
3.1. Propaganda'nın Tanımı ve Önemi	66
3.2. Savaşlar ve Propaganda	72
4. BÖLÜM: SAVAŞ GAZETECİLİĞİNDE BİR PRATİK: İLİŞTİRİLMİŞ GAZETECİLİK	85
4.1. İliştirilmiş Gazeteciliğin Tanımı	85

4.2. İliştirilmiş Gazeteciliğin İşleyiş Biçimi	90
4.3. İliştirilmiş Gazeteciliğin Gazeteciler Açısından Avantaj ve Dezavantajları	96
4.4. İliştirilmiş Gazeteciliğe Eleştiriler	101
4.4.1 İliştirilmiş Gazetecilik ve Sözleşmeler	108
4.4.2. İliştirilmiş Gazetecilik ve Sansür	114
4.4.3. İliştirilmiş Gazetecilik ve Tarafsızlık Algılaması	121
4.4.4. İliştirilmiş Gazetecilik ve Haber Kaynağına Yakınlık	130
4.4.5. İliştirilmiş Gazetecilik, Etik ve Meslek Ahlak İlkeleri	135
4.4.6. İliştirilmiş Gazetecinin Hedef Olması	140
4.4.7. İliştirilmiş Gazetecilik ve Askeri Üniforma	143
4.4.8. İliştirilmiş Gazetecilik ve Propaganda	145
SONUÇ	150
KAYNAKÇA	157
EKLER	170
ÖZET	193
ABSTRACT	194

SİMGELER ve KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.g	adı geçen görüşme
a.g.m.	adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
Çev.	Çeviren
İst.	İstanbul
KİA	Kitle İletişim Araçları
s.	sayfa

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri özgürlüklerin kullanımı açısından dünyanın en serbest ülkesi olarak algımızda yerini almaktadır. ABD iletişim özgürlüğünü Anayasal güvenceye kavuşturmuş ve "kongre söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz"¹ hükmü ile 1791 yılından beri dünyaya örnek teşkil etmiştir. Düşünce, ifade ve ifadeyi yayma konularında kongreye kanun yapma hakkını vermeyen bu değişiklik Amerika'daki özgürlüklerin bir göstergesi kabul edilebilir. Ancak son dönem siyasi arenada yaşananlar bu ifadenin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Amerika'ya yapılan 11 Eylül saldırıları terör konusunu gündeme taşımış ve ABD terörle savaş adı altında Afganistan saldırısını gerçekleştirmiştir. Amerika bu saldırısını "meşru müdafaa" olarak açıklarken dünyayı Ortadoğu Terörizmine karşı uyardı ve ihmal etmemiştir.

A.B.D. BM Büyükelçisi 7 Ekim 2001'de Güvenlik Konseyi'ne yazdığı mektubunda konuya açıklık getirmekte ve Taliban rejimini Afganistan'ın kendi kontrolü altındaki bölgelerde El Kaide örgütünün barınmasına izin vermekle suçlamaktadır. ABD'nin ve uluslararası toplumun çabalarına rağmen Taliban bu tavrını değiştirmemekte ve örgüte desteğini sürdürmektedir. John Negroponte'a göre, El Kaide örgütü, Afganistan topraklarından tüm dünyada masum insanlara saldıran, ABD içindeki ve öteki ülkelerdeki ABD vatandaşlarını ve çıkarlarını hedef alan teröristleri eğitmeye ve desteklemeye devam etmektedir.² Taliban rejiminin bu tutumu ABD'nin Afganistan'a saldırması ve gerekçe olarak "terörizme açılan savaş"ı göstermesi ile sonuçlanmıştır. Ancak ABD'nin terörle savaşı henüz bitmemiştir. ABD ve

¹ İNCEOĞLU, Yasemin, Uluslararası Medya: "Medya Eleştirileri, İst. Der Yayınları, 2004(a), s.62

² BYERS, Michael; Soykırımdan Son Kırım, Çev: Hasret Dikici Bilgin, İst. Detay Yay., 2007, s.90

müttefiklerinin (İngiltere, İspanya) 20 Mart 2003 yılında Irak'ı işgali Ortadoğu'nun yeniden yapılanması gerekçesini taşıırken medyanın savaş dönemlerindeki konumlanışı ile ilgili birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

İşgal öncesi, ABD ve müttefiklerince Irak'a demokrasi ve özgürlük götürme söylemi ile bütünleşen Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu yönünde ortaya atılan iddia, Irak'a saldırının temel gerekçesi olarak gösterilmiştir. Ancak savaşın ilerleyen günlerinde bu iddianın asılsız olduğu ve Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmadığının ortaya çıkması Amerika'nın medya aracılığı ile meşrulaştırdığı savaşının haksızlığını gündeme getirmiş ve propaganda, haberin manipölasyon ve dezenformasyonu gibi sıkça tartışılan konuları yeniden gündeme taşımıştır.

Çatalbaş'a göre, "enformasyon akışında büyük bir mücadelenin yaşandığı bu savaşta, koalisyon güçleri açısından haber kontrolü savaşın en önemli ayaklarından birini oluşturmuştur:

"Vietnam savaşından ders alan batılı devletler ve askeri yetkililer, gazetecileri mümkün olduğunca savaşın dışında tutmak ve onlara sadece dünyaya yansıtmaları isteneni göstermeleri için ciddi bir haber yönetimi (news management) uygulamıştır"³

Çatalbaş'ın haber yönetiminden kastı Pentagon'un gazetecilerin askeri birliklerin içinde savaşı izlemelerine olanak tanıyan "iliştirilmiş gazetecilik" uygulamasıdır. Pentagon'un uygulamayı duyurması ile birlikte hemen hemen tüm çevreler tarafından uygulama tartışılmaya başlanmıştır.

Eleştiriler iliştirilmiş gazetecilik pratiğinin sadece uygulama alanı ile sınırlı kalmamakta, kelime anlamı üzerinde de devam etmektedir. Tartışmanın odağındaki gazetecilerin savaşa ordu ile katılmadan önce imzaladıkları sözleşmeler tartışmaların odağına yerleşmiş, etik kodlarla,

³ ÇATALBAŞ, Dilruba, "Savaş Aktarmak ve Anlamlandırmak", Doğu Batı Dergisi, Sayı: 24 Ağustos, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Eylül, Ekim 2003, s.246.

meslek ahlak ilkeleriyle bağdaşmadığı konusunda tepkiler almıştır. Bir süre sonra tartışmalar hakaret boyutuna ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde “Embedded” kelimesi Türkçe’ye “İliştirilmiş” olarak çevrilmiş ve literatürdeki yerini almıştır. İliştirilmiş gazeteciler eleştirilirken zaman zaman “gazeteciler ABD’nin iliştirilmiş gazetecileri oldukları zaman fahişelik yapmaya başladılar”⁴ tarzındaki yorumlara da konu olmuşlardır. Landau gazetecileri Amerika ile el ele yürümek ve işlenen suça ortak olmakla suçlar. Filistin Oteli’nde gazetecilerin bombardıman altında kalarak 3 gazetecinin hayatını kaybetmesi, konuya farklı bir boyut katmıştır. Olay medyada “Enformasyon savaşını kaybeden işgal güçleri, Bağdat’ta bulunan basın mensuplarını hedef aldı, El-Cezire ve Abu Dabi televizyonları bürosu ile dünya medyasının bulunduğu Filistin Oteli bombalandı, 3 gazeteci öldü, 10 gazeteci yaralandı.”⁵ şeklinde duyurulurken iliştirilmiş gazeteciler meslektaşlarının ölümünden sorumlu tutuldu.

Eleştiriler çok yönlüdür. Sözleşmelerin etik ve ahlaki olmadığı, askerlerle savaşa katılan gazetecilerin tarafsızlığını yitireceği, haber kaynağına yakınlığın getireceği sonuç olan geneli görme zorluğu nedeniyle objektif olamayacakları, savaş dönemlerinde “tarafsızlığı” ile güvenliğini sağlayan gazetecilerin hedef oldukları, giydikleri askeri üniforma, propaganda aracı olarak Pentagon tarafından kullanıldıkları ve bunların içinde daha da önem kazanan sansür mekanizması altında kaldıkları bugün de tartışılmaya devam edilmektedir.

Gazetecilerin propaganda aracı olarak özellikle savaş ve kriz dönemlerinde kullanılmalarına tarihte sıkça rastlanmaktadır. Savaşları meşru kılma ve kamuoyunun desteğini alma zorunluluğu içinde bulunan devletler bunu sıklıkla uygulamaktadır. Özcan’ın da üzerinde durduğu üzere, uluslararası haber ajanslarının, haber seçiminde izledikleri ölçüt, bilinçli ya da

⁴ MATER, Çiğdem, “Landau: İliştirilmiş Fahişe Gazeteciler”, 24.06.2005, Saul Landau, BİA haber merkezi, 24.06.2005,(Erişim) <http://eski.bianet.org/2005/06/24/62889.htm>, 10.02.2006

⁵ *Yeni Şafak*, 9 Nisan, 2003

içgüdüsel bir biçimde uluslararası ekonomik sistemin kaynağını bulduğu kapitalist ülkelerin çıkarları olmaktadır.⁶ Irak Savaşı'nda da ABD'nin çıkış noktası iştirilmiş gazetecilik uygulaması olmuştur. Ancak teorik şekliyle Pentagon lehine çok başarılı görünen bu pratiğin uygulamada verdiği sonuçlar üzerinde durmakta fayda vardır.

KONU: Bu tez çalışması, İkinci Körfez Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan iştirilmiş gazetecilik pratiğini, çeşitli sansür tanımları çerçevesinde değerlendirmeyi konu almaktadır. Tezde, sansür kavramı ve sansürün türleri ele alınarak bu türlerin iştirilmiş gazetecilik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Savaşlarda propaganda aracı olarak kullanılmaya açık olan medyanın adı geçen savaştaki konumlanması da uygulama çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada iştirilmiş gazetecilik pratiği Pentagon tarafından sunulduğu şekliyle değil uygulama alanları ile irdelenmiştir.

AMAÇ: Çalışmanın amacı, değişik sansür tanımları çerçevesinde İkinci Körfez Savaşı'nda uygulamaya konan bir gazetecilik pratiği olarak iştirilmiş gazeteciliğin yerini tespit edebilmek ve uygulamayı sorgulamaktır. Burada göz ardı edilmemesi gereken konu bu çalışmanın amacının iştirilmiş gazetecilik pratiğini savunmak ya da yermek olmadığıdır. Bununla birlikte özgürlüklerin öncüsü olarak dünyaya kendini kabul ettirmeye çalışan ABD'nin savaş döneminde söyleminin meşruluğunu korumak adına medyaya uyguladığı denetimin sansür boyutunda olup olmadığını ve "özgürlükler ülkesi" olarak anılmasının geçerliliğini koruyup korumadığını belirlemektir.

ÖNEM: İştirilmiş gazetecilik uygulaması sunulduğu andan itibaren makalelere konu olmuş ve eleştirilmiştir. Ancak akademik çalışmalarda pratik, ilk kez Irak Savaşı'nda ortaya konmuş bir pratik olarak nitelendirilmektedir. Vural, uygulama ile ilgili olarak "Irak savaşı birçok gazetecinin görev başında

⁶ ÖZCAN, Zafer, Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler, Ankara, Dayanışma Yayın Eğitim ve Sanat Ürünleri, Şubat 1983, s.19

yaşamlarını yitirmelerine neden olurken, en azından gazetecilik mesleğine yeni bir kavram, daha doğrusu bir gazetecilik tipini kazandırmayı da başarmıştır” ifadesini kullanmaktadır.⁷ Bununla birlikte Tokgöz uygulamaya yönelik ilk örnekler Afganistan Savaşı’nda rastlandığına vurgu yapmaktadır.⁸ Ancak tarihsel sürece bakıldığında uygulamaya ilk kez Falkland (Malvinas) Savaşı’nda rastlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bilgiler ışığında Vural’ın uygulama ile ilgili olarak yaptığı “kazandırmak” yorumunu da irdelemekte ve bu pratiğin gazetecilik alanına kayıp mı yoksa kazanç mı getirdiğine değinmekte fayda vardır.

Bunun yanında iliştilirilmiş gazetecilik üzerine yapılan çalışmaların genel olarak bu pratiği basın ahlakı ve meslek ilkeleri çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Duran’a göre:

“Bir gazetecinin askerlerle birlikte eğitim görüp daha sonra savaş bölgesine gönderilmesi çok sakıncalı bir durum. Gazeteci haber kaynağı ile mesafeli olmalı. Aksi halde, sağlıklı bilgi akışı sağlaması mümkün olmaz. Amerikan ordusuyla birlikte hareket eden muhabirin tarafsız yayın yapması mümkün değildir. Bu yüzden, iliştilirilmiş gazetecilik, gazeteciliğin ölümü demektir.”⁹

Duran uygulamayı etik kodlar ve meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirmekte ancak sansür konusu askıda kalmaktadır.

Bu tez çalışmasının en önemli yönü ise, “iliştilirilmiş gazetecilik” kavramının basın ahlakı ve demokrasi dersi veren bir ülke tarafından ortaya konmuş bir kavram olmasına rağmen, klasik sansür tanımı ile bağdaşır bağdaşmadığını gösterme iddiasında olmasıdır.

⁷ VURAL, Murat, “İliştilirilmiş-Embedded-Gazeteciliğin Etik Çerçeve Değerlendirilmesi”, <http://64.233.183.104/search?q=cache:n5mQw6xSx7UJ:cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130844554.pdf+tokg%C3%B6z+iliştilirilmiş+ili%C5%9Ftilirilmiş%C5%9Ftilirilmiş&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr>, 25.05.2008

⁸ TOKGÖZ, Oya, “İrak Savaşı’nda Yeni Bir Gazetecilik uygulaması: (Embedded) İliştilirilmiş Gazetecilik”, *Savaşın Yüzleri, Uzlaşmanın Aşamaları*, Ankara, Ankara Ün. Basımevi, 2004, s.80

⁹ ŞAHİN, Haluk, “İrak Savaşı’nın medyadaki galibi Fox kanalı oldu...” (Erişim) (<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/06/05/televizyon/h1.htm>, 19 Aralık 2006

Kavramın sansür açısından değerlendirilmesi ideal savaş gazeteciliğinin çalışma koşullarını ortaya koymak açısından da önem taşımaktadır. Çalışmanın bir diğer önemi savaş gibi olağanüstü durumlarda savaş gazetecilerinin yaşamakta olduğu çelişkili durumların incelenecek olmasıdır. Bu konuda çok az akademik çalışma bulunması ve kavramın sansür kavramıyla çok yakından ilişkilendirilecek olması da bir diğer önemidir. Çalışmada ön denetim uygulamalarının tespit edilmesi, bu çalışmayı demokratik bir ülkede artık geçerli olmadığı varsayılan klasik sansür tanımının halen var olduğunu göstermesi açısından da önemli kılacaktır.

Konu ile ilgili çalışmalar pratiğin uygulama alanlarına değinmemekte, teoriği üzerine yoğunlaşmaktadır. Pentagon'un gazetecilere imzalattığı sözleşmeler üzerinden yorum yapılmakta ancak uygulamada gazetecilerin kendilerine nerelerde çıkış alanı bulduğunu irdelememektedir. Bektaş'ın belirttiği üzere:

"Bir olgunun uygulanması ile pratiği farklı şeylerdir. Komünizm de Marks ve Hegel için uygulanabilir bir sistemdi. Ancak kapitalist sistem beklendiği zamanda çökmedi. Komünizm kitap üzerinde çok güzel bir sistem, insanlara güzel olanaklar sunuyor ancak uygulamada bir dikta halini alabiliyor. Uygulamada sistemler bir yerden çatlıyor".¹⁰

Bu açıdan değerlendirildiğinde çok katı kurallara bağlı bir uygulama olan ve sıkı bir denetim mekanizmasını içeren iliştilmiş gazeteciliğin uygulama alanlarını incelemekte yarar vardır.

KURAMSAL ÇERÇEVE: Tarihe bakıldığında insanların birbirleri üzerinde egemenlik kurmak ve bu egemenliklerini sürdürmek için uygulamalarını meşru kılma yollarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Kitle İletişim Araçları, gelişen teknolojinin sınırsız olanaklarından yararlanarak sayısız kişiye ulaşırken, bir manipülasyon aracı haline de gelmektedir. İktidar odaklarında bulunanlar eylemlerini meşrulaştırma yolu olarak gördükleri medyayı,

¹⁰ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

olağanüstü hal dönemleri olarak adlandırabileceğimiz savaş zamanlarında psikolojik savaş aygıtı olarak kullanılmaktadır. Özellikle görsel medyanın insanlar üzerindeki küçümsenmeyecek etkisini yönlendirmeye çalışanlar, kararlarının meşru görülmesi amacıyla bu aygıtlara sahip olma arayışlarına girmektedir. 2003 yılında başlayan ve günümüzde de düşük yoğunluklu çatışmalar halinde devam eden Irak işgali medyanın konumlanışı açısından büyük önem taşımaktadır. Medyanın konumlanışı, savaş kararının nasıl alındığı ve meşrulaştırıldığını görmek açısından da önemlidir.

Kapitalist toplumda, medya, devlet hegemonyasının vazgeçilmez mekanizmalarından biridir. Devletler büyük anlatılarını yaymak ve ülke içindeki birliği oluşturabilmek için yine medyadan yararlanmaktadır. Medyanın gücü beraberinde kontrol altına alınma yollarının çoğalmasını da getirmekte, bu bağlamda medyada sansür uygulamaları çeşitlenmektedir. Bununla birlikte sansür kavramı iletişim özgürlüğünün tartışılmaya başlamasıyla şekil değiştirmiş ancak tamamen yok olmamıştır. Ancak Irak'a düzenlenen işgal bu yargıları tekrar tartışmaya açmıştır. Sansür mekanizması gerçekten şekil değiştirmiş midir? Yoksa uygulama alanı Aydınlanma Çağı'ndaki tanımını tam anlamıyla karşılamaya devam mı etmektedir? Günümüzde sansür kavramı denetimle karıştırılrsa da aralarında büyük farklar bulunmaktadır. Ön denetim anlamına gelen sansür kavramının, alenen kullanılmamasına rağmen, şekil değiştirdiği söylenebilir mi?

Irak savaşı ve beraberinde getirdiği yeni kavramlar düşünüldüğünde sansür mekanizmasının nasıl şekil değiştirdiğini görmek mümkündür. Mills'e göre, bugün, ekonominin ve siyasal organın ayrı ayrı olduğu günler geride kalmış; politika ve para kazanma olanakları açısından ordunun, siyasetin ve ekonominin gücünün birden iç içe girdiği yeni bir döneme girilmiştir.¹¹ Pentagon'un, Körfez savaşlarında hayata geçirdiği akreditasyon ve havuz (pool) uygulamalarının yanına, Irak Savaşı ile yeniden gündeme gelen

¹¹ MİLLS, C. Wright, *İktidar Seçkinleri*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974, s.13

“iliştirilmiş gazetecilik” uygulaması, ABD’deki, Mills’in, “iktidar seçkinleri” olarak nitelediği “siyasi”, “ekonomik” ve “askeri” iktidarların pratiği olarak göze çarpmaktadır.

Sansürün gelişimi ve günümüzdeki uygulanma koşulları bu bağlamda önem kazanmaktadır. Tartışılan konu gazetecinin iktidar seçkinlerinden özellikle askeri iktidara olan bağımlılığıdır. Bu savaşta uygulanan sansür güvenlik gerekçesiyle açıklanmaktadır. Bir orduyla birlikte hareket etmenin psikolojik değerlendirilmesinin yapılması ve oto kontrol açısından irdelenmesi gerekmektedir. Bu savaşta gazetecilerin çok yönlü bir sansüre maruz kalıp kalmadığı ortaya çıkarılması gereken önemli bir sorundur.

Irak savaşında bir gazetecilik pratiği olan iliştirilmiş gazeteciliğin çift taraflı sansüre ne kadar açık olduğunu araştırmayı amaçlayan bu çalışma, önde gelen savunucuları Noam Chomsky ve Edward S. Herman’ın olan “Medya Propaganda Modeli” çerçevesinde değerlendirilecektir. Erdoğan’ın da belirttiği üzere:

“Marksist ve Marksist yönelimli yaklaşımlar içinde, medyanın kasıtlı propaganda aracı olarak kullanıldığı ve içte egemenliği ve dışta emperyalizmi desteklediği görüşü, gerçi Marksistler tarafından indirgeme olarak ve basit olarak yorumlanır, fakat medya faaliyetlerinin propagandacı yanının su yüzüne çıkarılmasında önemli bir yaklaşımdır.”¹²

Aynı zamanda kamu desteği sağlamak ve kamu bilinci oluşturmak amacıyla psikolojik kampanyalarda ve hükümet propagandalarında siyasi liderler tarafından medya bir araç olarak kullanılmaktadır:

“Medyanın sadece çatışmaların çözümüne katkıda bulunabildiği değil, savaş ve çatışmaların yürütülmesini de yönlendirebildiği gözlemlenmektedir. Bir savaşın sebep ve sonuçları analiz edilirken, medyanın izleme rolünün yanı sıra, sadece bir tarafı destekleyerek propagandacı rolü oynayabildiği de bilinmektedir. Askeri güçler veya hükümetler kendi ulusal kamuoylarını oluşturmak ve savaşa örtülü destek sağlamak

¹² ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR, Korkmaz, Öteki Kuram, Ankara, Erk Yayınevi, 2002, s.344-345

amacıyla kendi lehlerinde haber yapmaları için gazetecilere baskı uygulayabilirler, onları yanlış bilgilendirebilirler veya yönlendirebilirler".¹³

Irak Savaşı'nda iliştirilmiş gazeteciliğin, bu tür amaçların yerine getirilebildiği bir ortam oluşturduğu ve iliştirilmiş gazetecilerin askeri makamların kendilerine verdikleri bilgiler doğrultusunda haber yapmak zorunda kaldıkları, aynı zamanda birlik komutanlarının onayladığı ölçüde görüntü veya fotoğraf verebildikleri, bir başka deyişle; bu savaşta askeri makamların gazetecileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştıkları iddiaları, basında etik bir tartışma yaratmıştır. İşte bu noktada sansür ve iliştirilmiş gazetecilik kavramlarının birbirleriyle ilişkilendirilebilecek bir incelemeye konu olması önem kazanmaktadır.

İliştirilmiş gazetecilik uygulaması göz önüne alındığında uygulama ile ilgili olarak üç yaklaşım bulunduğunu söylemek mümkündür. Mills'in de üzerinde durduğu iktidar ve güç odaklarının medyaya yön verdiği, enformasyonun bu kuvvetler çerçevesinde şekillendiği yaklaşımını benimseyenler, gazetecinin bireysel olarak hiçbir rol üstlenmediğini, iktidar ve güç seçkinlerinin verdikleri enformasyonu iletme görevini yerine getirmekten öteye gidemediğini düşünmektedir. İkinci yaklaşımı benimseyenler yaratılan ve sunulan uygulamaların rol oynamadığını, ilke sahibi bir gazetecinin her sistem altında bakış açıları doğrultusunda hareket etme olanağı bularak, kendisine çıkış noktaları yaratabildiği görüşünü savunmaktadır. Bu görüşü savunanlar sistem ve pratiklerin yaptırımlarının olmadığını belirterek uygulama alanına değinmektedir. Çalışmada bizim de benimsemiş olduğumuz üçüncü yaklaşım savunucularına göre her ne kadar gazeteciler sistemlerdeki açık uçlu ifade ve boşluklardan yararlanarak, kendi ilkeleri ve etik kodları çerçevesinde çıkış noktaları bulsalar da, bu başarıların bireysel başarıların ötesine geçemeyeceği ve dayatılan uygulamaların basın

¹³ Avrupa Kitle İletişimi Politikaları, 7nci Bakanlar Konferansı, Kiev (Ukrayna), 10-11 Mart 2005 (Türkiye Heyetince Hazırlanmış Yazılı Katkı Dokümanı), (Erişim) (http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=97775b74-e185-40dd-9594-855bbc71f10d, 01 Aralık 2006)

özgürlüğüne büyük zararlar vermiştir. Bu düşünce çerçevesinde yaklaşıldığında iştirilmiş gazetecilik uygulamasının ABD gibi iletişim özgürlüğü savunucusu bir ülke tarafından ortaya konmuş olması daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bununla birlikte iştirilmiş gazetecilik pratiğinin Pentagon tarafından "gazetecilere daha rahat çalışma koşulları sunması ve enformasyona ulaşırken güvenliklerinin sağlanması" olarak ifade edilmesi, ABD'nin iletişim özgürlüğü savunucusu rolünü destekler görünse de içinde barındırdığı denetim mekanizmaları iletişim özgürlüğüne gölge düşürmektedir. Bu durum ABD'nin iletişim özgürlüğünü savunduğu yanılgısını da yaratmaktadır

VARSAYIMLAR:

a. İştirilmiş gazetecilik ilk kez, yapılan çalışmalarda ifade edildiği üzere Afganistan ya da Irak İşgaliyle değil, Falkland (Malvinas) Savaşı'nda İngiliz hükümeti tarafından uygulamaya konmuş bir pratiktir. Günümüzde iştirilmiş gazetecilik pratiği bir çok ülkede kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin Türkiye'de Savunma Muhabirliği de kanımızca uygulamanın gereklerini karşılamaktadır.

c. İştirilmiş gazeteciliğin, savaş muhabirliğinin bir alt dalı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu farkı çizen en önemli nokta, siyasal ve askeri iktidarın iştirilmiş gazeteciliği bizzat bir sansür uygulaması çerçevesinde örgütlemeleridir.

d. İştirilmiş gazeteci çift taraflı bir sansüre maruz kalmaktadır. Gazeteciler yaptıkları haberleri kendi denetim mekanizmalarından geçirirken bir yandan da askeri kanallar tarafından yapılabilecek denetimleri de göz önünde bulundurmak durumundadır. Yani haber gazetecinin kendi denetiminin dışında askeri bir denetimden de geçmektedir. Ancak bu ifade pratiğin teorideki şeklinde ortaya çıkmaktadır. Uygulamada kendine çıkış noktaları bulabilme olanaklarını incelemek gerekmektedir.

e. Günümüzde demokrasinin ve özgürlüklerin öncülüğünü yaptığını iddia eden bir ülke olan ABD, ön denetim anlamındaki klasik sansür tanımını Aydınlanma Çağı'ndaki kullanımıyla iliştilirilmiş gazetecilik uygulamasıyla devam ettirmektedir.

f. Sansürün uygulayıcıları kendini iletişim özgürlüğü çalışmalarının başında gelenler olarak kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmaktadır.

g. Bağımsız Gazetecilik Irak İşgali sırasında bağımsız olamamış ve uygulama alanı bulamamıştır.

KAPSAM ve SINIRLILIKLAR:

Çalışmada, iliştilirilmiş gazeteciler değerlendirilmiştir. Bunun dışında savaşı takip eden gazeteciler "bağımsız gazeteciler" olarak nitelendirilerek, ayrı başlık altında yer verilmiştir. Bunun yanında konuya açıklık getirmek açısından Türkiye'deki savunma muhabirleri de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tarihte Falkland (Malvinas) Savaşı'nda da rastlanan bir uygulama olmasına rağmen iliştilirilmiş gazetecilik sadece Irak Savaşı'ndaki uygulama alanıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada 2003 yılındaki Körfez Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki iliştilirilmiş gazetecilik uygulamalarına odaklanılmıştır. Türkiye dışından ulusal haber kaynaklarında çalışan gazeteciler araştırma kapsamındadır.

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ: Çalışmada literatürden, yayımlanmış tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Türkiye'den Irak İşgali'ne iliştilirilmiş gazeteci olarak katılmış Ümit Bektaş ile görüşme yapılmış, yine savaşı iliştilirilmiş gazeteci olarak takip eden Murat Sezer ile mail yoluyla görüşülmüştür. Bununla birlikte savunma muhabirliğinin konu ile ilgisinin irdelenmesi amacı ile Ünsal Ergel, Uğur Şevkat, Ümit Kozan ve İbrahim Bilekli ile görüşmeler

yapılmıştır. Konunun psikolojik açıdan ele alınabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Psikiyatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Cengiz Kılıç ile de görüşme yapılmıştır. Gazetecilerin görüşleri için literatürden ve internetten yararlanılmıştır. Görüşmede sorular bağımsız gazeteciler ile iliştilirilmiş gazetecileri karşılaştırma yapmaya uygun şekilde seçilmiştir. Araştırmanın verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış ve yönlendirici olmayan görüşme tekniği kullanılmıştır. "Bu tekniğin kullanılmasının nedeni araştırmanın amacına uygun olarak, görüşülen gazetecilerin deneyimlerini keşfe yönelik bir görüşme sürecinin hedeflenmesidir".¹⁴ Bu tür görüşmelerin özelliği büyük ölçüde açık uçlu sorulara dayanmalarındır.

Çalışmanın birinci bölümünde sansür kavramının tanımı, önemi ve tarihsel süreçteki yeri üzerinde durulmuştur. Konumuz ile yakından ilişkili olmasından dolayı günümüzde Amerika'nın iletişim özgürlüğü anlayışı ve iletişim özgürlüğünün sınırlandırılması da incelenmiştir.

İkinci bölümde savaş gazeteciliği incelenmiş tanımı, önemi ve tarihi ile ilgili bilgi verilmiştir. Hukuki bağlamda savaş gazeteciliğini koruyan sözleşmeler de incelenerek aktarılmıştır. Günümüz savaş gazeteciliğindeki değişimler üzerinde durularak bu bağlamda Irak Savaşı esnasında bağımsız gazetecilik ayrı bir konu başlığı altında ele alınmış ve işleyiş biçimi tartışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde konumuz ile yakından ilgili olan propagandanın tanımı ve tarihsel gelişimi üzerinde durularak savaşlar esnasında kendisine bulduğu uygulama alanlarına ve basın üzerindeki yaptırımlarına değinilerek kriz ve olağanüstü hal dönemlerindeki görünümü açıklanmaya çalışılmıştır.

¹⁴ YILDIRIM, Y. Ali, ŞİMŞEK, Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1999, s.71

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde iliştirilmiş gazeteciliğin tanımı, uygulanma biçimi, avantaj ve dezavantajları üzerinde durularak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Son olarak iliştirilmiş gazeteciliğe yöneltilen eleştiriler, gazetecilerin ifadeleri ile birleştirilerek uygulama alanındaki işleyiş biçimine yer verilmiştir.

İliştirilmiş gazetecilik uygulamasına katılan gazetecilerin imzaladıkları sözleşmeler, Murad Sezer'in iliştirilmiş gazeteci olarak bulunduğu savaşta çekmiş olduğu (ve konunun anlaşılması açısından aydınlatıcı olan) fotoğraflar, savunma muhabirliği ile ilgili yapılan görüşmelerden kesitler ve son olarak da savunma muhabirlerinin Genelkurmaylık ile operasyon ve çatışmalara giderken imzaladıkları sözleşmenin bir örneğinin elde edilmesi için yapılan başvuruya Genelkurmay Başkanlığı'nın cevabını aktaran yazılı cevabı ekler kısmında yer almaktadır.

1. BÖLÜM: SANSÜR KAVRAMI VE GELİŞİMİ

İnsanların iletişim kuran bir varlık olduğunun anlaşılması ve fikirlerini birbirlerine kabul ettirerek, ortak bir paydada birleşerek, toplum bilincini oluşturması ile birlikte düşüncelerin belli çevrelerin görüşleri doğrultusunda şekillenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum güç ve iktidar odaklarını kamuoyunu kendi ideolojileri doğrultusunda yönlendirerek iktidarlarını meşru kılma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çerçevede içinde doğan ve yüzyıllardır devam eden iletişim özgürlüğü mücadelesi, bulundukları konumu korumak isteyen iktidar odaklarının tepkisi ile karşılaşarak günümüze kadar gelmiştir. Uzun ve güç bir mücadeleye rağmen, genellikle iktidar ve güç odaklarının varlıklarını meşru kılmanın yolu olarak gördükleri basını, sansür mekanizmalarını kullanarak, kendi çıkarları doğrultusunda yayın yapmaya zorlamalarına günümüzde de rastlanmaktadır. Bu bölümde sansür kavramının tanım ve önemini üzerinde durularak, tarih içinde sansüre karşı verilen zorlu mücadele ile ilgili bilgi verilmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili olarak, ABD’de basın özgürlüğünün sınırlarının anlaşılması bu çerçevede değerlendirilecektir. Bu bağlamda iletişim özgürlüğünü anayasal güvenceye alan ilk ülke olarak ABD’de, günümüzde bu özgürlüğün nasıl kullanıldığı önem kazanmaktadır.

1.1. Sansür Kavramının Tanımı ve Önemi

BBC’in eski yayın yönetmenlerinden John Wilson, “Gazeteciliği Anlamak” adlı kitabında sansürü resmi ve gayri resmi olmak üzere iki şekilde ele almaktadır. Wilson resmi sansürü, eğer bir resmi sorumlu, bir gazete ya da televizyonda, şu haberi ya da şu fotoğrafı yayımlamayın derse ve böyle bir direktif vermeye yetkiliyse, işte buna resmi sansür denir” şeklinde ifade etmektedir. Wilson’a göre: “Bağımsız bir yazı işlerinin haber konusuna, haberin üretim ortamına yabancı kişi veya kurumların, yine üretim ortamı dışındaki nedenlerle getirdiği kısıtlama” ifadesi gayri resmi sansürü tanımlamaktadır. Ancak Wilson sansürün dışarıdan bir müdahale olmadan da

ortaya çıkabileceğine de vurgu yapmaktadır. Bazı durumlarda yayıncı da, üretim ortamı dışındaki nedenlerden dolayı haberi sansür edebilmektedir.¹⁵

İngilizcede “censor”, Fransızcada “censure” olarak karşılığını bulan sansür Latince kökenli olup “değer biçmek, takdir etmek” anlamına gelen “cencere” sözcüğünden gelmektedir.¹⁶ Cencor: sansürcü kimse, sansür memuru; başkalarının ahlâki davranışlarını kontrol eden kişi; eski Roma cumhuriyetinde nüfus ve ahlâk meselelerine bakan yüksek rütbeli görevlidir.¹⁷

Sansür sözcüğü sözlüklerde “Basın, yayın ve haberleşme ile sinema ve kitap yapıtlarının hükümetçe önceden denetlenmesi ya da kısıtlanması işi”¹⁸, “her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserlerinin, önceden denetlenmesi işi; yayım ve gösterimlerinin izne bağlı olması”¹⁹, “kamu yararı koruma gerekçesiyle söz, yazı, resim ve filmlere uygulanan ön denetim basım ve yayım yasağı”²⁰ olarak tanımlanmaktadır. En genel anlamı önceden denetimdir. Sansür yönetmeliğindeki tanımıyla söz, yazı, resim ve sesle yapılan her türlü yayınların ve haberleşmelerin, yapılmalarından ve gönderilen her çeşit maddelerin (mersulelerin) alıcılara varmasından önce devlet tarafından kontrol edilmek üzere alınan emniyet tedbirleridir.²¹ Bu tanımlara dikkat edildiğinde genel olarak özellikle iki noktaya vurgu yaptıkları görülür. Bunlardan biri öndenetim, diğeri de sansürü uygulayacak olan kurumun niteliğidir. Sansür kamu yararı gözeterek hükümet tarafından yapılır.

Bu bilgiler ışığında Kahraman, sansürü bir iktidar sorunu olarak ifade etmektedir. Kahraman’a göre temel sorun bilgiyi paylaşmamaktır. Varlık

¹⁵ DURAN, Ragıp, *Burası Dünya Polis Radyosu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.71

¹⁶ NİŞANYAN, Sevan, *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Adam Yayınları, 2004, s.393

¹⁷ Elektronik Sözlük, elektroniksozluk.net, (Erişim)

<http://www.sozluk.net/index.php?lang=tr&word=censor&from=en&to=tr>, 22.09.2006

¹⁸ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, 1983, s.1014

¹⁹ Meydan Larousse, *Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, İst. Meydan Yayınları, 1973, Cilt: 10, s. 940-941

²⁰ *Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt:19, s.102

²¹ Bakanlar Kurulunun Sansür Yönetmeliği, Resmi gazetede yayımlanma tarihi: 13.06.1996

nedenlerini meşrulaştırma ihtiyacı içindeki yönetimler sansürü kullanarak bunu tartışılmaz bir olgu olarak sunarlar. Buna bağlı olarak sansür bir iktidar mücadelesidir. Kahraman'ın özellikle üzerinde durduğu ise bu mücadelenin aktörleridir. Savaş iktidarı paylaşmaya yatkın, yaklaşmış kişi ve kesimler ile iktidarın savaşıdır.²² Burada sansürün yönü önemlidir. Sansür iktidarın varlığını tehlikeye atan kişi ve kesimlere yönelik bir girişimdir.

Kahraman'ın açıklamaları göz önünde bulundurulduğunda çoğu durumda hükümet tarafından uygulanan sansürün en somut amacı, toplumu korumak ve devletin üzerinde kontrol sağlayacağı şekilde geliştirmektir. Genellikle toplumu etkileyen durumlarda/eylemlerde uygulanır ve ifade özgürlüğünü suiistimal eden düşünceleri bastırma amacı güder. Ayrıca, sansür, toplu iletişimden kimi düşünceleri ve konseptleri çıkarma yoluyla algıyı kontrol etme eylemi olarak da nitelendirilebilir. Sansüre uğrayan şeyler tek bir kelimeden başlı başına bir kavrama kadar değişebilir ve değer sisteminden, ahlaki yargılardan etkilenebilir. Bir ifadenin sınırlandırılması çoğunlukla hükümet tarafından uygulanır ve amaç kamu yararını gözetmektir. Bu tanımın en büyük sorunu zaten muallakta olan denetim ve sansür arasındaki ince çizgiyi tamamen ortadan kaldırmasıdır. Ancak denetim ile sansür arasındaki ayırma ve aralarındaki ayırımın getirdiği sonuçlara geçmeden önce sansür kavramının nasıl algılandığı üzerinde durmakta fayda vardır.

Günümüzde basın mensupları resmi sansüre iletişim özgürlüğü mücadelesinden söz ederek cevap verirken çok az ülkede ön denetim şartlarını karşılayan bir sansür mekanizması uygulanmaktadır. Ancak bu medya kurum ve kuruluşlarının denetlenmediği ya da ön denetimden geçmediği anlamına gelmemektedir. Çünkü resmi sansürün bulunmadığı ortamlarda gayri resmi sansür kendini daha şiddetli bir biçimde göstermektedir. Özellikle günümüzde medya sahipliği ve siyasal yakınlaşmalar beraberinde bu sansür şeklini getirir ki en tehlikelisi budur. Le

²² KAHRAMAN, H. Bülent, Cinsellik, Görsellik, Pornografi, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2005, s.228

Bohec, Batı ülkelerinde iletişim özgürlüğünün, Üçüncü Dünya ülkelerine göre, çok farklı boyutlar içerdiği görüşündedir. Üçüncü Dünya ülkelerinde sık görmeye alıştığımız gazetecilere ve medya kuruluşlarına yönelik fiziksel şiddet olgusuna Batı ülkelerinde çok rastlanmaması Batı ülkelerinin tam anlamıyla iletişim özgürlüğüne sahip olduğu anlamına gelmez. Bohec bu yargısını şu şekilde desteklemektedir:

"Basın özgürlüğü sadece fiziki şiddet uygulamalarıyla kısıtlanmıyor. Batı ülkelerinde sansür çok daha ince ve görünmez, zaman zaman dolaylı ve Üçüncü Dünya ülkelerinde karşılaşmaya alışkın olduğumuz fiziki şiddete oranla çok daha etkili bir şekilde kendini gösteriyor."²³

Buna göre sansür türlerindeki ayırımın çok dikkatli yapılması gerekmektedir. Yapılmaması büyük yanılgıları da beraberinde getirir. Resmi sansür uygulamayan bir devlet ya da kurum otoritesi gayri resmi sansür uygulayarak hem sansür mekanizmasını çalıştırır hem de düşünce ve iletişim özgürlüğünden yanaymış gibi bir tavır sergileyebilir.

Le Bohec'in "çok daha ince ve görünmez" olarak nitelendirdiği gayri resmi sansür türüne günümüzde sıkça rastlanmaktadır. Haber yapım sürecine haber yapım ortamına yabancı kişilerin girmesinin doğurduğu tehlike ile ilgili olarak Kirtley'e göre:

"Medya yöneticileri arasında habercilikten ve gazetecilikten gelen insan sayısı giderek azalıyor. Harvard'dan bir diploma alıyorlar sonra da habercilik işini öncelikle para kazandıran bir iş olarak görüyor bu yöneticiler. Eğer, haberin dürüstlüğü sizin için ikinci derecede önemli bir konu ise, tabii ki haberin doğruluğunu denetlemek diye tayin edici bir meseleniz olmaz."²⁴

Yukarıdaki örnek dar tanımıyla içinde hükümet baskısı da içeren öndenetim anlamının dışındaki başka bir görüşü de dile getirmektedir. Bu görüş, her denetimsel çabayı sansür olarak değerlendiren, kavramı "sansür olmayan hiçbir şey yoktur" diyebilecek kadar esneten geniş anlamli sansür

²³ BOHEC, Le Jacques, "Basın Özgürlüğünün Paradoksları", *Le Monde*, 17.06.1998, Çev: Can Gürel Seyidoğlu

²⁴ KİRTLEY, Lane, Aktaran: DURAN, a.g.e., s.47

anlayışlıdır.²⁵ Bu görüşe göre basın üzerindeki her türlü denetim çabası sansürdür. Üstelik sadece öndenetimi içermez. Sansür sonrası yapılan ve cezai sorumluluk getiren her türlü denetimi de içerir. Bu görüşte olanlar sansürü devlet tekelinden çıkarmakta ve genellemekte, denetimi de sansür olarak algılayarak aralarında farkı ortadan kaldırmaktadır.

Aynı görüşün savunucularından biri olan Keane bu durumu "bireyler" ile iletişim medyası arasındaki kendini sürekli tekrar eden ilişkinin yanlış algılanmasına bağlamaktadır. Bu durum bireylerin "gönüllü olarak" kendi kendilerini ifade etmekten kaçınmaları sorununu doğurur ki Keane bunu sadece totaliter rejimlerle sınırlamaz ve sansürün ortaya çıkması için bir öndenetim şartını koşmaz. Keane'e göre:

"Sansür çok farklı bir kılığa da bürünebilir. İçimizde yankılanabilir, benliğimize yerleşebilir, peşimizdeki casus, sakın fazla ileri gitme diyen özel katibemiz olabilir... Çenemizi kapamamıza, titrememize, hafifçe gülümseyerek bir kez daha düşünmemize neden olabilir. Egemen görüşleri can simdi yapar, "gramofon beyin"li (orweel) olmayı teşvik eder. Çocuklarımıza ve dostlarımıza kadar uzanır bu sansürcünün eli, onlara gerçek düşüncelerini söylememeyi öğretir."²⁶

Bu görüşün savunucularından biri olan Houn, sansürü yayın öncesi ve yayın sonrası olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sansür mesajın yayımından önce ve sonra olmak üzere işleyebileceğini vurgulayan Houn'a göre:

"Mesajın yayımından önceki sansür mesajın oluşumunu önlemeye yönelikken, mesajın yayımından sonraki sansür daha çok mesajı biçimlendiren ve yayanların cezalandırılmasına yöneliktir".²⁷

Houn bu düşüncesini Keane gibi oto sansüre bağlamaktadır. Sonradan denetime tabi tutulacağını bilmek kişinin önceden kendi kendini denetlemesine yol açar ki bu durum sansürü doğurur.

²⁵ COHEN'den aktaran Serdar Öztürk, Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler, Galatasaray İletişim, İstanbul, Haziran 2006, s.47-76

²⁶ KEANE, John, *Medya ve Demokrasi*, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.56

²⁷ HOUN, Q.Franklin, "Chinese Communist Control of The Press", *The Public Opinion Quarterly* 22, 1958-1959, s.435-448, Aktaran Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s.293

Daha önce de belirtildiği üzere bu görüş denetimi oto sansüre götürmesinden dolayı dolaylı da olsa sansür olarak kabul etmektedir. Ancak bu görüş sansürü Aydınlanma çağında kullanılan öndenetim anlamından çıkarmakta ve çok daha karmaşık bir hale getirmektedir. Bununla birlikte düşünülmesi gereken başka bir noktayı daha gündeme getirmektedir. Sansür geniş anlamı ile düşünüldüğünde “iletişim özgürlüğü” mücadelesi de içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Devam eden mücadeleyi genişleterek her türlü denetime karşı da yürütmek gerekecektir ki bu mümkün değildir. Tocqueville bu durumu önlenemez büyük ulusların varlığına bağlayarak, "(...) “Nüfus ve güç arttıkça bireylerin istek ve çıkarlarında farklılaşmalar ortaya çıkar ve çoğunluğu bir araya getirmek de güçleşir” şeklinde ifade eder.²⁸

Bununla birlikte basın gibi birçok imkan ve yaptırıma sahip bir gücün amacından sapmaması, düzgün işlemesi ve öngörülen verimin alınabilmesi için bazı denetim mekanizmaları ile yaptırımları düzenlemek kaçınılmazdır. Demokrasi özgürlükleri teminat altına alan bir rejimdir. Ancak bu rejim özgürlüklerin kısıtlanmasını da gerektirmektedir. Her bireye sınırsız özgürlükler tanınması mümkün değildir. Çünkü böyle bir oluşum bir başka bireyin özgürlüğünü kısıtlar ki bu da eşitlik ilkesini ortadan kaldırır. Basının da keyfi ve kamu yararı dışındaki çıkarları doğrultusunda hareket etmesini önlemek için bazı sınırlamalar getirilmesi ve denetime tabi tutulması zorunludur. Demokratik toplumlarda kamuoyu temsilcisi görevini üstlenmiş basının bu alanda sağlıklı sonuçlar verebilmesi için kamuoyunun da basına güveninin tam olması gerekir. Kamuoyu basının denetlendiğini ve sürekli gözetim altında tutulduğunu bildiği takdirde karşılıklı güven ile daha sağlıklı sonuçlar alınabilecek ve demokratik sistemler sekteye uğramadan varlıklarını sürdürebilecektir.

²⁸ TOCQUEVILLE, De Alexis, **Amerika'da Demokrasi**, Çev: İhsan Sezai, Fatoş Dilber, Ankara, Yetkin Yayınları, 1994, s.72

Denetim aslında sansürü de içeren genel bir kavramdır.²⁹ Ancak demokratik ülkelerde denetim işlemi yayından sonra yapılmaktadır. Yayın öncesi denetim ise “sansür” olarak adlandırılmakta ve demokratik usuller ile bağdaşmamaktadır. Denetim, amaçlar doğrultusunda yapılmalı ve amaçlardan çıkıldığında, yayından sonra yaptırımlara gidilmelidir. Hiç kuşkusuz temel ölçüt kamu yararı olmalıdır. Ancak doğaldır ki aynı amaçlar doğrultusunda planlamalar farklılık gösterebilmektedir. Denetimde ölçüt amacın ne düzeyde gerçekleştiğini belirlemek olmalıdır. Amacın belirlenmesi de belli ayrıntılar içermelidir. Yani amacı belirlerken üstünde durulması gereken temel ölçüt insanların ihtiyaçlarına doğru cevapları vermesidir. Hiçbir örgütün insanların gereksinimlerini karşılamadığı sürece varlığını sürdüremeyeceği açıktır. Amaçlar haber ve bilgi vermek, eğitmek, eğlence ve dinlence aracı olmak, kamuoyu oluşturmak, bülten tahtası olmak, ekonomik ihtiyaçlara cevap vermek vb. gibi tamamı kamuoyu ile bütünleşen ihtiyaçlar çerçevesinde olmalıdır.

1.2. Sansürün Tarih İçindeki Yeri

İnsanın özgürlük mücadelesi toplum tarihi kadar eskidir. Kabacalı sansürü tanımlarken, insanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar çeşitli şekillerde kendini gösteren sansür, bizi ilgilendiren anlam ve uygulamaları yönünden 15. yüzyılın ürünüdür, ifadesini kullanır. Ona göre sansür dini otoritenin düşünce yasakçılığı ile başlamaktadır.³⁰ Seçkin sınıfların belli çıkarları doğrultusunda diğerlerini sömürmeye çalışması ve kölelik kavramının yaygınlaşması zaman içinde bu mücadeleyi de şekillendirmiştir. Köle sahiplerine karşı ayaklanan köleler, toprak sahiplerine karşı ayaklanan köylüler özgürlük mücadelesini desteklemiştir. Egemen olmanın ayrıcalıklarına sahip üst sınıfların bu mücadeleye baskı ile karşı vermeleri

²⁹ Oxford English Dictionary, 2005, Aktaran Öztürk, Serdar, (Erişim) <http://www.oed.com>

³⁰ KABACALI, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Birinci Baskı, 1990, s.5

düzenlerinin devamlılığını sağlama istekleri açısından düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Sınırsız özgürlük istekleri düşünme özgürlüğü mücadelesi ile başlar, düşünceyi yayma özgürlüğü mücadelesi ile devam eder, basının ortaya çıkışı ve öneminin fark edilmesiyle basın özgürlüğü mücadelesine dönüşür. Tarihteki özgür basın mücadelesine en iyi örneği Keane vermektedir.

“İnsan Hakları kitabının yazarı Thomas Paine’nin yargılanması olayıdır. Paine, kitabında, Amerikan ve Fransız Devrimleri’ni desteklediği ve kendi ülkesine ihanet ettiği iddialarıyla suçlanıyordu. Paine’nin savunmasını yapan başsavcı, iddianamesinde, Parlamento’nun her zaman egemen güç olmadığına, basın özgürlüğünün Tanrı tarafından verilmiş bir hak olduğuna ve özgür düşünce hakkını kullanan basın özgürlüğünün kanlı savaflara yol açmayacağına yer veriyordu. Mahkemede Paine suçlu bulunmasına rağmen, basın özgürlüğü diye bağırarak oldukça büyük bir kalabalık, başsavcıyı desteklemek için dışarıda beklemişti”³¹

İnsanlık tarihine geçen savunma metinleri de iletişim özgürlüğü mücadelesinin temelleri sayılmaktadır. Erksine savunmada:

“Parlamento’nun sahip olduğu erk bireylerin özgürce konuşmak ve fikirlerini yayınlamak hakkıyla sınırlıdır. Her bireyin bilgi oksijenine ihtiyacı vardır. Yurttaşların dillerinin, beyinlerinin ve gözlerinin yönetilmesi kabul edilemez. Basın özgürlüğü Tanrı tarafından ihsan olunmuş değiştirilmez bir doğal haktır. Dünyada hiçbir güç ona tecavüz edemez. Hele kendi paçalarını kurtarma sevdasına düşmüş kokmuş hükümetler asla edemez. Özgür bir basına sahip olmak bireylerin hükümete karşı kullanabilecekleri bir kozdur.”

Tanımlarını yapmaktadır. “Herkes” diye vurguluyordu Erksine, “onun (hükümetin) oluşumuna ilişkin ilkeleri çözümleyebilir, hata ve kusurlarını gösterebilir, yolsuzluklarını inceleyip yayımlayabilir, yurttaşları bu yolsuzlukların feci sonuçları hakkında uyarabilir.”³²

Dünyanın her yerinde iletişim özgürlüğü mücadeleleri aynı dönemlerde başlamamıştır ancak Batı Avrupa’daki gelişmeler ışığında filizlenmiştir. Bu uyanış okuma ve yazma oranlarının düşük olduğu ülkelerde (ör: Rusya) bile kendini göstermektedir. Ancak matbaa Batı Avrupa’nın öncülük konusundaki

³¹ KEANE, a.g.e., s.28-31

³² KEANE, a.g.e., s.29

hassasiyetine rağmen ilk kez Çin'de ortaya çıkmış ve kullanılmıştır. Jeanneney'e göre 1438'de Strazbourg'da, Guterberg tarafından matbaanın bulunduğu ilan edilmişse de, bu durum matbaanın ilk kez Batı'da ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Çin 618'den 907'ye kadar hüküm süren T'ang Hanedanı bu ilerleme sayesinde resmi bir gazete çıkarma imkanı da bulmuştur. Jeanneney bu gazetenin Ti Pao olduğunu belirterek Batı'da matbaanın bulunmasından çok uzun yıllar önce ortaya çıktığını da vurgulamaktadır.³³

10. yüzyılda, Çinliler tahtaya oyulmuş resim ve yazıları ipeğe basarak çoğaltma tekniğini uygulamıştır. Sonraları kalıp olarak pişirilmiş kil tabakaları kullanılmış, dünya tarihinde ilk gazete, 12. yüzyılda Pekin'de ipek üzerine basılmış ve tarihe geçmiştir. Buna karşılık, Avrupalılar bu konuda Jeanneney'in de belirttiği üzere geri kalmış durumdadır. Elle yazarak çoğaltma tekniği 15. yüzyıla kadar devam etmiştir. Okuma yazma bilenlerin artması, yeni buluşlar, feodal baskıların yer yer gevşeyip çözülmesi ve insanların dünyaya bakışlarında, dünya görüşlerinde daha geniş ufuklar açılması, kitap okuyanların, okumak isteyenlerin de çoğalmasına sebep olmuştur. Tokugawa Japonya'sının, günümüz geliştirmekte olan ulusların çoğundan daha iyi ve ileri düzeyde olduğu ileri sürülebilir. Bu dönemde basın varlığını koruyabilmişse de sıkı bir sansür altındadır. Baldini'ye göre Guterberg'in buluşu iletişimde devrime neden olmuştur. Ünlü bilim tarihçisi George Sarton bu buluşu, Rönesans'ın en büyük buluşu olarak tanımlar. Gilmore'nin ifadesi ile oynar başlı harfli matbaanın icadı ve gelişimi Batı uygarlığının entelektüel yaşamında en köklü devrime neden olmuş, düşüncelerin biçimlenmesi ve yaygınlaşmasında yeni ufuklar açmıştır.³⁴

Trager ve Dickerson'a göre Batıda ifade hürriyetinin ilk sistematik müdafaasının şairi John Milton'un 17.yüzyılda yazdığı "Aeropagitica" adlı

³³ JEANNENEY, Jean-Noel, *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*, Çev: Esra ATUK, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.24

³⁴ GILMORE, Myron P., dan aktaran, Massimo BALDİNİ, *İletişim Tarihi*, Çev: Gül BATUŞ, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2000, s.59

eserinde yer aldığını vurgulamaktadır. Ardından aydınlanma filozofları, Spinoza, Locke ve Voltaire gibi düşünürlerin modern ifade hürriyetine yer veren düşüncelerini dile getirmeleri iletişim özgürlüğü mücadelesinin öncülüğü olmuştur.³⁵ Milton'un kitapçığının adı "Önceden İzin Aranmaksızın ve Sansürsüz Yayın Yapılabilme Özgürlüğü İçin" adını taşımaktadır. Üçer, Milton'un düşünce özgürlüğünü "kutsal bir hak" ilan ettiğini ve 17. yüzyılda "hiç kimsenin başkalarına görüşlerini yasaklama hakkına sahip olmadığını" vurgularken, bugün iletişim özgürlüğü dediğimiz insanlık haysiyetinin geniş alanlarına açılan uzun bir yürüyüşün ilk adımını attığına da dikkat çekmektedir.³⁶

Keane'e göre, iletişim özgürlüğünü destekleyen uzun devrim, William ve Mary tarafından devralınan hantal ruhsat sisteminin daha sonra çökmesi ve 1694 yılında Matbaacılığı Düzenleme Yasası'nın süresinin dolması ile ilerlemiştir.³⁷ Ancak düzenleme yürürlükten kaldırılmış olsa da farklı gerekçelerle sansür uygulanmaya devam etmiştir.

Johannes Gutenberg'in hareketli harfleri kullanan baskı makinesini 15. yy. ortalarında icat etmesinden yaklaşık 150 yıl sonra ilk gazeteler ortaya çıkmaya başlamıştır. Binaltıyüzlerin birinci yarısında ilk akademik-bilimsel dergilerin ortaya çıktığını ifade eden Baldini'ye göre:

"İlk dergiler 1605'de Anvers'de basılan Nieuwe Antwersche Tijdingne ve 1609'da Strazburg'da basılan Ordinarii Avis'dir. İlk gazeteler 1613 ile 1618 arasında Amsterdam, Viyana, Londra ve Paris'de basılmışlardır. Bunların arasında en ünlüsü Fransız Doktor Theophraste Renaudot tarafından çıkarılan ve 13. Lui'nin de katkıda bulunduğu gazetedir. İlk günlük gazete ise 1660'da Leipzig'de basılan Leipziger Zeitung'dur."³⁸

³⁵ TRAGER, Robert, DICKERSON, Donna, "21.Yüzyılda İfade Hürriyeti", Çev: A. Nuri Yurdusev, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 2003, s.55-57

³⁶ ÜÇER, A. Rıza, "Arayış...", (Erişim) http://www.guvercinevi.net/yazilar_Y.asp?ID=1322&h=1, 12.01.2007

³⁷ Keane, a.g.e., s.32

³⁸ BALDINI, Massimo, İletişim Tarihi, Çev: Gül BATUŞ, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2000, s.81

Ancak belirtmek gerekir ki bu gelişmeler basının devlet tekeliyle denetlenmesine karşı çıkışı durdurmamıştır.

1720 yılında John Trenchard ve Thomas Gordon, güç, özgürlüğün olmadığı bir yerde varlığını sürdürürken, sürdürebilirken; özgürlük güç olmadan varlığını sürdüremez. Zira güç, eskiden de olduğu gibi sürekli olarak özgürlüğün kapısında bekleyen düşman gibi, ifadesiyle özgürlüğü tanımlayarak mücadeleye yeni bir boyut katmaktadır.³⁹ Bu ifade, güç odakları ve özgürlüğün bir arada bulunma gerekliliğine vurgu yapar; bu otoritelerin özgürlüğe karşı çıkma yerine güçlendirme yolunu seçmelerinin gerekliliğini savunur. Meriç'e göre, otoritenin olmaması anarşiye yol açar. Hürriyeti terk etmek ise toplumu birkaç kişinin sömürüsüne terk etmektir. Demek ki insanlar ne hürriyetten ne de otoriteden vazgeçebilirler.⁴⁰

Beard pul vergisinin kaldırılmasına ve sonuçlarına dikkat çeker. 1766 yılında pul vergisi kaldırılmıştır. Ancak bu gelişme de kolay olmamıştır. Beard'a göre: Pul Vergisi İsyanı'nın ortaya çıkış nedeni "temsilsiz vergi olmaz" ilkesine dayanmaktadır.⁴¹ 1765 yılında başlayan isyan 1766 yılında meyvesini vermiştir.

1774 yılında Amerika'nın on üç kolonisinin İngilizlere karşı ayaklanması, 1776 yılında "Bağımsızlık Bildirisi"ni yayınlaması ve 1783 yılında bağımsızlığını ilan etmesi kişi hak ve özgürlükleri açısından değerlendirilmektedir. Bu mücadelenin dolaylı olarak 1789 yılındaki Fransız devrimine kaynaklık ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Keane Fransız Devrimi'nden esinlenen broşür savaşının iletişim özgürlüğü konusundaki ilgiyi arttırdığını düşünmektedir. 1780'lerde ve

³⁹ TRENCHARD, John, GORDON, Thomas, "Güç ve Özgürlük Üzerine" (Erişim) www.diclehukuk.com, 02.02.2008

⁴⁰ MERİÇ Cemil, *Mağaradakiler*, İstanbul, Sena Yayınları, 2007, s.200

⁴¹ BEARD, A.Charles, BEARD, R. Mary, "New Basic History of The United States", Garden City New York, Second Edition, Doubleday Company Inc., 1960, s.103

1790'larda Mary Wollstonecraft, Tom Paine, Richard Price, William Godwin ve diğerleri, yönetenler için parazitler, hırsızlar, uyuşuklar, beceriksizler ve gafiller gibi sıfatlar kullanarak halkın kullandığı sözcüklerle halkın yönetici sınıfa duyduğu kuşku ve şüphelerin sentezini yapmışlardır. Bu durum halkın siyaseti kendi işi olarak algılamasına yardım ederken demokratik basının oluşmasında da katkılarda bulunmuştur.⁴²

1.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Basın Özgürlüğü ve Sınırları

Dünyaya demokrasi, özgürlükler ve siyasal katılım açısından bakıldığında en gelişmiş ülkeler Amerika ve Avrupa'da bulunmaktadır. Demokrasi mücadelesi 1215 Magna Carta ile İngiltere'de başlamış önce Amerika'da ardından da Avrupa'nın diğer ülkelerinde kendine taraftar bulmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere demokrasi ve özgürlük tarihinin en önemli belgelerinin sahibi İngiltere olmuştur. Leveller'in öncülüğünde başlayan mücadeleler zaman içinde bildirge ve belgelere dönüşerek resmileşmiştir. 1628 yılında yayımlanan İngiliz Haklar Bildirgesi'ni (Bill of Rights) , 1689 yılında İngiliz İnsan Hakları Bildirisi (Petition of Rights,) ve 1679 Habeas Corpus Bildirileri izlemiştir. Amerika'nın İngiliz aydınlanmasına duyarsız kalmaması 1776 yılında Amerika Bağımsızlık Bildirisinin yayımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Aynı etkenler 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yayımlanmasında etkili rol oynamıştır. Günümüzde İngiltere, Fransa ve Amerika'nın özgürlük anlayışları tarihteki mücadelelerinin bir ürünüdür.

Cankaya ve Yamaner'e göre her hak onu kullanan kişiye bir takım sorumluluklar doğurur ve ifade özgürlüğü bu kapsamda ele alındığında bazı sınırlamalara tabii tutulacağı olağan görülebilir. Ancak ifade özgürlüğünün

⁴² KEANE, a.g.e., s.33

sınırlandırılan özgürlükler kapsamında olup olmadığı konusu doktrinde hala bir tartışma konusudur.⁴³

Özgürlük mücadelelerinin İngiltere’de başlamasına rağmen Dönmezer’e göre, “Genellikle haber, fikir ve düşünceleri çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklayabilmek özgürlüğü olarak tanımlanan iletişim özgürlüğü anayasal güvenceye kavuşturan ilk ülke A.B.D olmuştur.”⁴⁴

18. yüzyılın İngiliz ve hemen sonrasının Amerikan entelektüelleri basının özgürlüğü zorunluluğunu savunmuşlardır. Cheyney’e göre David Hume İngiliz basının özgürlüğünün yabancıları şaşırttığını ve Blackstone 1769’da “basının özgürlüğünün özgür devlet için temel olduğunu” belirtirken entelektüeller arasında bu konudaki genel tutumu ifade etmişlerdir. 1770 ve 1780’lerde, Amerikan eyalet-devletleri basın özgürlüğünün devlet tarafından sansür edilemeyeceğini anayasalarına koymuşlardır.⁴⁵

1787 tarihli ABD Anayasası’na 1791’de dahil edilen Birinci Ek Değişiklik Maddesi’ne göre;

“Kongre bir din kuran veya bir dinin gereklerinin serbestçe yerine getirilmesini yasaklayan, söz ve basın özgürlüğü ile vatandaşların şikayetlerini hükümete bildirmek için dilekçe verme haklarını ve barışçıl toplanmalarını kısıtlayan hiçbir yasa çıkaramaz”⁴⁶

hükmü eklenmiş ve bu hükümle kongrenin basın özgürlüğünü sınırlayan kanun çıkaramayacağı vurgulanarak iletişim özgürlüğü Anayasal güvenceye bağlanmıştır.

⁴³ CANKAYA, Özden, YAMANER BATUR, Melike, *Kitle İletişim Özgürlüğü*, Ankara, Turhan Yayınları, 2006, s.3

⁴⁴ DÖNMEZER, Sulhi, *Basın ve Hukuk*, İstanbul, İÜHU Yayınları, 1976, s.41, Aktaran: İNCEOĞLU, Yasemin, a.g.e., 62

⁴⁵ CHEYNEY, E. P. *Freedom and restraint: A short history. In Schramm (ed.) op. cit.*, 1960, s.203-218

⁴⁶ GÜRBÜZ, Yaşar, *Anayasalar*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1981, s.36

1804'de New York ile başlayarak eyaletler, ayrı ayrı federal iftira yasaları çıkarmaya başlamışlardır. İftira yasalarının Anayasa'nın en önemli mimarlarından biri olan Wilson tarafından hazırlandığını belirten İnceoğlu'na göre, "Basın özgürlüğünden kastedilen şey, buna ... Bir baskının olmaması gereğidir, fakat her yazar hükümetin güvenliği ya da yararına, ya da kişinin güvenliği, karakteri ve malına saldırıldığında sorumludur."⁴⁷

ABD'deki uygulamanın detayına inildiğinde görülecektir ki, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin çeşitli tarihlerde aldığı kararlar, basın özgürlüğünün kısıtlanması yönündedir. Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının basın özgürlüğüne ilişkin bir sınırlama koymamasına rağmen, Amerikan Yüksek Mahkemesinin bu özgürlüğün de her özgürlük gibi, mutlak olmadığını ve sınırlandırılabilirliğini kabul ettiğini dile getiren İçel ve Ünver'e göre, Yüksek Mahkeme çeşitli kararlarında basın özgürlüğünün halen "var olan ve açık tehlike" durumunda kanunla sınırlandırılabilirliğini ve böyle bir sınırlamanın Anayasa'ya aykırı olmayacağını belirtmektedir.⁴⁸

Everette Dennis'in Amerika'nın günümüzde basın özgürlüğüne bakış açısını vurguladığı sözleri konuya ışık tutacaktır. Dennis'e göre, geçmişte basın özgürlüğü, basın ve yayın üzerinde "devlet kontrolünün" olmadığı anlamına gelmektedir. Sonrasında kavrama "yayından önce kısıtlama" olmayacağı anlamı yüklenerek tanımı genişletilmiştir. Böylece yayın öncesi denetimin basın özgürlüğü ile bağdaşamayacağı düşüncesi hakim olmuştur. Günümüz basın özgürlüğü anlayışı konusunda ise Dennis, Basın özgürlüğünün toplumun gereksinimi olduğu maksimum bilgi ve fikir akışı ile onu tatmin etmeyi amaçladığına değinmektedir. Basın özgürlüğünün diğer hakların destekleyicisi ve koruyucusu olduğunu belirten Dennis, ABD'de basını, demokratik devlet ve özgür vatandaşlığı sağlayan önemli bir unsur olarak görür. Ancak buna rağmen Dennis, basın özgürlüğü kavramının

⁴⁷ İNCEOĞLU GİRİTLİ, Yasemin, ABD'de Medya, İstanbul, Der Yayınları, 1994 (b), s.11-12

⁴⁸ İÇEL, Kayıhan, ÜNVER, Yener, Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, beta Yayınları, 2005, s.28

gerekliliği, gerçek anlamı, boyutları, bireysel mi yoksa kamusal bir hak mı oldukları hakkında tartışmaların devam ettiğini de ekler.⁴⁹

Bu bilgiler ışığında basın özgürlüğü kavramı konusunda henüz bir fikir birliğine varılmış değildir ancak basın özgürlüğü diğer haklarla birlikte anayasal güvencede bulunmasına rağmen bazı durumlarda sınırlandırılması söz konusu olabilmektedir. Sınırsız zgrlklerin olamayacağı ve sınırsız özgürlüklerin diğer anayasal haklara zarar vereceği düşünüldüğünde bu durum olağan karşılanmalıdır.

Bu bilgiler ışığında ABD’de günümüz iletişim özgürlüğü konusundaki gelişmelere bakarak bu özgürlüğün genel anlamda anayasal güvence altında olduğunu söylemek mümkündür. ABD uzun ve zor bir süreçten geçerek sürdürdüğü mücadelesini günümüze kadar getirmeyi başarmıştır. Ancak Irak Savaşı’nda ortaya koyduğu İliştirilmiş gazetecilik uygulaması içinde Aydınlanma ağı’ndaki sansürün tanımını karşılayan denetimi de barındırmaktadır. Gazeteciler genel bir denetimin yanında, programdan çıkarılma tehlikesi karşısında, kendi kendilerine de sansür uygulamaktadır ki bu durum sansürün varlığını görmeyi de zorlaştırmaktadır.

⁴⁹ John Merrij, “The Dialectic In Journalism: Toward a responsible use of Pres Freedom”, (Barton Rouqe: Louisiana State University Pres 1989 s.127, Aktaran İNCEOĞLU, a.g.e., 2004(a), s.63.

2. BÖLÜM: SAVAŞ GAZETECİLİĞİ

Önceki bölümde üzerinde durulan iletişim özgürlüğü, kriz ve olağanüstü hal dönemlerinde kamuoyunun artan enformasyon ihtiyacı doğrultusunda şekillenerek önem kazanmaktadır. Özellikle medyanın kullanılmaya çok açık olduğu bu dönemlerde savaş alanında kamuoyunu bilgilendirmek göreviyle bulunan gazetecilerin, güvenliğinin sağlanması da son derece zor olmaktadır. Zaman zaman açık hedef olabilen gazetecileri savaş alanlarında koruyacak uluslararası düzenlemelerin ve sözleşmelerin imzalanmış olmasına rağmen önlemler yetersiz kalmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, savaş gazeteciliğini uluslararası platformda korumaya yönelik olan sözleşmelere değinilerek, savaş gazeteciliğinin tanımı, önemi ve tarih içindeki gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte konu ile ilgili olarak yakın tarihte görünen değişikliklere de yer verilecektir. Savaş gibi kriz dönemlerinde, gazetecinin bağımsız olması gerektiği ve herhangi bir kuvvetin güdümü altında hareket etmesinin kamuoyunun doğru bilgi alma özgürlüğünü sekteye uğratacağı tartışılmaz bir gerçektir. Ancak birçok yeniliğe imza atan Irak işgali sırasında bağımsız gazeteciliğin şekil değiştirdiği açıktır. Bu bölümde Irak işgali sırasında bağımsız gazeteciliğin işleyiş biçimine de yer verilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

2.1. Savaş Gazeteciliğinin Tanımı

Gümrükçü, savaşın, “politikanın askeri amaçlarla sürdürülmesi” olarak tanımlandığını vurgulamaktadır.⁵⁰ Günümüz siyasi politikaları diplomatik

⁵⁰ GÜMRÜKÇÜ, Oğuz Cengiz, “Fotoğrafçı Gözüyle Savaş; Ya da bakıp Göremediklerimiz Görüp Anlayamadıklarımız”, (Erişim) <http://www.belgeselfotograf.com/aid=16.phtml>, 12.05.2008
Gümrükçü’nün daha geniş savaş tanımı ise: “...devletlerin ya da iktidar mücadelesi veren her türlü organizasyonun, özel ya da kamusal mülkiyeti, din otoritesini, milli birliği, ulusal ya da uluslararası ekonomik dengeleri korumak; saf ırk yaratmak ya da başka bir ırkı ortadan kaldırmak; kendi ideolojisinin egemenliğini kurmak amacıyla, tüm bunlara dayalı politikalar üreterek giriştikleri silahlı eylemler bütünüdür. Bu bütüne savaşa meşruluk kazandırmak için cinsiyetçi, militarist ve şiddeti içselleştiren bir toplum yaratma çabası da dahildir”dir.

ilişkilerle yürütülürken, sıcak savaşların yaşanmayacağı bir döneme girdiğimiz yanılgısı artık geçmişte kalmıştır. Sıcak savaşlar uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere rağmen hala devam etmektedir. Değişmeyen ise savaşların hala ülkelerin çıkarları doğrultusunda ortaya çıkışıdır. Bununla birlikte kamuoyunu savaşın gerekliliğine inandırmak konusunda da medyaya daha fazla görev düşmektedir. Bu durum beraberinde medyanın manipülasyonunu da getirmektedir.

1. Dünya Savaşı sırasında, General Sir Ian Hamilton gazeteciler konusundaki düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

"İyi yönetilen bir ülkenin savaş muhabirine ihtiyacı yoktur. Savaş muhabiri dediğin, halka savaşın nasıl kazanılacağı konusunda fikirlerini iletir. Eğer savaş kazanmak için gerçeği söylemek gerekirse gerçeği aktarır; eğer savaş yalanla kazanılacaksa, onun görevi yalan söylemektir."⁵¹

Ancak günümüzde ülkeler iyi yönetilmiyor olmalı ki savaşların olmazsa olmaz koşulu gazeteciler olmuştur. Her devlet savaştan önce medyaya sahip olmaya, dolayısıyla savaşını meşru kılmanın yollarını bulmaya çalışmaktadır.

Savaş gazetecisi çatışma, kriz ve olağanüstü hal bölgelerinde görev yapan ve herhangi bir kuvvetle hareket etmeyen, bağımsız, "sivil" kişidir. Görevi sadece savaş değil, öncesi ve sonrasına da değinerek kamuoyunu aydınlatmaktır. Savaş gibi zorlu çalışma koşulları yaratan bölgelerde habercilik yapıyor olması da savaş gazetecilerinin bazı özellikler taşıması zorunluluğunu da beraberinde getirir. Savaş gazetecisinin deneyimli, tecrübeli ve bölge konusunda bilgi sahibi olması yazdığı haberlerin içeriğine de yansiyacaktır. Şen'in tanımına göre ise, "Bir ülkede, bölgede ya da yerleşim biriminde düzenli ordular arasında yapılan savaşların yanı sıra, gerilla savaşları, ayaklanmalar ve sokak çatışmalarıyla ilgili gelişmeleri

⁵¹ KIVANÇ, Taha, "Yalanı Haberleştirme Sorumluluğu...", *Yeni Şafak*, 10.10.2001

yerinde izleme ve haberleştirmedir.”⁵² Bununla birlikte Kara, tanımını genişleterek,

“Savaş muhabirliği kriz yaşanan, sıcak çatışmaların, devamlı terör saldırılarının devamlı yaşandığı bölgelerde görev yapan, düzenli iki ordu arasında yaşanan ya da olası bir savaşı haberleştirmek üzere bu bölgede görev yapan “bağımsız ve tarafsız” gazetecidir.”⁵³

yargısını da ekler. Bektaş, savaş muhabirliğinin sözcük anlamı dışında bir anlamı olduğunu düşünmediğini belirtir, kısa ve öz bir tanım yapar. Ona göre, iki ayrı güç arasında yaşanan silahlı çatışmayı izleyen gazeteciye savaş muhabiri denir. Ancak bu tanıma ek olarak Bektaş’a göre:

“Savaştan kasıt sadece iki düzenli ordu arasındaki çatışma olmamalıdır. Bir isyan hareketi, herhangi bir terörist örgütün yarattığı çatışmayı izleyen gazeteci de savaş muhabiridir. İliştirilmiş muhabirlik de bir savaş muhabirliğidir. Buradaki fark düzenli bir ordunun size gazeteci kimliğinizle bünyesinde yer vermiş olmasıdır”⁵⁴.

Özellikle kriz ve savaş dönemleri gazeteciliğin en zor şartlarda yapıldığı dönemlerdir. Bu yargıya katılan, savaş şartlarını yaşayan gazeteci olarak zorlukları anlatan Özdemir’e göre,

“Bir yandan grup halinde hareket etmek zorundasınız, diğer yandan ise grubun içinde herkes farklı haber yapmaya çalışır. Bu gibi durumlarda herkes farklı bir açı yakalama telaşıyla birbirini atlatmak için bin bir numara çevirir. Yalnız kalmak pek güvenli değildir, ama yine de bir gazeteci için galiba en iyisidir. Tabii böyle grup halinde hareketin de bir “fair play”i yani yazılı olmayan bir centilmenlik anlaşması vardır.”⁵⁵

Savaş muhabirliğinin zorluğu daha çok deneyim gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Olağandışı durumlara her an hazırlıklı olmayı da

⁵² Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 23.12.2003

⁵³ KARA, Burak, Vatan Gazetesi Muhabiri ile Yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İst., 28.12.2003

⁵⁴ BEKTAŞ, Ümit ile yapılan görüşme, Ankara, 26.02.2008

⁵⁵ ÖZDEMİR, Cüneyt, Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim, İst., Doğan Yayınevi, 2003, s.48-49

beraberinde getiren bir meslektir. Savaş muhabirliğinde tecrübenin, alan pratiği ve bilgi birikimiyle elde edildiğini anlatan Çubukçu'ya göre,

"Tecrübe çok önemlidir, çünkü savaş alanlarının gerçeği kitaplarla yazılanlardan çoğu kez farklıdır. Üstelik savaş gibi kritik durumlarda, manipölasyonun, yanlış bilgilendirmenin yoğun olduğu, habercilik yapmanın güçleştiği dönemlerde, kelimeler ve mikrofonlar silahlardan daha etkili olabilir."⁵⁶

Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün (RSF) son raporu savaş istatistiklerini bir "gerçek" olarak gözler önüne seriyor. Rapora göre 20 Mart 2003 tarihinde başlayan Irak Savaşı'nda şimdiye kadar 66 gazeteci ve medya çalışanı öldürüldü. 1955 ve 1975 yılları arasındaki Vietnam Savaşı'nda ise 20 yılda toplam 63 gazeteci öldürülmüştür. Bu sayı gazetecilerin savaş bölgelerinde içinde bulundukları tehlikeyi de gözler önüne sermektedir.⁵⁷

Büyük tehlike içinde mesleklerini yapmaya çalışan gazeteciler aynı zamanda meslektaşları ve zaman ile yarış içindedirler. Ancak savaş ortamını yaşamış gazeteciler yine de olayın içinde bulunmak için her türlü tehlikeyi göze almaya devam ederler. Özdemir bu durumun sebebini şu şekilde anlatmaktadır,

"...kimi meslekler bir hastalık gibi insanın genlerine nüfuz edebiliyor. Ve gazetecilik bir kez bulaştı mı kolay kolay insanın üzerinde atamayacağı ölümcül bir hastalık gibi. İnsanın genlerine sirayet eden ve arazlarını insan karakterine nüfuz ettiren garip bir hastalık. Ve bir kez bulaştı mı insanın aklını, mantığını alıp götürabiliyor. Muhabirler, modern zaman habercileri (Messenger), ama bu habercileri postacıdan ayıran şey, amaçlarının içinde gizli. Daha ulvi, daha faydalı, daha gerekli... Belki bu yüzden siz, herkesin kaçtığı bir savaşın içinde olmadığınız için üzülebiliyorsunuz".^{58 59}

⁵⁶ ÇUBUKÇU, a.g.e, s.48

⁵⁷ "Irak Vietnam'dan Beter", 29.08.2005, (Erişim)

<http://ilef.ankara.edu.tr/akildeferi/yazi.php?yad=8605>, 29.05.2007

⁵⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.27

⁵⁹ Burada Özdemir'in savaş konusundaki duygularına göz atmak aydınlatıcı olacaktır:

"Farklı savaş meydanlarında, farklı ordular ve askerlerle karşılaşınca görüyorsunuz ki aslında hepsi aynı.

Tüm savaşlar birbirinin tekrarı.

Bu haliyle her şey tanıdık. İçinde bulunduğumuz çaresizlik bile.

Silahları, tankları, zırhlıları, patlayan bombaları, insan cesetlerini tarif etmekten yoruldum ve sıkıldım. Biliyorum ki, bunlar savaşın sadece bir parçası"

Bkz: ÖZDEMİR, a.g.e., s.19

Çubukçu savaş dönemlerinde muhabirleri medya dünyasında zincirin ilk halkası olarak tanımlar ve bu dönemlerde muhabirlere daha zor ve anlamlı görevler düştüğünü belirtir. Bunun sebebini savaş dönemlerinde birinci elden tanıklığın önemine ve ancak savaş muhabirlerinin bu tanıklığı gerçekleştirebileceklerine bağlayan Çubukçu, kimilerine göre muhabirin öneminin azaldığını da vurgular ve sebebini şu şekilde açıklar:

"...artık masa başındaki analistler, toplum mühendisleri, savaş uzmanları seyircileri bilgilendirmekte ve yönlendirmektedir. Dolayısıyla muhabirlerin verdiği haberler ikinci planda kalmaktadır. Ancak savaşlar stüdyodan ya da gazetelerin yönetim merkezlerinde görüldüğü ya da hissedildiği gibi değildir. Çünkü savaşlar masa başında algılandığı şekliyle yaşanmaz."⁶⁰

Burada belirtmeden geçilmemesi gereken bir durum daha ortaya çıkmaktadır. Savaş muhabirleri cephede birbirlerine destek olmaktadır. Hangi kuruluş nezdinde orda bulunurlarsa bulunsunlar aynı ilkeler çerçevesinde görevini tamamlamaya çalışan bir gazeteci diğerine yardım etmektedir. Körfez Savaşı'ndan önce cephede farklı pozisyonlarda gazeteciler bulunmadığı için (akredite, pool, bağımsız, brifing ya da iliştilmiş v.b.) gazetecinin sadece meslektaşını "atlatma" konusunda endişelenmekteydi. Ancak aynı savaş alanında hem bağımsız hem pool(havuz) gazetecilerinin bulunması durumu kargaşaya neden olmuştur. Bir uygulama içindeki gazetecinin başka bir uygulama içinde bulunan gazeteciye nefret duymaya başladığı görülür ve tartışmalar kaçınılmaz olur. Havuz sistemine dahil olmayan ve bağımsız gazeteci olarak Körfez Savaşı'nı takip eden Robert Fisk'in Khavji'ye kendi imkanları dahilinde girmesi ve oradan haberlerini geçmesi havuz sistemine dahil olan meslektaşlarını kızdırmıştır. Meslektaşları Fisk'e, "Pis herif, çalışmamıza engel oluyorsun. Burada bulunmaya hakkın yok. Defol git, Tahran'a dön" diyerek tepkilerini dile

⁶⁰ ÇUBUKÇU, a.g.e., s.19

getirmişlerdir.⁶¹ Gazetecilerin bu tepkilerinin kendilerince haklı sebepleri vardır. Çubukçu bu sebebi şu şekilde açıklar:

" Habercilik bir yarış. Zaman ve diğer habercilere karşı verilen bir yarış. En az yaptığınız haber kadar, o haberi ne zaman yayınladığınız da önemli. Bazen dünyanın en iyi görüntülerini çekersiniz, ancak zamanında yetiştiremezseniz hiçbir anlamı yoktur. Alıp çöpe atabilirsiniz."⁶²

Çubukçu savaş muhabirlerini dörde ayırmaktadır. Birinci grup savaşın gidişatı ile ilgili haberler ve sayısal bilgiler verir, Çubukçu'ya göre bu grup çok katı objektifliği savunmaktadır. İkinci grup, objektiflikten vazgeçmeden, kendi yorumunu çok katmadan savaşın diğer yüzünü de iletmeye çalışır. Üçüncüsü ise, daha çok Bosna Savaşı'yla ortaya çıkan, savaşın içinde, o insanlarla birlikte yaşadıklarından dolayı aynı koşullara maruz kalıp, bir noktadan sonra "katliamin, savaşın durdurulması" yönünde tavır koyanlardır. Çubukçu'ya göre dördüncü grup, İkinci Dünya Savaşı'nda ve Vietnam'da gündeme gelen, Irak Savaşı'nda da kullanılan iliştilmiş gazetecilerdir. Çubukçu bu ayırımdan sonra kendisini ikinci gruba dahil ettiğini de belirtir.⁶³

Zor koşullar altında çalışan savaş muhabirleri bunun yanında pek çok tartışmaya da konu olmaktadır. Bulundukları şartlar içinde yazdıkları haberlerin doğruluğunu sorgulayanlara cevap vermek ve kendilerini savunmak durumunda kalmaktadır.

2.2. Savaş Gazeteciliğinin Önemi

İnsanlık kat ettiği yola rağmen günümüz dünyası hala savaşlara sahne olmaktadır. Geçmişte savaşlar ülkelere sahip olmak ya da var olan toprakları kaybetmemek uğruna yapılırken günümüz insanlığı çok daha komplike amaçlar gütmektedir. Üstelik kullanılan araçlar da şekil değiştirmiş kansız

⁶¹ FİSK, Robert , "Free to Report What We'reTold", *The Independent*, 6 Şubat 1991, Çeviren: Seda TUTU

⁶² ÇUBUKÇU, a.g.e., s.53

⁶³ Lale Tayla, "Hala Çok Yaralanıyorum", Mete Çubukçu'yla yapılan röportaj, *Radikal Cumartesi Eki*, sayı.337, 12.04.2003

ancak daha büyük enkazlar bırakan savařlara neden olmuřtur. Savařların tamamen soğuk savařlar olarak geliřeceđi ve yüksek yoğunlukta çatıřmalara girilmeyeceđi dūřünūlen bir zamanda sıcak savař yeniden kendini göstermiřtir. Ancak gūnūmūz insanının bilgi alma ihtiyaına geliřen teknolojinin olanakları da eklendiđinde savařlar artık bařka tūrlū geliřmeye bařlamıřtır. Medya savařın gidiřatının belirleyicisi konumuna gelmekte, her an savařı řekillendirmektedir. Artık iřgalci olmak için iřgalin meřruluđunu da sađlamak gerekmektedir. Çađımızda sorgulayan insan, kendisine verilenle yetinmekte ve savařı izledikleri medyayı 4. kuvvet olarak algılamaktadır. Ancak gū odaklarının sūrekli denetimine tabii kalması ve kullanılma çabaları zaman zaman açıkça ortaya çıkmaktadır. Gūmrūkū'nūn tarih içinde medyanın nasıl kullanıldıđına dair verdiđi örnekler açıktır. Örneklerden birini burada anmakta yarar vardır,

"Kuveyt savařı esnasında bir Kuveyt hastanesini basan Iraklı askerler, erken dođmuř Kuveytli bebekleri kuvōzlerinden fırlatıp atmıř, ihtiyaçları olduđu gerekçesiyle kuvōzlere el koymuřlardır. Bu hikayede kamuoyunu ikna etmek için eksik olan tanık da bir sūre sonra yaratılır. Neyyire adlı kız būtūn dūnyanın yūređine iřleyen açıklamalarda bulunur. Savař binlerce lūyle sona erip "zafer"e ulařıldıđında Neyyire'nin, Kuveyt ABD Būyūk Elçisinin kızı olduđu gerçeđinin artık hiçbir önemi kalmamıřtır."⁶⁴

Bu rnek kamuoyuna verilen bilgi ile nasıl yōnlendirilebileceđini ve sonuçlarının ne kadar vahim olabileceğini sergilemektedir.

neminden sıkça sōz ettiđimiz zgūrlūk özellikle halkın haber alma ihtiyaının daha yōđun olduđu savař ve kriz dōnemlerinde daha da önem kazanmaktadır. Bu olađanūstū hal dōnemlerinde basın ūzerinde sınırlamalar olması dođaldır. Özellikle geliřen teknoloji ile birlikte medyanın artan gūcūnūn dūnyayı kūresel bir kōy haline getirmedeki rolū, kitleler ūzerindeki etkilerini de bir kez daha gōzler nūne sermektedir. 1991 yılında gerçekleřmiř olan Kōrfez Savařı medyanın kamuoyu ūzerindeki etkisinin

⁶⁴ GūMRūKū, Ođuz Cengiz, "Fotođrafçı Gōzūyle Savař; Ya da bakıp Gōremediklerimiz Gōrūp Anlayamadıklarımız", (Eriřim) <http://www.belgeselfotograf.com/aid=16.phtml>, 12.05.2008

görülmesi açısından bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Körfez Savaşı'nı adeta canlı yayında yayınlayan kanallar dakika dakika savaş hakkında yorum yapan spikerleriyle hafızalarda yer almaktadır. Bu savaş aynı zamanda yeni bir konseptin habercisi olmuştur. Teknolojinin getirdiği sınırsız olanaklarla savaşı izleyicinin oturma odasına kadar taşıyan medya kamuoyunda yeni tartışmaların zeminini de böylece hazırlamıştır. Doğru, tarafsız ve güvenilir haberciliğin yapılması gerekliliği konularının yanında yıllardır tartışmalara konu olan medyanın manipülasyonu da ivme kazanarak boyut değiştirmiştir. Canlı yayında izlendiği zannedilen savaş hakkındaki gerçekleri kamuoyu yıllar sonra İkinci Körfez ya da Irak Savaşı ile birlikte öğrenecektir.

Yukarıda verilen örnek duygu, düşünce ve haberlerin kamuoyuna iletilmesi özgürlüğünün garanti altına alınması çalışmalarında, toplumun fikir ve kanaatlerinin oluşmasında temel belirleyicilerden biri olan medyanın, özellikle savaş ve kriz dönemlerinde çok önemli roller üstlendiğini göstermektedir. Bu rol medyada çalışanların hak ve sorumluluklarını en iyi şekilde bilmeleri ve uygulamaya geçirmeleri açısından da temel oluşturmaktadır. Medya mensuplarının olağanüstü hal dönemlerinde üstlendikleri bu rolü en iyi şekilde yerine getirmeye çalışırken, özellikle son on-on beş yılda her savaşta sayıları katlanarak, hayatlarını kaybettikleri acı bir gerçektir.

Günümüz savaşlarında, medyanın rolü üzerine son yıllarda çok yazılıp çizildiğini belirten Doğru Arslan bu ifadesine bir örnekle açıklık getirir, "Körfez Savaşı'nın "Sanal Gerçekliği'ni" sorgulayan Fransız düşünür Jean Baudrillard, sonunda "bu savaş aslında hiç olmadı" diyerek, medyanın eğer isterse olmayan bir savaşı bile var edebilme becerisine parmak basanlardan biridir."⁶⁵ Turan ise bu durumu savaş koşullarına bağlamaktadır. Turan savaş dönemleri bilgilerin yanlış kanallardan aktarılmasına neden olurken doğruluktan saptığına ve olanlarla savaş bölgesinden aktarılanlar arasında

⁶⁵ DOĞRU ARSLAN, Esra, BİA haber merkezi, 15.11.2001, (Erişim)
<http://www.bianet.org/bianet/yazdir/6143>, 20.03.2008

çelişkiler bulunduğu dikkat çeker. Bu nedenle savaşta bulunma ve bilgiyi kaynağından almak en doğruyu görmek açısından önemlidir. Turan'a göre savaş muhabirliğinin iki önemli yönü vardır, "çağa tanıklık etmek ve doğru bulgunun aktarıcı sorumluluğunu yaşamak."⁶⁶ Savaş dönemlerindeki haber akışlarının yanlış kaynaklardan gelmesine ve sonuçlarına Duran CNN'den örnek verir. Son zamanlarda en çok tartışılan haberlerden birinin, Vietnam Savaşı sırasında asker kaçaklarına karşı sarin gazı kullandığı yolundaki haberdur ve Duran bu haberin klasik bir kötü gazetecilik örneği olduğunu vurgular. Duran bu yanlış haberin Amerikan medyasını altüst ettiğini ve CNN'de "toplu intihar" gibi sözlerin kullanılmasına yol açtığını düşünmektedir. Sonuç olarak CNN, bu skandaldan mümkün olduğunca az hasarla kurtulmak için, çalışanlarından bazılarının işine son vermiş, aynı zamanda daimi bir denetim mekanizması kurduğunu da açıklamıştır.⁶⁷

Artık, gazeteci savaşların vazgeçilmezi konumundadır. Kamuoyunun oyunu almak gazeteciyi kontrol altında tutmayı gerektirmektedir. Bu durum gazetecinin çelişkiler yaşamasını da beraberinde getirmektedir. Ancak Turan'ın sözlerinin aksine Kozan gazetecinin diğer mesleklerde olmayan bir özelliğine dikkat çeker ve tehlike içinde olmanın gazeteciyi ürkütmediğini belirtir. Ona göre,

"Bu bir eylem dahi olsa, orada çatışma çıkacağını bilseniz bile, orada olmak ve o heyecanı almak istersiniz. Gazetecilikte deyimler de bu yüzden çok farklıdır. 20 kişinin öldüğü bir olaya 'ne iyi haber oldu' dersiniz. Bu iyi oldu anlamına gelmez. Gazeteci farklı bakar, farklı yaşar."⁶⁸

Bu duygular içindeki gazetecinin savaşta en fazla yaşadığı çelişkiyi Turan, "İnsani dramların ön plana çıktığı anlarda ne yapsam acaba diye düşündüğüm çok olmuştur. Önce mağdurum mağduriyetini mi gidermeliyim

⁶⁶ Sefer TURAN, Muhabir, Kanal 7, Röportaj: Mete Çubukçu, Aralık 2003

⁶⁷ DURAN, a.g.e., s.46

⁶⁸ Ümit KOZAN ile görüşme, 07.04.2008

yoksa haberini yapıp gitmeli miyim? Maalesef tercihim hep ikinciden yana oldu"⁶⁹ diyerek gazetecilerin bulundukları koşulları anlatmaktadır.

Vietnam Savaşı televizyon ekranlarından yayınlanan ilk savaş olarak tarihte yerini almıştır. Vietnam Savaşı'nın kaybedilme sebepleri uzun bir süre ABD'de araştırmacıları meşgul etmiştir. Varılan sonuç ise konumuz itibarı ile aydınlatıcıdır. "Eğer kameralar Vietnam'a girmeseydi biz bu savaşı kazanırdık!".⁷⁰ Onlara göre Amerikan askerlerinin Vietnam'da sebep oldukları katliamların televizyonlar aracılığı ile kamuoyuna taşınması kamuoyunun tepkisini almış ve savaş karşıtı gösterilere sebep olmuştur. Bu durum gerçekleşmeseydi kamuoyu savaşa destek verecek ve savaş kazanılacaktı. Bu durumun sonuçlarını İnceoğlu şu şekilde açıklar:

"Vietnam Savaşı'ndan sonra Granada ile Panama'nın işgali günlerinde de, İngilizlerin Falkland (Malvinas) savaşı boyunca geliştirdikleri ve uyguladıkları imaj ve haber kontrol sistemleri, Amerika Birleşik Devletleri ordusu için adeta bir idol haline geldi. Falkland Savaşı'nda BBC Arjantin görüşlerini yansıttığı için vatan hainliği ile suçlanmıştı."⁷¹

Olağanüstü durumlarda kamuoyunun bilgiye dolayısıyla gazeteciye ihtiyacı artmaktadır. Bunu bilen seçkin gruplar gazeteciye manipüle etmenin yollarını aramaktadır. Bu büyük sorumluluk gazetecinin üzerindeki baskıyı da arttırmaktadır. Bektaş bu baskıya korkunun da eklenmesiyle duygu ve çelişkilerini,

"Savaşın başıydı, terör yoktu, kaçınılma endişem yoktu. Ancak "Benim burada ne işim var. Milliyet'e iki haber yapacağım diye düştüğüm duruma bak" diyorsun. Kendini değil yakınlarını düşünüyorsun. İşte o zaman hemen şuraya saklanayım ölmeyeyim diyorsun"⁷²

sözleriyle anlatmaktadır.

⁶⁹ Sefer TURAN, Muhabir Kanal 7. Röportaj: Mete Çubukçu, Aralık 2003, Aktaran: ÇUBUKÇU, a.g.e., s.245

⁷⁰ DOĞRU ARSLAN, Esra, "24 Saat Medya(nın) Savaşı", BİA Haber Merkezi, 16.09.2002, (Erişim), <http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/6143/24-saat-medya-nin-savasi>, 11.05.2008

⁷¹ İNCEOĞLU, Yasemin, "Savaşta Medya Cephesi", 23.04.2003, (Erişim) <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=195&islem=oku>, 12.09.2007

⁷² Ümit BEKTAŞ ile görüşme, 26.02.2008

Unutmamak gerekir ki gazeteci de insandır. Hatalar yapması kaçınılmazdır. Ancak gazetecinin bu dönemlerde yapacakları hatalar geri dönülemez sonuçlara yol açabilir ve gazeteci bunun her zaman farkında olmalıdır. Gazeteci, yaptığı işin sorumluluğu ile hareket ederek, kamuoyunu doğru bilgilendirme görevini yerine getirmelidir. Ancak savaş dönemleri bu doğrunun çok da belirgin olmadığı dönemlerdir. Her eksik ya da yanlış haber için birebir gazeteciyi suçlamak da kanımızca yanlıştır. Bu nedenle deneyimli ve bilgili, olaya hakim gazetecilere ihtiyaç artmaktadır.

2.3. Savaş Gazeteciliğinin Gelişim Süreci

Tarihte insanlığın varoluşundan bu yana devam eden savaşlar ve savaşlar bir süre sonra toplumları savaşlardan haberdar etme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bilinen ilk savaş muhabiri İ.Ö.430 yılında doğmuş olan Atinalı Ksenophon'dur. Ksenophon, Sokrates okulunda eğitim görmüştür. Yunanistan'ın kanlı savaşlara sahne olduğu yıllarda, Isparta'ya yenik düşen Atina çok kötü şartlarda bir barışa imza atmıştır. Ispartalılar ve onların dostları, Atina için düşmandılar artık. Ne var ki, aynı Isparta, mesela Platon gibi bazı Atinalı filozoflar için önemli bir devlet modeli, Atina'nın çöküşünü durdurmak için tasarlanan ütopyaların esin kaynağı durumundadır. Ksenophon, Atinalı hemşerilerinin tepkilerini göğüslemek pahasına, Isparta ordusu ile birlikte İran kralı Artakserkses'a karşı düzenlenen sefere belki de bu nedenle katılmıştır. Bu yolculuğunda not tutması Ksenophon'u ilk savaş muhabiri yapmıştır. Ksenophon olup bitenleri bir günlük halinde kaydetmiş, geçilen yerleri, çekilen zorlukları, komutanlar arasındaki tartışmaları, yani kendince önemli gördüğü her şeyi not etmiştir. Diğer eserlerinden de anlaşılacağı gibi, Sokrates'in öğrencisi olmasına rağmen felsefi derinliği yoktur, ama ilgi alanının genişliği, bilgi edinmeye verdiği önem, yaşadığı

deneylerden yaptığı çıkarımlar, üslubundaki rahatlık ve akıcılık, onu antik çağın en önemli isimlerinden birisi yapmaya yetmiştir.⁷³

Berkday, Batıdaki savaş gazeteciliğinin yarı resmi haberlere dayanmadığını belirtir:

“Batı’nın savaş muhabirliği, illa, ‘şanlı ordumuz bugün beş düşman birliğini yok etti’ şeklinde yarı resmi haberler yazmaktan ibaret değil. Savaş tecrübesi karşısında bu çok katmanlı duyarlılık, edebiyattan önce belki veya edebiyata paralel olarak, savaş muhabirliğinde var olmuş. Hemingway, ambulans sürücüsü ve savaş muhabiriydi. Vietnam Savaşı’nda Amerika’da öğrenciydim. Bu savaşı destekleyenler de vardı. Ama aynı zamanda büyük Amerikan gazeteleri ve televizyonları Amerikan askerlerinin katliamlarını dile getirebiliyorlardı. Meşhur Mai Lai katliamı, Amerikan savaş muhabirlerinin bildirdikleri sayesinde deşifre oldu.”⁷⁴

19. yüzyıla gelindiğinde bazı önemli icatlar sayesinde çağdaş basın temelleri atılmıştır. Özellikle telgraf, telefon gibi iletişim araçlarının ortaya çıkması haber iletimini kolaylaştırmış, bu hızla önce yazı daha sonra resim için uzaklık kavramı ortadan kalkmıştır.

Afyoncu’ya göre 1853–1856 Kırım Harbi, XX. yüzyıldaki iki dünya savaşının öncüsü gibidir. Harp Tarihi uzmanları bu savaşı, XX. yüzyılda savaşlarının habercisi olarak nitelerler.⁷⁵ Duran’a göre, Savaş muhabirliği, 1871’deki Kırım Savaşı’ndan bu yana gazetecilik mesleğinin en önemli dallarından biri.⁷⁶

Gümrükçü ilk savaş fotoğrafçısı olan Fenton’u ve dönemin muhabirlik koşullarını anlatır. Ona göre:

“1853 yılının Ekim ayında Kırım Savaşını fotoğraflayan Roger Fenton, savaşı yücelten birçok yalanı yerle bir ederek ölümü, parçalanmış cesetleri, yıkılmış binaları

⁷³ Kitap Gazetesi, “Anabasis; Onbinlerin Dönüşü”, (Erişim)

<http://www.kitapgazetesi.com/konu.asp?id=218>, 15.04.2008

⁷⁴ Nuriye AKMAN, Halil Berkday ile görüşme, 24.03.2004, (Erişim)

<http://www.nuriyeakman.net/node/1631>, 13.07.2007

⁷⁵ AFYONCU, Erhan, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, İst. Yeditepe Yayınları, I.cilt, 2004, s.192

⁷⁶ Ragıp DURAN, “Savaş Muhabirliği”, Özgür Gazeteciler Platformu, (Erişim)

<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/kitap/medyamorfoz6.htm>, 10.05.2008

fotoğraflar sayesinde evlere taşıdı. Çünkü ilk savaş fotoğrafçısı olan Fenton, ölümün tanıklığını savaş alanlarında yapmaya çalışmıştı. Teknolojik gelişimini tamamlayamayan fotoğraf aracılığı ile bir çatışmayı görüntülemek mümkün değildi. Elde edilebilen görüntüler savaş alanlarının terk edilmiş, yanmış ve yıkılmış görüntüsü idi. Ve bu fotoğraflarda övünülebilecek bir şey yoktu. Yine de Fenton'un yaptığı bu çalışmalar fotojournalizmin ilk örnekleri olarak tarihe geçti.”⁷⁷

Choen ise ilk savaş muhabirinin, The London Times'dan William Russell olduğunu vurgular. Ona göre, Russell'in Kırım Savaşı (1854–56) sırasında İngiliz askerî kamplarındaki berbat koşulları İngiliz halkına ulaştırması; parlamentonun birliklerin moral çöküşünden dolayı şok olmasına neden olmuştur. Öylesine hayal kırıklığına uğramışlardır ki Russell'a izin veren Kırım'daki general ve ordunun tüm lider kadrosu toptan değiştirilmiştir.⁷⁸

Muhabirlik açısından 1864–1865 Amerikan İç Savaşı da zengin örneklerle doludur. Teknolojinin el verdiği olanaklardan yararlanan birçok gazete savaşı okuyucuya ulaştırmaya çalışmıştır. Matbaanın gelişmesi birçok Amerikalıya savaşı gazetelerde izleme olanağı tanımıştır.

Birçok ülkenin katılımı ile gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı (1914–1918) her ülkenin kendi kamuoyunu bilgilendirmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç her ülkeden birçok gazetecinin savaş meydanlarına akmasını da beraberinde getirmiştir. Savaşın bitmesi ile kurulan yenidünya düzeni yine medyanın aktarımları ile gündemi işgal etmiştir.

1917–1939 yılları arasındaki İspanya iç savaşı medya tarafından takip edildi. Taraf olmayan ülkeler bile savaşta muhabir bulundurdu. Sontag'a göre bu savaş:

“...modern anlamda tanıklık edilen ilk savaştı; bu savaş, sıcak çarpışma hatlarında ve bombardıman altındaki şehirlerde görev yapıp, çalışmaları İspanya'da ve diğer

⁷⁷ GÜMRÜKÇÜ, Oğuz Cengiz, “Fotoğrafçı Gözüyle Savaş; Ya da bakıp Göremediklerimiz Görüp Anlayamadıklarımız”, (Erişim) <http://www.belgeselfotograf.com/aid=16.phtml>, 12.05.2008

⁷⁸ Gerti SCHOEN, “Sansür ve Terörizmle Savaş”, Çev: Harun Çırak, www.mediachannel.org, 27 Eylül 2001 (Erişim) <http://www.medyakronik.net/arsiv/04100102.htm>

Ülkelerin gazeteleri ile dergilerinde anında yayınlanan profesyonel bir fotoğrafçı ordusu tarafından izlenmiştir.”⁷⁹

1939 yılında patlak veren ve 1945 yılına kadar devam eden İkinci Dünya Savaşı KİA’nın bir başka yönünü de ortaya çıkarmıştır. Bu dönemlerde kitleleri peşinden sürüklenme özelliği fark edilmiş ve propaganda aracı olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Bu dönemde Hitler kamuoyunu etkilemek için bu araçları çok iyi kullanmıştır. Hitler’in Milli Eğitim ve Propaganda bakanı Gobbels’in "yalan söyleyin, mutlaka inanan çıkar" sözleri, kitlelerin gördüklerine inanma eğilimleri karşısında geliştirilmiş yeni bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁰

II. Dünya Savaşından sonra gene Cenevre’de imzalanan 1949 tarihli sözleşmeyle, tutsakların savaş alanının dışına çıkarılması ve kimliklerini koruyacak biçimde insanca davranış görmesi ilkeleri bir kez daha vurgulanmıştır. Savaş tutsağı terimi milis kuvvetleri, gönüllüler, düzensiz gruplar ve direniş hareketi üyeleri ile savaş muhabirleri, sivil malzeme müteahhitleri ve işçi birimleri gibi silahlı kuvvetlere eşlik eden kişileri de kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

1959 yılında başlayan ve 1975 yılına kadar devam eden Vietnam savaşı savaş gazeteciliği açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Savaşta özgür bırakılan medya mensuplarının çektiği görüntülerin kamuoyuna yansması kamuoyunu savaş karşıtı gösterilere itmiş ve medyanın savaş dönemlerindeki rolü üzerine tartışmaları beraberinde getirmiştir. İnceoğlu’na göre, her zaman vatanperver bir medya görmek isteyen Beyaz Saray yönetimi, Vietnam yenilgisinden sonra medyayı vatan hainliği, hatta komünist işbirlikçiliği ile suçlayarak, savaşın kaybedilmesinden sorumlu tutmuştur. Vietnam Savaşı’ndan sonra, Granada (1983) ile

⁷⁹ SONTAG, Susan, *Başkalarının Acısına Bakmak*, Çev. Osman AKINHAY, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003, s.20

⁸⁰“Yalan Söyleyin, Mutlaka İnanan Çıkar”, (erişim)

http://www.kurtuluscephesi.com/kurcep1/kc64_5.html, 05.03.2008

Panama'nın (1989) işgalleri esnasında da, İngilizlerin Falkland Savaşı boyunca geliştirdikleri ve uyguladıkları imaj ve haber kontrol sistemleri, Amerika Birleşik Devletleri ordusu için adeta bir gereklilik haline gelmiştir.”⁸¹

1982 yılında İngiltere'nin Falkland adaları üzerindeki egemenlik sorunu nedeniyle ortaya çıkan Falkland savaşı ise Vietnam yenilgisinden ders çıkaran Teacher yönetiminin gazetecilere sıkı baskı kurmasıyla tarihin en sıkı denetlenen savaşlardan biri olarak anılmasına neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeleri medya teknolojilerindeki değişikliklere bağlamak mümkündür. Özellikle televizyonun telefon ve bilgisayarla birlikte kullanılmaya başlanması, internet ağının bütün dünyayı saran özelliği, dijital teknolojilerin KİA'ya sağladığı hız, iletişimin içeriğini değiştirirken aynı zamanda amaç ve işlevlerini de farklılaştırmaktadır.

Gelişen teknolojinin sonsuz olanaklarından yararlanarak uydu kanallarıyla canlı yayın yapan televizyonların Körfez Savaşı'nı (1990–1991) oturma odalarına taşıması medya tarihi açısından bir başarı olarak algılansa da günümüzde devam eden tartışmalara da konu olmaktan geri kalmamaktadır. 2003 yılında başlayarak günümüzde de düşük yoğunluklu çatışmalarla devam eden Irak Savaşı ise İletişim Fakültelerinde ayrı bir ders olarak işlenmesi gereken bir savaş olarak tarihe geçecektir. Savaşta kullanılan gazetecilik uygulamaları daha uzun süre kamuoyunu meşgul edeceğe benzetilmektedir. Bu savaş, gazetecilik tarihinin en kanlı savaşı olarak tarihte yerini almıştır. CNN ve BBC gibi uluslararası medya kuruluşlarının istatistiklerine göre 4 yıllık savaşta hayatını kaybeden gazetecilerin sayısı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin üç katına ulaşmıştır. Irak'ta şu ana kadar 200 gazetecinin öldüğü ve çoğunun milis ve direnişçi gruplarca katledildiği bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda 2, ikincisinde 68, Vietnam Savaşı'nda 77, Balkan Savaşları'nda ise 36 gazeteci

⁸¹ İNCEOĞLU, Yasemin, “Savaşta Medya Cephesi”, 23.04.2003, (Erişim) <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=195&islem=oku>, 12.09.2007

hayatını kaybetmiştir.⁸² Irak'ın 2003 yılından bu yana gazeteciler için en tehlikeli ülke sayıldığını da belirtmek gerekir. Günümüz savaşları çok sayıda gazetecinin hayatını kaybetmesine neden olmaktadır.⁸³

2.4. Savaş Gazeteciliği ve Koruyucu Sözleşmeler

Çalışmada özellikle üzerinde durduğumuz ifade özgürlüğü, kriz ve çatışma dönemlerinde önem kazanırken, savaşlar gazetecilerin zorlu çalışma koşulları içinde hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır. Özellikle Irak gibi düşük yoğunlukta da olsa çatışmaların devam ettiği bölgelerde gazetecilere yönelik tehditler hiç azalmadan sürmektedir. Bu platformda gazetecilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası platformda sözleşmelere ihtiyaç duyulması şaşırtıcı değildir.⁸⁴

Kara, savaş ve çatışma bölgelerindeki zorlukları anlatırken savaşan her iki tarafın da gazetecinin varlığından rahatsız olabileceğini vurgulamakta ve "Bazen işgal edilen taraf bile gazeteciye bir tehdit unsuru ya da ajan olarak görebilir."⁸⁵ İfadesini kullanmaktadır. Savaş ve kriz zamanlarında özellikle

⁸² Sabah, "Irak'ta Gazeteci Katliamı", 20.11.2007, (Erişim)

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/20/haber,A11FD1C7C2884886812ECF183DB0B87F.html>, 15.02.2008

Uluslararası Gazeteciler Federasyonunun açıkladığı rakamlara göre ise, 2007 yılında 134 gazetecinin yanı sıra 37 medya çalışanının görev başında kaza sonucu hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Aynı yıl, 2003 yılındaki Amerikan işgalinden beri Irak'ta 65 gazeteci ve medya çalışanının öldürüldüğü vurgulanmıştır

⁸³Haberpro, "2007 Yılında 134 gazeteci hayatını kaybetti", 31.12.2007, (Erişim) <http://dunya.haber.pro/haber-2007-yilinda-134-gazeteci-hayatini-kaybetti-2861.html>, 30.03.2008

⁸⁴ Dünya Savaşı sonrasında 6 Ocak 1941 tarihinde ABD Devlet Başkanı Franklin Roosevelt Kongre'de yaptığı tarihi konuşmasında dört özgürlük üzerinde hassasiyetle durmaktadır. "...Tehlikelerden korunmaya çaba harcadığımız önümüzdeki günler için dört temel insan özgürlüğü üzerine kurulu bir dünya bulacağımızı umut ediyoruz... Birincisi dünyanın her yerinde konuşma ve ifade özgürlüğü, ikincisi dünyanın her yerinde, her kişinin Tanrısına kendi istediği biçimde tapınma özgürlüğü, üçüncüsü dünyanın her yerinde yoksulluktan kurtulma özgürlüğü, dördüncüsü dünyanın her yerinde korkudan kurtulma özgürlüğüdür..." Roosevelt'e bu konuşmayı yaptıran, ancak insan haklarının uluslararası platformda korunma altına alınmasıyla, insanlığı büyük kayıplara sürükleyen savaşların önüne geçilebileceğine olan inancıdır.

ÖZKÖK, Özdemir, Uluslararası Sempozyum, "Lübnan'a Yapılan Saldırıları", 17-18.11.2006, (Erişim) http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/061117_lubnan.aspx, 12.05.2008

⁸⁵ Burak KARA, Foto Muhabiri, Röportaj: Mete Çubukçu, *Vatan*, Ağustos 2004

bölgeden olayı takip eden gazeteci için durum çok daha zordur. Gazetecinin hedef olması çok kolaydır, üstelik kimin tarafından hedef alınacağı da kestirmek mümkün değildir. Zor koşullarda kamuoyunun haber alma özgürlüğünü sağlayan gazetecilerin güvenliklerini teminat altına almak için, özellikle savaş dönemlerinde kullanılmak üzere, uluslararası yetkililer tarafından toplantı, kongre ve konferanslar düzenlenmektedir. Bu toplantılar müzakereler sonucunda gazetecilerin savaş ve kriz zamanlarındaki zor koşullarını hafifletecek, özellikle güvenliklerini sağlamaya yönelik uluslararası sözleşmelere dönüştürülmektedir.

Ancak var olan sözleşmelere rağmen savaş ve kriz dönemlerinde medyaya ağır sorumluluklar yükleyen doğru, tarafsız ve objektif habercilik ilkeleri bazı durumlarda tehdit altında kalabilmektedir. Özellikle bu dönemlerde gazeteci iki yönlü bir manipülasyon olasılığı ile karşı karşıya kalmaktadır ki bu durum kamuoyunun haber alma özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelmektedir. Bu tehditlerden biri savaş bölgesinde hakim güçlerin bilerek ya da bilmeyerek medya mensuplarının işlerini zorlaştırmalarıdır. Bir diğer tehdit yine bölgedeki hakim güçlerin, gazetecinin haberini ajansına geçmeden önce, müdahalede bulunmalarıdır. Her iki durumun sonucu da haberin manipülasyonu olmaktadır. Bunların yanında gazetecinin çalışma koşullarındaki zorluklardan kaynaklanan bilerek ya da bilmeyerek yanlış, tek yanlı ya da etki altında haber yapabilme olasılığı da bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Tehlikeli bölgelerde hayati tehlikeler içinde çalışan medya mensuplarını koruyacak, can güvenliği olmak üzere her açıdan güvenliklerini teminat altına alabilecek ve daha rahat koşullarda çalışmalarına imkan sağlayacak uluslararası sözleşmeler henüz oluşmamıştır. Etik ve ahlak açısından çok sık tartışılan savaş muhabirliğini işlerken özellikle bu durumu, medya mensuplarını sansür mekanizmasının içine iten bir koşul olarak irdelemek gerekmektedir. Rahat çalışma koşulları ve can güvenlikleri sağlanmayan, can güvenlikleri bile tehditle karşı karşıya kalan medya mensuplarından tamamen kusursuz haberler beklemek ne kadar doğrudur? Genel olarak baskı altında çalışanların ne kadar objektif, doğru ve tarafsız

olabilecekleri de ayrı bir tez konusudur. Ancak bu olumsuz tablo içinde tam anlamıyla olmasa bile medya çalışanlarını korumaya yönelik önlemler geliştirilmiştir. Özellikle savaş ve kriz dönemlerinde gazetecilerin içinde bulunduğu tehlike ile ilgili uluslararası alanda yasal önlemler alınmaktadır.

2.4.1. Birleşmiş Milletler⁸⁶

27 Temmuz 1929 tarihli Harp Esirleri ile ilgili Cenevre Sözleşmesi'nin "Sözleşmenin Bazı Kategorilerdeki Sivillere Uygulanması" başlığı altındaki VII. Bölümü sivillerin korunması çerçevesinde gazetecileri de korumaktadır:

"Muhabir, gazeteci, orduya mal satan satıcılar ve iş yapan müteahhitler gibi silahlı kuvvetleri takip eden ancak doğrudan ona bağlı olmayan, düşmanın eline düşen ve düşmanın tutuklanmasına karar verdiği kişiler, takip ettikleri silahlı kuvvetlerin askeri yetkililerinden izin almış olmaları durumunda, savaş mahkumu olarak kabul edilecektir."

Birleşmiş Milletler Teşkilatının (BM) 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 19. maddesinde uluslararası platformda ifade ve haber alma özgürlüğünü aşağıdaki gibi korumaktadır:

"Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar."

1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi medya mensuplarını sivillerle aynı kategoriye koymakta ve 12 Ağustos 1949 tarihli, Harp Esirleri ile ilgili Sözleşmenin (III) 4. Maddesi sivil olarak kabul edilen gazetecileri savaş esiri olarak kabul etmektedir.

"Harp esirleri, bu Sözleşmenin anlamına göre, düşman gücünün eline geçmiş aşağıdaki kategorilerden birine dahil kişilerdir."

⁸⁶ Avrupa Kitle İletişimi Politikaları, 7nci Bakanlar Konferansı, Kiev (Ukrayna), 10–11 Mart 2005 (Türkiye Heyetince Hazırlanmış Yazılı Katkı Dokümanı), (Erişim) (http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=97775b74-e185-40dd-9594-855bbc71f10d, 01 Aralık 2006)

“Silahlı güçlerin üyesi olmadan onları takip eden, bu amaçla kendilerine ekteki modele benzer kimlik kartını sağlayacak olan takip ettikleri silahlı kuvvetlerden izin almış olmaları durumunda askeri uçak mürettebatının sivil üyeleri, savaş muhabirleri, malzeme getirenler, silahlı kuvvetlerin refahından sorumlu iş gücü üyeleri veya hizmetleri gibi kişiler.”

Uluslararası Düzeltme Hakkı (Birleşmiş Milletler, 1952) Sözleşmesi yanlış haberlerin yayılmasını önlemeye ve barışı güçlendirmeye yardım edecek uluslararası zeminin tesis edilmesini düşünerek düzeltme hakkını düzenler.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler, 16 Aralık 1966) Sözleşmenin 19. Maddesi aşağıdaki yargıyı içerir:

“Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak gerek sözlü, yazılı ya da basılı veya sanat eseri şeklinde, gerekse seçilen diğer herhangi yoldan, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, her türlü haber ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğü içerir.”⁸⁷

Sözleşmenin 20. Maddesi:

- a. Her türlü savaş propagandası hukuk kanunla yasaklanır.
- b. Ayrımcılığa, düşmanlık yahut şiddete yol açan ulusal, ırksal yahut dinsel nefret savunuculuğu kanunla yasaklanır.⁸⁸

1977 tarihli Ek Protokollerin 3. Bölümü, 79.maddesi gazetecinin korunması için önlemler getirmektedir. Gazeteciyi sivil kategorisine alan sözleşmenin 2. bölümünün 50. maddesi:

“Bir sivil, Üçüncü Sözleşmenin 4üncü maddesi (A) (1), (2), (3) ve (6) ve bu Protokolün 43. maddesinde belirtilmeyen kişi kategorilerinde yer almayan herhangi bir kişidir.”

⁸⁷ ÇANKAYA, Özden, YAMANER Batur, Melike, *Kitle İletişim Özgürlüğü*, Ankara, Turhan Yayınları, 2006, s.10

19. Madde:

“Herkesin, müdahaleye uğramadan, kanaat edinme hakkı vardır.”

“Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak gerek sözlü, yazılı ya da basılı veya sanat eseri şeklinde, gerekse seçilen diğer herhangi yoldan, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, her türlü haber ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğü içerir.”

“Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması bazı ödev ve sorumluluklar içerir. Bu nedenle belli kısıtlamalara konu olabilirler; ancak bunlar konunun öngördüğü ve:

Başkalarının haklarına ve ününe saygılı olmak;

Ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin veya kamu sağlığı ya da ahlakının korunması için zorunlu kısıtlamalardır

⁸⁸ ÇANKAYA, Özden, YAMANER Batur, a.g.e., s.12

“Bir kişinin sivil olup olmadığından kuşku duyulması halinde o kişi sivil kabul edilecektir.”

“Sivil olarak statülerini tersine etkileyecek hiçbir faaliyette bulunmadıkları müddetçe ve Üçüncü Sözleşmenin 4. maddesi (A) (4) bölümünde sağlanan statü gereği silahlı kuvvetlere akredite olan savaş muhabirlerinin haklarına zarar vermedikçe onlar Sözleşmeler ve bu Protokol uyarınca korunacaktır.”

“Bu Protokolün II. Ekindeki modele benzer bir kimlik kartı alabilirler. Gazetecinin vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği veya kendisine işveren haber kuruluşunun yerleşik olduğu devletin hükümeti tarafından verilecek olan bu kart onun gazeteci olarak statüsünü beyan edecektir.”

2.4.2. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin korunmasına ilişkin sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) İtalya'nın Roma kentinde 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanarak, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Konsey ifade ve haber alma özgürlüğünü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde 10. maddede ele almaktadır:

“Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, görüş edinme ile resmi makamlarca karışılmaksızın ve ülke sınırlarına bakılmaksızın bilgi ve düşüncelerin alınıp verilme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletleri radyo, televizyon ya da sinema işletmelerini izne bağlamalarına engel değildir.”⁸⁹

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi savaş ve kriz önemlerinde adı geçen özgürlüklerin ne şekilde uygulamaya konulacağına da açıklık getirmektedir.

“Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeciler Taraf, ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

“Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. madde ile 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ve 7. maddeyi hiçbir suretle ihlale mezar kılmaz.”

⁸⁹ Adı geçen maddenin devamı:

“Kullanılması ödev ve sorumluluklar içeren bu özgürlükler; demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu güvenliğinin gerekleriyle ve kamu düzeninin korunması ya da suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlakın, başkalarının ün ve haklarının korunması, gizliliği olan bilgilerin açıklanmasının önlenmesi ya da yargı organının otorite ve yansızlığının sağlanması için gerekli olan ve yasayla konulan kural, koşul, kısıtlama ve cezalara bağlanabilir.”

"Bu madde ülke güvenliği söz konusu olduğunda ifade ve haber alma özgürlüklerine getirilebilecek kısıtlamaların altını çizmektedir. Bu düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesinde daha açık ifade bulmaktadır.

"Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz."

2.4.3. Diğer Düzenlemeler

MacBride Raporu'nun (UNESCO, Paris, 1980) III. Bölümü gazetecinin sorumluluklarına aşağıdaki şekilde vurgu yapar:

"Gazeteciler için özgürlük ve sorumluluk ayrılmaz iki unsurdur. Sorumluluk olmadan kullanılan özgürlük yozlaşmaya ve diğer kötüye kullanmalara yol açar. Ancak özgürlük olmadan da sorumluluğun yerine getirilmesi hiçbir şekilde mümkün olamaz. Sorumlulukla özgürlük kavramı, mesleki etik ilkelerden oluşan bir gerekliliği mutlaka içinde barındırır. Bu gereklilik çeşitli bakış açılarına yeterli dikkati göstererek olaylara, durumlara ve süreçlere eşitlikçi bir yaklaşımı içermektedir. Günümüzde bu her zaman böyle değildir."

Aynı zamanda raporun Gazetecilerin Korunması alt başlığı 29. maddesi gazetecileri aşağıdaki gibi korur. Bu madde gazetecilerin mesleki bağımsızlığının korunmasının gerekliliğini vurgulayarak, bununla birlikte Komisyon, gazeteciliğin genelde tehlike içeren bir meslek olmasına karşın görevlerini yerine getirirken gazetecilere koruma sağlayacak özel ayrıcalıklar önermemektedir. Özel bir kategori tesis etmekten çok öte, gazeteciler kendi ülkelerinin birer vatandaşıdır ve diğer vatandaşlarla aynı genişlikte insan haklarına sahiptirler. Tek istisnai durum 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine yapılan Ek Protokolde yer alan ibarede ve sadece tehlikeli görevlerde, örneğin; silahlı çatışmaların vuku bulduğu bölgelerde görev alan gazeteciler için geçerlidir. Ek önlemler teklif etmek lisanslama sistemlerinde gerekli kılınan tehlikeleri davet edecektir. Çünkü bu tür bir korumayı kimin hak iddia etmesi gerektiği hususunda birisinin öngöründe bulunmasını gerektirmektedir. Gazeteciler sadece herkesin insan hakları garanti altına alındığında tam anlamıyla korunmuş olacaklardır.

İfade özgürlüğü ve haberleşme hakkı, 29 Haziran 1990 tarihinde Kopenhag'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komisyonu'nun yaptığı CSCE'nin İnsani Boyutu Hakkındaki Kopenhag Konferans Toplantısı Belgesinin 2. Bölümü'nün 9. Maddesi 1. Fıkrasında şu şekilde ifade edilmiştir.

"Haberleşme hakkı dahil olmak üzere herkesin ifade özgürlüğü hakkı olacaktır. Bu hak kamu otoritesinin müdahalesi olmaksızın ve hiçbir sınır tanımaksızın görüşleri oluşturma, fikir ve enformasyon alma ve bildirme özgürlüğünü kapsayacaktır. Bu hakkın ifası, bazı kısıtlamalara sadece Kanunun emrettiği şekliyle ve uluslararası standartlarla tutarlı biçimde tabi olabilir. Özellikle herhangi bir tür belgenin yeniden üretilmesi şekline, kullanımına ve erişimine hiçbir kısıtlama getirilmeyecek, ancak telif hakları dahil olmak üzere tüm çağdaş mülkiyet haklarına da saygılı kalınacaktır."

Helsinki Nihai Senedi'nin (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komisyonu, 1 Ağustos 1975) "İnsanîyet ve diğer alanlarda işbirliği" başlığı altında yer alan "Enformasyon" başlığı altındaki 2. Bölümde enformasyonun önemi üzerinde durulmakta ve "Gazetecilerin Çalışma Şartlarının Geliştirilmesi" başlığı altında yer alan (c) paragrafı gazetecini çalışma şartları kolaylaştırma amacı gütmektedir.⁹⁰

⁹⁰ "Bir katılımcı Devletin gazetecilerinin bir diğer katılımcı Devlette mesleklerini icra etme şartlarını geliştirmek isteyen katılımcı Devletler, özellikle şu hususları yerine getirmeye niyetlidirler: İstekli bir ruhla ve uygun ve makul bir zaman çerçevesinde gazetecilerden gelen vize taleplerini inceler,

Katılımcı Devletlerin daimi-yetkili kılınmış gazetecilerine düzenlemeler bazında belirtilen süreçler için çoklu giriş ve çıkış vizeleri verir,

Devletlerin yetkili gazetecilerine ülkelerinde geçici ikamet ile kalmaları için izinlerini ve, gerekli olduğu zamanlarda veya gerekirse, bulundurmaları uygun görülen diğer resmi belgelerinin onaylarını kolaylaştırır,

Karşılıklılık ilkesine dayalı olarak ülkesinde mesleklerini ifa eden katılımcı Devletlerin gazetecileri tarafından yapılan seyahat düzenleme prosedürlerini kolaylaştırır ve güvenlik sebepleriyle kapatılmış bölgelerin mevcudiyetine ilişkin düzenlemelere itaat etmeleri kaydıyla bu tür seyahatler için artan biçimde daha büyük fırsatlar sağlar,

Bu şekilde seyahat etmek için gazetecilerden gelen taleplere mümkün olan en kısa sürede, talebin zamanlamasını da dikkate alarak, ivedi bir yanıt verilmesini temin eder,

Örgütler ve resmi kurumlar da dahil olmak üzere katılımcı Devletlerin gazetecilerinin kaynaklarıyla şahsen iletişim kurma fırsatlarını artırır,

Katılımcı Devletlerin gazetecilerine, mesleklerini ifa etmeleri için gerekli olan teknik ekipmanlarını (fotoğraf, film çekim ve kayıt cihazları, radyo ve televizyon) tekrar ülkelerine geri götürmeleri kaydıyla, ithal etme hakkı verir,

İster daimi ister geçici yetkili olsun diğer katılımcı Devletlerin gazetecilerine, katılımcı Devletlerce tanınan yollarla, normal ve hızlı biçimde, yayımlamak ya da radyo ve televizyondan yayınlamak amacıyla band kayıtları ve tabedilmemiş filmler de dahil olmak üzere mesleki faaliyetlerinin sonuçlarını temsil ettikleri haber organlarına tamamıyla iletmelerini mümkün kılar,

Katılımcı Devletler gazetecilerin mesleki faaliyetlerini meşru biçimde takip etmelerinin ne işlerinden kovulmalarına ne de herhangi bir şekilde cezalandırılmalarına maruz bırakmayacağını yeniden teyit

Ancak bütün bu düzenlemelere günümüz savaşlarında da sıklıkla gördüğümüz üzere yeterli olmamakta ve gazeteci savaşlarda hala açık hedef olmaktadır. Yaptığı işin sorumluluğu ile hayatlarını tehlikeye atan gazetecilerin korunması ve artık klişe halini alan “gazeteci dünya vatandaşıdır” cümlesinin uygulanabilmesi için daha çok sözleşmeye ama bundan önce bu sözleşmelere uyacak bilinçli insanlar olmamıza ihtiyaç vardır.

2.5. Günümüzde Savaş Gazeteciliğindeki Değişimler

Değişen medya teknolojileri günümüzde dolaylı olarak bütün alanları da etkisi altına almaktadır. Tokgöz, bunun sonucu olarak “geleneksel gazeteciliğin” değer yargılarının sarsıldığını ve yeni uzmanlaşma dalları oluşturduğuna vurgu yapmaktadır. Tokgöz’e göre, geleneksel gazetecilik ve geleneksel gazetecilik eğitimi görmüş olmak piyasanın isteklerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Yeni teknolojilerin kullanımı, enformasyon bolluğunu beraberinde getirmekle kalmamakta, aynı zamanda çok hızlı bir şekilde akışını da sağlamaktadır. Enformasyonun yapısı ise çok kaynaklı, fakat karmaşıktır.⁹¹

Tokgöz gelişmelerin ve değişmelerin etkisi olarak gazetecilerin haberi yorumlaması ve ona haber katması gerekliliğini de dile getirerek, hazır bilgiyi aktarmanın günümüzde yeterli kalmadığını düşünmektedir. Tokgöz’e göre, gazetecilerin bunlara yeni bir şeyler katması gerekmektedir. Geleneksel gazetecilikte, habere konu olan olayı izlemek olağandı. Şimdi bu yol yine izlenmesine rağmen, haber olabilecek olaylar için çaba gösterme gibi bir değişiklik de görülmektedir. Halkla ilişkiler uzmanları, pazarlamacılar, piyasa araştırmacılarının tümü kitle iletişim araçlarında “haber olabilecek olayları”

eder. Yetkili bir gazeteci işinden atıldığı takdirde, bu eylemin sebepleri hakkında bilgilendirilecek, durumunun yeniden incelenmesi için herhangi bir müracaatta bulunabilecektir.”

⁹¹ TOKGÖZ, Oya, *Temel Gazetecilik*, Ankara, İmge Kitabevi, 5. baskı, 2003, s.68

çıkarmak için çaba harcamaktadır. Daha doğrusu gazetecilik yapan kitle, iletişim araçlarının geleneksel edilgenliğini zorlamaktadır.”⁹²

Tokgöz haklı bir noktaya değinmektedir. Ancak değişen gazetecilik pratiğinde değişmeyen tek nokta vardır: zaman. Günümüzde hala haberin en önemli özelliklerinden biri haberi ilk veren olmaktır. Barış koşullarında haberin güncelliği önemlidir. Ancak savaş koşullarında haberi ilk olarak ajansa ya da kuruma geçmek daha büyük önem taşır. Bu nedenle gazetecide savaş bölgesinde bulunmanın getirdiği gerginliğe haberi ilk geçme telaşı da eklenir. Bu durum gazetecinin yanlış haber geçme olasılığını da artırır. Gazeteci “ilk olmak”, haberi atlamamak adına iki kaynaktan doğrulamak yerine ilk ağızdan aldığı bilgiyi hemen aktarmak telaşıyla hata yapma olasılığını artırır. Sıcak haber üretmek ve bu haberi ilk önce yayınlama önceliğini gerçek habere bırakmalıdır. Gazeteci haberini geciktirme riskini göze alarak doğruluğundan emin olmalıdır. Ancak diğer açıdan düşünüldüğünde kaynağını belirleyen gazetecinin haberi geçmesinde de sakınca yoktur. Kaynağın yalan söylüyor ya da yönlendiriyor olması gazeteciyi ne kadar ilgilendirir düşünmek gerekir. Gazeteci haber kaynağını seçerken dikkatli olmalıdır ancak savaş ve kriz dönemlerinde bu ne kadar mümkündür tartışılır. Örneğin brifinglerle gazeteciye bilgi veren bölgenin hakim güçlerinin söylediklerini araştırması ne kadar sonuç verecektir? Brifinglerin aynen aktarılması yanlış ya da yanlış haber yapma olasılığını artırırken gazeteciye başka seçenek de bırakmamaktadır.

Heyse, değişen teknolojinin savaş gazeteciliği üstündeki bir başka etkisine de dikkat çeker. Ona göre günümüz savaşlarında ordu ya da gruplar gazeteciyi “içine almaktadır”. Bu etki gazetecinin habere “izin verilen ölçü”de yaklaşımları riskini de beraberinde getirmektedir. 11 Eylül olaylarının “savaş muhabirliğini” farklı bir boyuta getirdiğini düşünen Heyse’ye göre, ordular, polisler ve istihbarat birimleri “görünmeyen” bir düşmana karşı

⁹² TOKGÖZ, a.g.e., s.69

savaşmaktadır. Terörizmin tanımı değişmiştir. “Terörizmle savaş” kavramı ortaya çıkmıştır. Böyle bir ortamda sadece “doğrular”, “yanlışlar” vardır, “siyah” ve “beyaz” vardır. “Biz ve onlar” ayrımı bulunmaktadır. Böyle bir durumda savaş muhabirliği dünyanın en zor, ama bir o kadar da anlamlı işi.⁹³

Günümüzde savaşlar düşünüldüğünde, savaşa katılan gazetecilere uygulanan üç ayrı yöntemden söz etmek mümkündür. Bunlar akreditasyon, pool (havuz) ve çalışmanın da konusunu oluşturan iliştilenmiş gazetecilik uygulamalarıdır. Çubukçu bu yöntemlerden ilkinin akreditasyon uygulaması olduğuna dikkat çeker ve akreditasyon uygulamasının tanımını yapar. Ona göre akreditasyon, uzun süredir kullanılan ve gazetecinin bir kurum, kuruluş ya da sadece bölgesel bir güvenlik gücüne akredite olarak bölgede gazetecilik yapmasını sağlayacak, gazeteciye tarafsız ilan eden kimliği almasını sağlayan uygulamadır. Gazeteci savaş bölgesine geldiğinde çalıştığı kurum adına ordu yönetimine ya da bölgedeki hakim kuvvete başvurarak kendini tanıtmaktadır.⁹⁴

Çubukçu akreditasyonun özellikle bir farklılığına dikkat çeker. Bu noktada Çubukçu iliştilenmiş gazetecilik uygulamasına gönderme yaparak akreditasyon uygulamasında haber ile haber kaynağı arasında mesafe olduğuna değinir. Çubukçu'ya göre, “akredite muhabir haber kaynağının karargahında yatıp kalkmaz, sadece kuruma kolaylıkla girer çıkar ya da izlenecek olay mahalline yaka kartı sayesinde kolayca ulaşabilir.”⁹⁵ Bu durum gazeteciyle haber kaynağı ile aralarında ilişkinin sağlanması açısından önemlidir.

Akreditasyonun uluslararası gazeteciliğin en önemli ve mutlaka bilinmesi, uygulanması gereken bir kural olduğunu hatırlatan Özdemir, gazetecinin hangi ülkede bulunursa bulunsun, yabancı bir ülkede rahat

⁹³ Kaya HEYSE, Muhabir, Cnn Türk. Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

⁹⁴ ÇUBUKÇU, a.g.e., s.84

⁹⁵ ÇUBUKÇU, a.g.e., s.84

çalışabilmek için o ülkenin hükümetinden resmi bir “yerel” basın kartı alması gerektiğine değinmektedir. Bu kart yabancı gazetecilere, o ülkenin rejimine ya da bölgenin koşullarına göre, belirli bir süre yada belirli bir olay çerçevesinde veya bir bölgede çalışma imkanı verir.⁹⁶

Savaşan tarafların savaşlarda sıklıkla başvurdukları ikinci bir uygulama olan “pool” yani “havuz” uygulamasını anlatan Tılınç’a göre, gazetecinin havuza dahil olduğu ordu gazeteciyi (can güvenliğini sağlamak adına) kontrollü bir şekilde savaş bölgesinde dolaştırır ve ona hazır bilgiler sağlar. Bu gruba dahil olmayan gazetecinin işi çok zorlaşır. Üstelik bu zorluk zaman zaman doğrudan gazetecinin meslektaşları tarafından da çıkarılabilir.⁹⁷ Çubukçu ise bu uygulamayı şöyle anlatır:

“Gazeteci havuza dahil olur ve ordu gazeteciyi savaş bölgelerinde dolaştırır bunun yanında savaşın gidişatı ile ilgili bilgiler verir. “Birinci Körfez Savaşı sırasında Kuveyt’te pool sistemiyle çalışan bazı gazeteciler, ordunun izin verdiği oranda belli bölgelere götürerek çekimler yapıyor ve bu havuza dahil olmayanlar bu imkandan yararlanamıyordu. Yani bir haber tekeli ve sansür söz konusuydu. Belirli bir akreditasyon sistemiyle çalışan gazeteciler, belirli kıstaslara göre seçilmekteydi.”⁹⁸

Bu açıklamanın yanı sıra pool uygulamasıyla ilgili birçok soru işareti de ortaya çıkabilir. Örneğin bir birliğin koruması altındaki gazeteciler her şeyden önce ordu mensuplarının seçtiği ve uygun gördüğü bölgelerde çekim yapabilme imkanına sahip oluyorlardı. Yani ordunun isteği dışında bir bölgeden haber yapmak imkansızdı. Aynı zamanda gazeteci yine ordu sözcülerinin savaşın gidişatı ile ilgili verdikleri bilgilerden yararlanarak haber yapabilir. Bu durum bir nevi ordunun sözcüsü olma pozisyonuyla karşı karşıya kalması tehlikesini de beraberinde getirmektedir.

Bir başka uygulama, bu çalışmada iddia ettiğimiz üzere eskilere dayanan ancak gazetecilik literatürüne Irak Savaşı ile giren bir pratik olan iliştilenmiş gazeteciliktir.

⁹⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.47

⁹⁷ TILINÇ, a.g.e., s.367

⁹⁸ ÇUBUKÇU, a.g.e., s.84

Bu konuya geçmeden önce bazı yargıları açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Tılınç'a göre, Birinci Körfez Savaşı, dönemin sembolü CNN sayesinde, çok temiz bir savaş olmuştur Neredeyse hiç ölen olmamış, akıllı bombalar hedeflerini hep on ikiden vurmuştur. O savaşta 200 bin kadar Irak askerinin öldüğünü ancak yıllar sonra ve yalnızca meraklıları öğrenebilmiştir. Oysa Irak Savaşı'nda durum değişmiştir. El Cezire, El Arabiye ve Abu Dabi televizyonları sayesinde yalnızca fırlatılan teknoloji harikası bombaları değil, aynı zamanda o bombaların düştüğü yerleri de görmek mümkün olmuştur.⁹⁹

Burada açıklığa kavuşturulması gereken nokta şudur: Körfez Savaşı sırasında iliştirilmiş gazetecilik uygulaması kullanılmamıştır. Bu savaşta; Akredite, pool ve brifing gazetecilik revaçtaydı. Yani o dönemde yapılmayan/yapılamayan haberler ve sonuçları için iliştirilmiş gazetecileri suçlamak yersizdir. Aynı zamanda yargıya ek olarak savaşta gerçeklerin örtülmesinin ve propaganda aygıtı olarak medyanın kullanılmasının sadece iliştirilmiş gazetecilik ile başlamadığını vurgulamak gerekir. Brifing gazeteciliği bu duruma iyi bir örnek teşkil eder. Çünkü gazeteci brifing uygulamasında kendisine savaş ile ilgili verilen bilgi brifinglerinden yararlanarak haber yapmaktadır. Elbette ki bu uygulamada gazetecinin haberini genişleterek, verilen bilgileri özgürce soruşturma şansı bulunmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki askeri yetkililerce verilen bilgilerin yine askeri yetkililer tarafından doğrulanabilir bilgiler olması da gazeteci açısından sıkıntı doğuracaktır.

Çalışmada iliştirilmiş gazetecilik pratiğine ve işleyiş biçimine sıkça yer verildiğinden burada sadece eleştirilerden birini anarak geçeceğiz. Türkiye'de ve dünyada iliştirilmiş gazetecilerin arasında farklar bulunduğunu vurgulayan Özdemir'e göre, dünyada iliştirilmiş gazetecilere, "paket haber yerine canlı yayınlarla kolaycılığa kaçıyorlar" eleştirileri yapılmaktadır. Türkiye'de ise özellikle haber kanalları, stüdyolarda iliştirilmiş gazetecileri

⁹⁹ TILINÇ, a.g.e., s.255

spikerleştirmektedir. Yeni bir stüdyo gazeteciliği kurumsallaştırılmaktadır. Böylece muhabir sistemini öldüren, sonuçta maliyetleri de düşüren ve bu anlamda televizyon yöneticilerinin işine gelen yeni bir sistem oluşmuştur.¹⁰⁰

Eskiden tek bir haber kaynağından alınan bilgi ile haber yapmak mümkün olurken günümüzde tek bir haber kaynağı haberin ortaya çıkmasına yetmiyor. Haberin birkaç kaynak tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Günümüzde gazetecinin bilgi donanımı da çok büyük bir önem taşımaya başlamıştır. Artık haberi yapacak olan muhabirin her konuda donanımlı bilgiye sahip olması, konunun detaylarıyla yakından ilgili olması beklenmektedir. Bununla birlikte haber kaynaklarındaki farklılıklar da mesleğin değişikliğine sebep olmaktadır. Geçmişte kişiler bazında düşünülen haber kaynakları günümüzde bilgisayar programı bile olabilmektedir. Bu hızlı değişimler mesleğin alanlarının birbiri içine geçmesine neden olurken aynı zamanda meslekteki her alanda uzmanlaşmayı da gereklilik haline getirmektedir. Ancak bu bile günümüz koşulları için yeterli olmamaktadır. Farklı meslek dallarında da uzman olmak, haberi yapılan konunun ayrıntılarına inebilmek, kısaca her konuda kapsamlı bilgiye sahip olmak medya mensupları için olmazsa olmaz koşullardandır.

Duran'a göre, dünyanın tüm basın-yayın meslek ahlakı ilkelerinde yer alan, savaş karşıtı ve barış yanlısı görüş uyarınca, medya ilk aşamada savaşı önlemek için tüm barışçı girişimleri desteklemeli, savaşın korkunçluğunu, vahametini, yıkımını ancak savaştan caymak, caydırmak için bir etkileme unsuru olarak kullanmalıdır. Bu arada özellikle de milliyetçilik, şovenlik yapmamaya azami dikkat göstermeli, tarafları aşağılayıcı, küçük düşürücü, kışkırtıcı yayınlardan kaçınmalıdır. Medya, ülke yöneticilerinin kamuoyunu savaşı duygularla beslemesine karşı da uyarıcı rolünü yerine getirmelidir.¹⁰¹

¹⁰⁰ ÖZDEMİR, a.g.e., s.35

¹⁰¹ DURAN, a.g.e., s.79

Gazeteci vatandaşı olduğu ülkenin çıkarlarını göz önünde bulundurmadan din, dil ve ırk ayrımı yapmadan habere yaklaşmalıdır. Ancak konu savaş olduğunda gazetecinin ulusal duygular ile mesleğinin gereğı olan ahlak ve etik ilkelerinin arasında kalması doğaldır. Gazetecinin her şeyden önce insan olduğ u gerçeğı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Ülkesi savaşta olan bir gazetecinin güvenliğı göz ardı etmemesi doğal karşılanmalıdır. Bu bilgiler ışığında gazetecinin, taraflardan biri kendi ülkesi olan savaşlarda, gazetecilik mesleğini icra etmemesinin daha doğru olacağı düşünülebilir. Ancak bu noktada kişinin sosyoekonomik yapısı, sosyal ilişkileri, eğitimi, aile yapısı gibi kişiliğini oluşturan etmenler de ortaya çıkmaktadır. Farklı ülkelerin savaşlarını izleyen gazetecileri de bazı handikaplar beklemektedir. Bunlardan en önemlisi ve belki de en çok üzerinde durulması gerekeni her bireyin konu ile ilgili bir fikri olduğ u gerçeğidir. İnsanları kişiliklerinden, geçmiş yaşamlarından sıyırmak, öğrendiklerini unutmalarını beklemek de son derece yanlıştır. Bunların yanında gazeteci ülkesinin çıkarları ile etik değerleri arasında seçim yapmak zorunda kalırken aynı zamanda ülkesinin Silahlı Kuvvetleri'nin koymuş olduğ u kurallara da uymak zorunluluğı ile karşı karşıya kalır. Ülke güvenliğini tehdit eden unsurları deşifre etmemesi, ülkenin moralini bozmaması gerekliliğine dayanan istekler de gazeteciye çelişkide bırakmaktadır. Bu durumda gazeteci sadece gerçeğı yansıtması gerektiğini unutmamalıdır. Ancak bu kaosun içinde insan olarak ne kadar başarılı olacağını da yine gazetecinin kişilik özellikleri ve etik kodlara bakış açısı belirlemektedir.

Şevkat, günümüz savaş gazetecilerini tarif ederken önemli bir noktaya değinir. Savaş koşullarını yakından yaşayan bu gazeteciler zaman zaman etki altında kalabilmektedir. Şevkat'e göre, yabancı basında yalnızca savaş muhabirliğı yapan insanlar vardır. Dünyada genellikle Türkiye'deki gibi zaman zaman savaş muhabirliğı yapan gazeteciler bulunmamaktadır. Onların çoğı uyuşturucuyla ayakta durmakta, göreve giderken kokain kullanmaktadır. Şevkat, başka türlü bu gazetecilerin bu işi başka türlü yapamayacaklarına da değinmektedir. Türkiye'deki savaş muhabirliğine de değinen Şevkat,

Türkiye’de gazetecilerin çoğunlukla çatışmanın ortasında kalmadıklarına, nispeten daha az riskli yerlerde bulunduklarına da değinmektedir.¹⁰²

Dünyada savaş muhabirliği bir meslek olarak algılanmaktadır. Ve Şevkat’e göre dünyada gazetecilere çok iyi olanaklar sağlanmaktadır. Şevkat’in burada değindiği iyi olanaklar; kurumunun gazeteciye zırhlı araç sağlaması, koruma tutabilme imkanına sahip olabilmesi, çelik yelek ve miğfer kullanması, gazetecilerin tatmin edici ücretler ve primler alması, kurumu tarafından gazeteciye yüksek meblağlı hayat sigortaları yaptırılması olanaklarıdır. Bu durumda Şevkat gazetecinin ölümü halinde yakınlarına ne olacağı kaygısını taşımadığını öne sürer. Her işin bir risk payı vardır ancak savaş gazeteciliğinde bu risk çok yüksektir. Ancak Şevkat adı geçen olanakların sağlanabilmesi durumunda bu riske değebileceği düşüncesini taşımaktadır. Türkiye’de bu olanakların sağlanmaması gazetecilerin riske girmemesi ve hayatlarını tehlikeye atmamasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye’deki savaş muhabirliğine de değinen Şevkat’e göre, gazeteci durumu kurtarmaya çalışmaktadır. Kurumun da amacı bayrak göstermektir. Orada olduklarını belirtmektir. Türkiye’de savaş gazeteciliği konusundaki genel anlayış, Bosna tabelası önünde çekilmiş bir fotoğraf ve X gazetesi Bosna’da manşetidir.¹⁰³

Yukarıdaki açıklamaların amacı savaş gazeteciliğinde güvenliğin önemine ve gazeteciye sağlanan koşullara değinmektir. Zor koşullar altında görev yapan savaş gazetecilerinin her anlamda tatmin edilmesi bu mesleği daha iyi yapmalarını da beraberinde getirecektir. Savaş gazeteciliğindeki değişimleri irdelerken bu bilgiler ışığında değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Uluslararası sözleşmelere ve anlaşmalara rağmen savaş gazeteciliği konusunda kat edilmesi gereken uzun bir yol olduğu açıktır.

¹⁰² Uğur ŞEVKAT ile yapılan görüşme, 04.03.2008

¹⁰³ Uğur ŞEVKAT ile yapılan görüşme, 04.03.2008

2.6. Irak Savaşı'nda Bağımsız Gazetecilik

Şen'in tanımına göre, savaş muhabiri belli ölçülerde "bağımsız" hareket eder, haberlerini "kısıtlama ve yönlendirme" olmadan yapar.¹⁰⁴ Ancak Irak Savaşı bağımsız gazeteciliğin yapılabilmesine imkan tanımış mıdır?

Tılınç, Irak Savaşı'nı değerlendirirken önemli bir noktaya değinmektedir. Tılınç'a göre, Birinci Körfez Savaşı'nın yıldızları Irak işgali esnasında, Bağdat bombalanırken, Irak'ta muhabir bulunduramamıştır. Bulundurabilenler ise Arap kökenli ya da Müslüman muhabirlerle çalışmışlardır. Yine de, merkez stüdyolardaki spikerler ne zaman Bağdat'taki muhabirlerine bağlansalar izleyiciyi uyarmayı ihmal etmemişlerdir: "Muhabirlerimiz Iraklıların sıkı denetimi altında haber geçiyor. Geçtiği her görüntü Iraklı yetkililer tarafından kontrol ediliyor." Tılınç'a göre, bu uyarı yerindedir.¹⁰⁵

Bu uyarının sebebi açıktır. ABD, bağımsız gazetecilerin Irak propagandası altında haber yapması ihtimaline karşılık önlemini almaktadır. Ancak bu uyarıyı bir başka şekilde düşünmek de faydalı olacaktır, çünkü Irak Savaşı'nda bağımsız gazetecilerin hangi koşullarda yapıldığı sorusunu akla getirmektedir. Bağımsız gazeteciler haber akışını nasıl sağlamaktadır ve bilgileri kimden almaktadır?

Daha önce de belirtildiği üzere iliştilmiş gazetecilikten önce savaş bölgelerinde Pool (havuz), akredite ve brifing gazeteciliği uygulanmaktaydı. Bu gazetecilik türlerine baktığımızda savaş ya da operasyon bölgelerinde hakim güçler tarafından yine güvenlik neden gösterilerek medya mensupları sadece belli bölgelere sokulmaktadır. Yani akredite gazetecilerin girmesine izin verilmeyen bölgeler bulunmakta, havuz sisteminde zaman zaman

¹⁰⁴ Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 23.12.2003

¹⁰⁵ TILINÇ, a.g.e., s.256

gazeteciler toplanarak operasyon ya da çatışmaların geçtiği bölgelere götürülmekte, görüntü almalarına izin verilmekte, brifing gazeteciliğinde de yine bölgede bulunan hakim güçlerin yaptıkları açıklamalar değerlendirilerek haber yapılmaktadır. Dolaylı olarak bölge hangi askeri birliğin elindeyse o tarafın istediği bölgeler gazetecilere gösterilmekte ve askeri yetkililer tarafından yapılan açıklamalar aktarılmaktadır. Böylece gazeteci hangi konumda olursa olsun askeri yetkililere bağımlılığı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gazetecilik mesleğini icra eden Ümit Kozan'a göre, gazeteci bağımsız da olsa nihayetinde "ordunun güdümü" altına girmektedir.¹⁰⁶

Kaya Heyse, Irak Savaşı'nda bağımsız gazeteci olarak görev yapmış olmasına karşın iliştilmiş gazetecilik konusunda çok aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Heyse, iliştilmiş olmadığı halde olmayı düşünebileceğini ifade ederek iliştilmiş gazeteciler konusunda gereksiz bir etik tartışma yürütüldüğünü belirtir. Heyse bu yargısını Irak Savaşı'na bağımsız olarak bulunan gazetecilerin durumuna bağlamaktadır. Heyse'ye göre, gazeteci cepheye yalnız da gidebilir, Amerikan askerleriyle de, Irak ordusuyla da. Bağdat'ta Irak Enformasyon Bakanlığı'na günde 500 dolar ödediğini belirten Heyse, sadece parayı ödeyen ve kimlik kartlarını alan gazetecilerin bölgede çalışabildiklerini belirtmektedir. Irak Savaşı'nda bazı gazeteciler Amerikan propagandası altında görev yaparken, bağımsız gazeteciler de Saddam hükümetinin propagandası altında haber yapmaktadır. Heyse, işlev, sonuç ve habere ulaşma şekli açısından bağımsız gazetecilikle iliştilmiş gazetecilik arasında çok fark olmadığını iddia etmektedir. Heyse'ye göre, savaşı izlemek için gazetecilerin çok da tercih edecekleri bir durum olmamasına rağmen günümüz savaşlarında işler bu şekilde yürütülmektedir.¹⁰⁷

Bu ifadesine ek olarak Heyse, iliştilmiş gazetecilik yapan gazeteciler hakkındaki görüşlerini dile getirerek onlara kızmanın ve bir nevi "satılmış" olarak görmenin mesleğe ve hayatını tehlikeye atan bu gazetecilere

¹⁰⁶ Ümite KOZAN, Görüşme, 07.04.2008

¹⁰⁷ Kaya HEYSE, Muhabir, Cnn Türk. Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

saygısızlık olacağına dikkat çeker. Heyse'ye göre, "iliştirilmiş gazetecilerin görevi savaşı bağımsız izleyen gazetecilerinki kadar zordur."¹⁰⁸

Bu bilgiler ışığında Irak Savaşı'nda bağımsız gazeteci olarak bulunan gazetecilerin yaşadıklarına bakmak gerekir. Aktan, Irak Savaşı'nda savaşın her iki tarafını gören gazetecinin olmadığını belirterek, gerçekte bütün gazetecilerin iliştirilmiş gazetecilik pratiği altında çalıştıklarını savunur. Bu düşüncesini Bağdat'ta olan gazetecilerin Irak Hükümeti'nin kontrolünü yitirmesine kadar Filistin otelinden çıkamadıklarına bağlayan Aktan'a göre, El Sahaf, bir basın toplantısı yapmakta, ondan sonra Enformasyon Bakanlığı gazetecileri otobüslere bindirmekte, gezdirip geri getirmekteydi. Bağdat'a ABD askerlerinin girdiğini, üçüncü bir kaynak almamıştır. Bu bilgiyi veren iliştirilmiş gazetecilerdir. Ancak Bağdat'ta Filistin Otel'i'ne yaklaşık iki buçuk kilometre uzaklıktaki gazeteciler can kaygısıyla yerlerinden ayrılamamaktadır. Yani bu savaşta bağımsız kaynak yoktur.¹⁰⁹

Bu görüşü destekleyenler bağımsız gazeteciliğinin bu durumda olmasından dolayı iliştirilmiş gazetecilik kavramının yayıldığına dikkat çekmektedir. Ergel'e göre, bağımsız gazeteciliğin bu konumu ve zannedildiğinin aksine özgür olmamasından dolayı iliştirilmiş gazetecilik pratiği gazeteciler tarafından kabul görmüştür.¹¹⁰

Irak Savaşı sırasında Bağdat'ta bulunan sayılı gazetecilerden biri olduğunu belirten Kara, Bağdat'ta bulunan gazetecilerin durumunu şu şekilde özetlemektedir:

"Bizler ABD bombardımanından korkuyorduk, kaldığımız otele isabet edebilecek bir bomba o an hepimizin hayatına son verecekti. Öte yandan Bağdat'a bombalar yağarken Irak hükümeti yetkilileri ve Enformasyon Bakanlığı görevlileri Filistin

¹⁰⁸ Kaya HEYSE, Muhabir, Cnn Türk. Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

¹⁰⁹ AKTAN İrfan, "Öldürülen Iraklı'yı Çek, ABD'liyi Çekme", Ümit Bektaş'la yapılan röportaj, bianet.org, 06.05.2003, (Erişim) <http://kadin.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18723/abd-askerleri-gozlerimi-kapatmadi-ki>, 05.02.2007

¹¹⁰ Ünsal ERGEL, Görüşme, 19.02.2008

Otelinde kalan ve çalışan bizlere “gözdağı” toplantıları yapıp tehditler savuruyorlardı.¹¹¹

Bağdat'ta görev yapan bağımsız gazeteciler hem ABD ordu kuvvetleri hem de Irak Hükümeti açısından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu nedenle her iki tarafın kurşunlarına maruz kalma olasılıkları da çok yüksektir. Özdemir de bu tespitlere katılmakta ve bağımsız gazetecilerin Saddam rejiminin baskısı altında haber yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Özdemir'e göre bağımsız gazeteciler, günlük yaklaşık 500 dolar “kalma” bedeli olarak haraç verdikleri Saddam rejiminde, aynı zamanda haberin yapımından yayına kadar ağır bir sansüre tabi kalmaktadırlar. Muhabirler tek bir benzinliğin görüntüsünü çekmek için en az üç bakanlıktan izin almak zorunda bırakılmıştır. Rejimin görevlendirdiği çevirmen mihmandarlar olmadan otelin dışına çıkamadıkları yönünde haberler gelmektedir. Haberlerini beğenmediği gazetecileri Bağdat'tan çıkaran Irak rejimi öylesine sert ki ABD'ye karşı yayın yapan El-Cezire televizyonu bile Bağdat'tan bir çıkartılıp bir alınmaktadır.¹¹²

Enformasyon Bakanlığı yetkililerinin gazetecilere olağanüstü bir baskı uyguladıklarını ifade eden Kara'ya göre, savaşın altıncı günü CNN International dahil tüm CNN çalışanları Irak Hükümetince sınır dışı edilmiştir. Gazeteciler savaşı unutmuş, Irak hükümet yetkililerinin baskılarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. Gazetecilerin otel odaları eli silahlı adamlarca basılmış, kameralar balkonlardan atılmış, uydu telefonlarına el konulmuştur. Bağımsız gazeteciler psikolojik olarak çok sarsılmış, gazetecilerin haber yapacak halleri kalmamıştır.¹¹³ Bağdat'ta savaştan önce Saddam'ın kontrolü olduğunu, uydu telefonu sokmanın yasak olduğunu belirten Bektaş ise bu duruma soru ile yanıt vermektedir. Bu durum Irak hükümetine ilştirilmiş olmak değil midir? Şimdi Irak nasıl bir durumda Irak'ta ne kadar özgür gazetecilik vardır?¹¹⁴

¹¹¹ Burak KARA, Foto muhabiri, Röportaj: Mete Çubukçu, *Vatan*, Ağustos 2004

¹¹² ÖZDEMİR, a.g.e., s.34

¹¹³ Burak KARA, Foto muhabiri, Röportaj: Mete Çubukçu, *Vatan*, Ağustos 2004

¹¹⁴ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

Bütün bu koşullar altında Bağdat'ta bağımsız gazeteci olmak istemesinin nedenlerini ve sonuçlarını anlatan Kara durumu şu şekilde özetlemektedir: "Mesleki öneminin yanında bir insan olarak Iraklıların yanında olmak istemiştım, ama benimle aynı düşünmeyen Iraklı yetkililer gazetecilere hiçbir zaman güven duymamışlardır."¹¹⁵

2003 yılında başlayan Irak savaşı günümüzde de düşük yoğunluktaki çatışmalarla devam etmektedir. Ancak günümüzde de Irak'ta savaş muhabiri olmanın koşulları değişmemiştir. Bu düşüncayı doğrulayan Bektaş'a göre, şu anda yabancı bir foto muhabirinin Irak'ta çalışması çok tehlikelidir. Çünkü gazetecinin fidye için kaçırılma, öldürölme, bir bombardımana kurban gitme olasılığı vardır. Şu anda Irak'ta çalışabilen iki kaynak bulunmaktadır. Bunlardan birisi Iraklı gazeteciler, ikincisi yabancı ajanslardan gidip, dört duvar arasında özel güvenlik şartları içinde, şehre hiç inmeden en fazla "Green Zone"a gidip orada çalışabilen, belki Amerikan birliklerine ilıştırılıp çalışabilen gazetecilerdir."¹¹⁶

Adı geçen savaşta savaş muhabiri olmak zor yaptırımları da beraberinde getirmiştir. Bu yaptırımlar ilıştırılmış ya da bağımsız gazeteci olmak arasında fark bırakmamaktadır. Ancak bu durum sadece Irak Savaşı'na özgü değildir. Bektaş bağımsız gazeteciliğin dünyanın hiçbir yerinde bulunmadığı savunur. Özellikle çatışma bölgelerinde bu türde haberciliğe rastlanmadığını belirten Bektaş, Darfur'da Milislerle, gerillalarla, hükümet güçleri arasında çatışmayı hatırlatarak, bölgeye gidebilmek için hükümetten vize alman gerektiğini belirtmektedir. Vize alınmaması durumunda gazeteciler Darfur'a girememektedir. Gazetecilerin Çad üzerinden gitmeleri ise yaşamını tehlikeye atmalarına neden olmaktadır. Bektaş'a göre, düzenli bir devlet sistemi varsa dünyanın hiçbir yerinde

¹¹⁵ Burak KARA, Foto Muhabiri, Röportaj: Mete Çubukçu, *Vatan*, Ağustos 2004

¹¹⁶ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

gazetecinin bağımsız kaynak olarak dolaşması mümkün değildir. Her şekilde gazeteci ordunun güdümü altında kalmaktadır¹¹⁷

Bu duruma Bektaş Türkiye'den de örnek vermektedir. Güneydoğuda gazetecilik yapmak için bir gazetecinin Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden akredite olması gerekiyor ve takip ediliyor. Bektaş kendisinin de Türk vatandaşı olmasına rağmen Hakkari-Yüksekova sınırında gazeteci olduğunu belirterek, Jandarma Karakolundan akredite olması gerektiğini belirtir. Bektaş bu durumu bir cümle ile şöyle özetler: düzenli orduların ve güçlü devletlerin olduğu yerde çatışma bölgelerinin hepsinde bir kontrol vardır.¹¹⁸ ancak akreditasyon uygulaması ile iliştilirilmiş gazeteciliğin aynı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Elbetteki savaşlarda askeri kuvvetlerin gazeteciyi kontrol altında tutmaya çalışması olağan karşılanmamaktadır. Ancak savaş alanında gazetecinin askeri yetkililere varlığını bildirmesi ve gerekli durumlarda yardım talep etmesi bir gerekliliktir. Akreditasyon uygulamasında daha önce de üzerinde durulduğu üzere askeri yetkililere akredite olma ve gazeteciye verilen kimlikle bölgede rahat çalışma imkanı sağlanmaktadır. Gazeteci bu uygulama ile askeri yetkililerle birlikte hareket etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmamakta, haberlerinin denetlenmesi söz konusu olmamaktadır.

Bütün bu engellerin dışında düşünülmesi gereken bir nokta daha vardır: Hiçbir kuruma bağlı olmadan kendi imkanlarınızla gittiğiniz bir savaşta yazdığınız haberler de yayınlanmadan önce birileri tarafından değerlendirilecektir. Bu noktaya değinen ve haberi kullanacak kuruma olan bağımlılığı hatırlatan Kozan'a göre, bağımsız gazeteciden kasıt gazetecinin kendi imkanları ile bölgeye ulaşması, bölgeden özel bilgiler alması, haber ajanslarına satması demek değildir. Bağımsız gazetecilik, gazetecinin savaşa bir kurumla katılmaması anlamına da gelmemektedir. Bağımsız gazeteci, gazetecinin birlikte hareket ettiği güçlerin eksiklerini açık açık yazabilen

¹¹⁷ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

¹¹⁸ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

gazetecidir. ¹¹⁹ Ancak bu ifadesi ile Kozan, savaş dönemlerinde zaten güç şartlar altında elde edilen bağımsızlığın, bir ordunun yanında olmakla sağlanması imkansız bir hal alacağını gözden kaçırmaktadır. Ordu ile hareket eden gazetecinin içinde bulunduğu birliği tehlikeye atmama görevini de kabul etmiş sayılmaktadır. Bu nedenle hem kendi hem de bulunduğu birliğin tehlikeye girmemesi için haberlerini şekillendirerek, gerektiğinde oto sansür de uygulamak zorunda kalmaktadır.

Görülen o ki günümüzde savaş gazeteciliğinin konu olduğu her çalışmada bağımsız gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiği üzerinde tartışmak gereklidir. Çünkü özgürlük adına her gün yeni adımların atıldığı demokratik ve çoğulcu rejimler kendilerine farklı sansür ve manipülasyon mekanizmaları geliştirmeyi başarmıştır. Özellikle savaş gazeteciliğini değerlendirirken günümüz dünyasının bağımsız gazeteciliğin bile özgür olamadığı savaşlara tanık olduğu gerçeğini hiçbir zaman göz ardı etmemekte fayda vardır.

¹¹⁹ Ümit KOZAN ile görüşme, 07.04.2008

3. BÖLÜM: MEDYA ve PROPAGANDA

Propagandanın tanım ve önemine değinilecek olan bu bölümde, özellikle savaş dönemlerinde medyanın manipölasyonuna sebep olan çıkar gruplarının baskıları ve medya üzerindeki yaptırımları, propaganda tanımı çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde çatışma ve kriz dönemlerinde propagandanın rolü üzerinde durularak özellikle Irak Savaşı'nda medyanın manipüle edilerek savaşın haklı gerekçelerini nasıl dolayımlandırdığı üzerinde durulacaktır. ABD bu savaşta kamuoyunu giriştiği savaşın haklılığına inandırmak durumunda kaldığında öne sürdüğü söylemleri üzerinde de durularak konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Propagandanın, özellikle savaş dönemlerinde, sıklıkla medya üzerinde dezenformasyona neden olacak şekillerde uygulamaya konulması, kamuoyunda savaşın meşrulaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

3.1 Propaganda'nın Tanımı ve Önemi

Propaganda tarihte sıkça başvurulmuş bir yöntem olarak günümüze taşınmış, kitleleri etkileme stratejisi olarak tanımlanabilecek bir süreci tarif eder. Ataüz'e göre, hemen hemen her ülkede kitle iletişim araçları toplumsal ve siyasal bünyeyi ağ gibi sararak, halkın aydınlatılması, eğitilmesi, kamuoyunun oluşturulması, ulusal ekonomilerin genişletilmesi bakımından önemli roller üstlenmişlerdir.¹²⁰ Chomsky ise propagandayı medyanın işlevleri arasında tanımlayarak medyayı da bu sürece katar. Chomsky'e göre:

"Diğer işlevlerinin yanı sıra, medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu çıkarların temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri vardır ve medya politikasının şekillenmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptirler".¹²¹

¹²⁰ ATAÜZ, Sevin (Der.), *Siyasal İletişim Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1986, s.15

¹²¹ CHOMSKY, Noam, HERMAN, S. Edward, *Rızanın İmalatı*, Çev: Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2006, s.15

Bütün dünyada demokratik ortamın sağlanabilmesi ve geliştirilerek varlığının devamı için devletler uluslararası platformlarda adımlar atmaya çalışmaktadır. Her şeyden önemlisi günümüzde fikir beyan etme temel bir insan hakkı olmuş ve yasalarla güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla kendisini ilgilendirsin, ilgilendirmesin herkes, toplumda meydana gelen olaylar hakkında yorum yapabilmektedir. Bu yorumları yönlendirenler ise büyük ölçüde kitle iletişim araçlarıdır. Toplumu bir arada tutmak, var olan toplum bilincinin devamlılığını sağlamak ama her şeyden önemlisi devlet politikalarını ve hükümetleri meşru kılmak için kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Düşüncelerin meşrulaştırılması ve fikirlerin kamuoyuna kabul ettirilmesi ancak bu araçlar sayesinde gerçekleşmektedir ki seçkin kesimin bu durumu fark etmesiyle üzerinde denetim kurmaya ve propaganda aracı olarak kullanmaya başlaması aynı tarihlere denk gelmektedir. Kamuoyu üzerindeki gücü fark edilen KIA'nın, türlü engellemelerle kontrol altına alınarak, yayınlarının seçkin sınıfın düşüncelerini meşrulaştıracak doğrultuda gerçekleştirilmesi çok da şaşırdığımız bir durum değildir.

Bu durum en çok siyaset arenasında kendini ortaya çıkarmaktadır. Devletler devamlılıklarını sağlamak için KIA'ya daha fazla muhtaç kalmaktadır.

Bu bilgiler ışığında propagandanın en çok siyasal amaçlar çerçevesinde kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Köker, siyaseti: "toplumsal grupların ve aktörlerin yalnızca kendi çıkar ve ilgilerine yönelik olarak politik iktidarın denetimini sağlamak ya da kendi iktidar alanlarını politikleştirmek için hedef program oluşturma gayretleridir" olarak tanımlar.¹²² Tanımda da açıkça belirtildiği üzere siyasi elitler medyayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmakta, kamuoyunda destek bulmak, kamuoyunun desteğinin devamlılığını kontrol altında tutmakta kısaca kendi politikalarını meşru kılacak bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır.

¹²² KÖKER, Eser, *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s.18

Propagandanın oldukça eski bir eylem olmasına rağmen isimlendirilmesinin çok yeni olduğuna değinen Brown'a göre, başkalarının kanaatlerini değiştirme girişimlerine çok eski zamanlarda da rastlanmakta, hatta yazının bulunmasından bile önceye dayandığı saptanmaktadır.¹²³ Bir arada yaşamının temel kuralı bir paydada buluşmak olduğu sürece propagandanın var olması kaçınılmazdır. İki birey bile kendi aralarında fikirlerini birbirlerine benimsetmeye çalışır, inandıkları bu fikrin haklılığını ispatlamak, karşıdakine kabul ettirmek için bile propaganda yapar.

Qualter, propagandayı, bir bireyin yada grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip, biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin ya da grupların belirli bir durum veya konudaki tepkilerin, kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyet olarak tanımlar.¹²⁴

Propagandayı; semboller, söz, hareket, jest resim, müzik ve diğer araçlar yardımı ile kişilerin düşünme, davranış, tutum, amaç, değer ve tavırlarına, bazı yapay araçlar ve manevralarla etki etmek ya da bir takım duygusal sözcüklerin kullanılması ve bir şeyi birçok kez tekrar etmek sureti ile kamuda veya bir kısım halk üzerinde belli davranışların teşvik edilmesini sağlayan örgütlenmiş çabalar şeklinde tanımlamak mümkündür.¹²⁵

Tanımlarda da görüldüğü üzerinde en çok durulan nokta kitle iletişim araçları vasıtası ile yapılan işin, geri dönüşünün beklenmesidir. Yani

¹²³ BROWN, J.A-C, *Siyasal Propaganda*, Çeviren: Yusuf Yazar, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992, s.31

¹²⁴ QUALTER, H.Terence, "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi" çev: Ünsal Oskay, Ankara, Ankara Üniv. Siyasal Bil. Fak. Der. Cilt 35, No:14, 1980, s.279

¹²⁵ The Columbia Encyclopedia, Aktaran Yücel Ertekin, Ankara, Halkla İlişkiler, 3. Baskı, Todaire Yayınları, 1995, s.48

propagandayı yapan elitler kamuoyunun fikirlerini değiştirmeyi ve kendi düşüncelerini empoze etmeyi amaçlamaktadır.

Propaganda araçları söz, kitap, gazete, radyo, televizyon, sinema, afiş ve kuşkusuz günümüzde internettir. Bu araçlar tek tek ya da bir arada kullanılarak istenilen düşünce, fikir ya da ideoloji kitlelere kolaylıkla ulaşmaktadır. Bunların arasında etkinliği daha geç fark edilen sinema da yer almaktadır. Sinema eğlence sektörü içerisinde bulunan, insanların bilgilenmekten çok iyi vakit geçirmek için kullandıkları bir yol olmasına rağmen günümüz teknolojileri sinemayı en etkili propaganda aracı haline getirmeyi başarmıştır.

Propagandanın özellikleri üzerinde durmakta da fayda vardır çünkü propagandanın özellikleri, nasıl bir yöntem olduğu konusunda da fikir vermektedir. Kağıtçıbaşı, propagandanın özelliklerine değinirken, propagandanın insan psikolojisini etkilemeye yönelik olup telkin içeren faaliyetlerin sıklıkla kullanıldığını belirtir. Propaganda faaliyetlerinde yalana ve saptırmaya yer verilmektedir. Kağıtçıbaşı'na göre, tek tek bireylerden çok gruplar hedef olarak seçilmektedir. Propagandanın en belirgin özelliğini "bilinçli uygulama ve gerçekleştirme" olarak belirleyen Kağıtçıbaşı, buradan yola çıkarak propagandanın bilinçli bir girişim olduğunu ve herhangi bir eylemin propaganda olarak kabul edilebilmesi için topluluğun düşünce, tutum ve davranışlarını etkileyecek hareketin bilinçli olarak hazırlanmış bir program içinde yer alması gerektiğini vurgular., Propagandanın bir diğer önemli özelliğini, "verilmek istenen mesajın sıkça tekrarlanması ve sonuçta slogan haline getirilerek insanların bilinç ve söylemlerinde yer alınmasının sağlanması" olarak ifade eden Kağıtçıbaşı'na göre:

"Unutulmamalıdır ki belirli bir grubun bir fikri anlayabilmesi ve o fikri benimseyebilmesi için belli bir vakte ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı kanallar aracılığıyla içeriği aynı olan mesajı sıkça tekrar ederek toplumu etkilemeye çalışmak propaganda da ana kurallardan biridir. Propagandanın etkili olabilmesi için, propagandayı yapan kişinin inanılır ve güvenilir biri olması gereklidir. Çünkü yüksek

saygınlığı olan kaynaktan gelen iletişim, daha kolaylıkla kabul edilir. Yalanlarıyla sabıkalı bir propagandacının veya kitle yönlendiricisinin etkisi sınırlıdır.”¹²⁶

Barlet'in propaganda tanımı ise daha çok toplum üzerinden yola çıkar. Barlet'e göre propaganda, toplumların görüş ve davranışını benimsemelerini sağlayacak biçimde etkileme girişimidir.¹²⁷ Ancak bu aşamada propagandanın zorlama içermediğini belirten Özsoy propagandanın zorlama içermediğini düşünmektedir.¹²⁸ Özsoy'a göre propaganda, insanlara fikirler, kendi fikirleri olduğu düşündürülerek empoze edilmektedir. Kişiler bir başkasının fikir ve ideolojisini benimsediğini fark etmeden, kendi düşünceleri olarak kabullenirler.¹²⁹

Özsoy aynı zamanda propagandanın kitlelere yönelik özelliğine de vurgu yaparak, tek tek bireylerden çok gruplara yönelmek amacıyla olduğunu belirtir. Bunun yolunu tanımlayan Özsoy, propagandanın tek tek bireylerden çok, gruplara yönelmek amacı güttüğünü belirtir. Bu nedenle onları etkileyebilecek sevgi, öfke, korku, umut, uçluluk ve amaca uygun diğer unsurların içinde barındırılmasına dikkat edilmesi gerektiği uyarısında bulunur.¹³⁰ Kişilerin en doğal tepkilerine gönderme yapılması propagandanın daha etkin olmasını da beraberinde getirmektedir. Var olan ve farkında olunmayan duyguların açığa çıkarılması üzerine bir yöntem izlenir.

Görülmektedir ki propaganda birçok amaç gütmektedir. Fikirlerin kabul edilmesi ve aşılmasının yanında o fikrin devamlılığını sağlamak gerekliliğine dikkat çeken Bektaş'a göre, propagandanın amacı insanları salt bir düşünceye inandırmak değil, aynı zamanda insanları o düşüncenin sıkı bir savunucusu haline getirmektir.¹³¹ Kişiler maruz kaldıkları ve etkilendikleri propagandanın ideolojisinden etkilendiklerinde zaman içinde o fikrin

¹²⁶ KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul, 8.b. Evrim Yayınları, 1988, s.168-169

¹²⁷ DOMENACH, J.Marie, *Politika ve Propaganda*, Çev: Tahsin Yücel, İstanbul, Varlık Yayınları, 1995, s.17

¹²⁸ ÖZSOY, Osman, *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s.9

¹²⁹ ÖZSOY, a.g.e., s.9

¹³⁰ BROWN, a.g.e., s.29

¹³¹ BEKTAŞ, Arsev; *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s.159

savunucusu olurlar, bu durum da propagandaya hizmet etmelerini de beraberinde getirir. Etkilenen kesim bir süre sonra o propagandanın bir ayağı olur. Kişi etkilenen konumundan; etkileyen, propagandayı uygulayan konumuna geçer.

Akarcalı'ya göre günümüzde, siyasal propaganda, reklam ve siyasal reklam ile birbirlerinden çok da ayrılamaz hale gelmiştir. Günümüzde kapitalizmin aldığı şekil nedeniyle yarattığı tekelleşme olgusu uluslararası boyuttadır. Bunun getirdiği reklam ve denetleme olgusu da bir anlamda propagandadır. Ülkelerin coğrafyasındaki değişimler, bir yandan o ülkeleri yanına çekmeye çalışan gelişmiş batı ülkelerinin yaptıkları faaliyetlerin boyutlarını genişletirken, bir yandan da faaliyetlerdeki ağırlık Batı ülkelerinin ekonomik sistemlerinin benimsenmesi yönünde değişmektedir.¹³²

Bununla birlikte propagandanın türlerine de yer veren Akarcalı propagandayı üçe ayırmaktadır. Farklı zamanlarda veya savaş boyunca ayrı ayrı kullanılan bu üç yöntem; Kaynağı açık olarak bilinen "beyaz propaganda" ve gerçekleri tam olarak söylemeyen "gri propaganda" ve gerçekleri söylemeyerek yanlış kaynak gösteren "kara propaganda".¹³³

Sonuç olarak propagandanın önemi üzerine Hitler'in propagandanın etkileri üzerine sarf ettiği cümleyi hatırlatmakta yarar vardır, ustaca oluşturulmuş bir propaganda ile insanları cennetin cehennem olduğuna ve cennette en sefil hayatın yaşandığına inandırmak mümkündür.¹³⁴

¹³² AKARCALI, Sezer, 2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda, Ank. İmaj Yayınları, 2003, s.10

¹³³ AKARCALI, a.g.e., s.8

¹³⁴ HİTLER, Adolf, Kavgam, Çev: M. Selam Uğurlu, İstanbul, Kamer Yayınları 1998, s.87

3.2. Savaşlar ve Propaganda

Birinci Dünya Savaşı esnasında dönemin İngiltere başbakanı David Lloyd George savaş hakkında şu yorumu yapmıştır: “insanlar gerçeği bilirlerse savaş yarın durdurulabilir. Ama şüphesiz gerçeği bilemezler ve bilemeyecekler.”¹³⁵ Bu yargı bütün savaşlar için geçerlidir. Ancak günümüz savaşlarında sahip olunan teknoloji ve ilerlemeler düşünüldüğünde gerçeğin gizlenmesinin artık çok da mümkün olamayacağı düşünülebilir. Bununla birlikte gerçekler şekil değiştirmekte ve yerlerini kamuoyunun gerçeğinden daha büyük bir şevkle savunduğu yalanlar almaktadır. Bu durum propagandanın etkili kullanılmasından ileri gelmektedir.

Tarihte propagandanın dönüm noktası matbaanın icadıdır. Bunun sebebi matbaanın icadı ile psikolojik savaşta amaçların farklılaşmasında yatmaktadır. Bu süreçte yakıp yıkmaya ve öldürmeye hedeflenen, basın yoluyla elde edilmeye başlanmıştır. Yazılı propagandayı en iyi kullanan lider Hitler'dir. Hitler, savaş öncesi evlenen her çiftte “Kavgam” isimli kitabını hediye etmektedir. 5 milyon adet basılıp dağıtıldığı söylenen bu kitapta, halk Alman ırkının üstün olduğuna, üstün ve güçlünün hakim olabilmesi için zayıf olanı yok etmesi gerektiğine inandırılmıştır. Bu fikirde argüman olarak Darwin'in biyolojideki tezi kullanılmıştır. Nazizm doktrini geliştirerek halkını savaşa hazırlamıştır.¹³⁶ Hitler propagandanın önemini çok hızlı kavramış ve etkili kullanmanın yollarını aramıştır. Yazmış olduğu kitabın ırkçılığın simgesi durumuna gelmesi ve Alman halkı tarafından kabul görmesi uzun sürmemiştir. Bir halka üstün olduğu düşüncesi aşılanmış ve bu düşünceden hareketle özel bir ırk olarak değerlendirilirse, özellikle o halkın içinden, pek çok savunucu bulması zor olmamıştır. Hitler, propagandasını halkının en zayıf noktasını kullanarak geliştirmiş ve halkını peşinden sürüklemeyi başarmıştır.

¹³⁵ BOSTANCIOĞLU, Adnan, ERSAN, Vehbi, Türkiye Savaşın Neresinde? NTV Tarihe Kayıtlar/TV Canlı Yayın, İstanbul, Metis yayınları, 2001, s.19

¹³⁶ TARHAN, Nevzat, Psikolojik Savaş/Gri Propaganda, İstanbul, Timaş Yayınevi/Perde Arkası Dizisi, 2004, s.19

Zebil'e göre, sinemayı propaganda aracı olarak en iyi kullanan ülke ABD'dir. Özellikle Hollywood'un büyük bir film endüstrisi haline gelmesi sayesinde Amerikan bakış açısı filmlere işlenerek sunulmaktadır. Bu filmlerde, ABD'nin dış politikasına ait söylemler, onlara göre adalet duyguları ve maddileşmiş günlük yaşam temel mantıktır.¹³⁷ Artık büyük bir endüstri halini alan Hollywood yapımları, eğlence sektörüne hizmetin dışında siyasi propaganda aracı olarak da kullanılmaktadır. Bunun dışında sinema, kültür propagandasının da en etkin araçlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde ABD'nin sinema filmleri dünyaya yayılırken aslında bir kültürü de beraberlerinde izlendikleri ülkelere taşımakta, Amerikan yaşam tarzı bütün dünya insanların bilinçaltına işlenmektedir.

Bir savaş muhabiri olan Bektaş empoze edilen ve tanıtılanın, dünyanın bilinçaltına işlenenin sadece kültürle sınırlı kalmadığını düşünenlerdendir. Bu filmler sayesinde savaşların da insanlığa tanıdık gelmesine sebep olduğunu vurgulayan Bektaş'a göre Hollywood sinema endüstrisi, savaşları işlerken, büyük Amerikan kahramanlarını da dünyada ulaşabildiği bütün insanlara sevdirmeyi, Amerikalı olmanın önemini vurgulamayı da ihmal etmemektedir.¹³⁸ Bu propaganda savaşların gerçek olarak algılanmasını da zorlaştırmaktadır. Her gün televizyon ekranlarından "İyi" (Amerika) ve "Kötü"nün (Orta Doğu) savaşını izleyen dünya ülkeleri gerçek savaşı da bilinçaltlarına öncesinde yerleştirilen bilgilerin eşliğinde ve etkisi altında izlemektedir. Bu yargıyı doğrulayan Özdemir de, Hollywood başkanlığında dev bir kültürel ordunun sessiz ve derinden hareketinin ve sonuçlarının ruhumuzda bıraktığı bir savaşta rahatsız olmamıza elvermeyen hislerden nasıl kurtulacağız, bilmiyorum. Bu önümüzde duran savaşa ya da başka savaşlara nasıl yabancılaştıracamız kendimizi¹³⁹ ifadesini kullanmaktadır.

¹³⁷ ZEBİL, Yüksel, "Amerikan Yüzyılı ve Politika Bağlamında Independence'nin Düşündürdükleri", 25. Kare, 1997, Sayı:18, s.57

¹³⁸ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

¹³⁹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.140

Tarhan'a göre, kapitalist dünya, psikolojik savaş yöntemlerini soğuk savaş döneminde çok iyi uygulamıştır. Böylece sosyalist halkın; düşünce, inanış ve hayat görüşlerini kendine yakın hale getirmiştir. Psikolojik savaş ile kan dökmeden tarihin en büyük zaferini kolayca kazanmıştır. Artık büyük savaşlar yoktur. Etkili propaganda yöntemleri ile yürütülen, tasarlanmış, planlı bilgi savaşları vardır.¹⁴⁰

Ancak Irak müdahalesi aslında sıcak savaşların hala devam etmekte olduğunun bir göstergesi olarak tarihe geçecektir. Bununla birlikte savaşlarda değişiklik olmadığını söylemek yanlıştır. Psikolojik savaş aygıtları savaşların ve gerçeklerin değişmesini de beraberinde getirmektedir.

Propaganda ve psikolojik savaş zaman zaman aynı anlamda da kullanılmaktadır. Psikolojik savaş, hem savaşta hem barışta, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek maksadıyla bilginin kullanılması olarak tanımlanır. Gustave La Bon'un bu konudaki düşüncesi aydınlatıcıdır. La Bon'a göre, kullanılması bilinirse psikolojinin tersanelerinde dünyanın en güçlü toplarından daha etkili silahlar vardır.¹⁴¹ Savaşların meşru kılınması ve savaşlar hakkındaki düşüncelerin değiştirilmesi gerekliliği günümüzde sıcak savaşların içinde psikolojik savaşların da başlamasına neden olmuştur. Psikolojik savaşlar kişilerin duygusal olarak yıpranmasına neden olurken, sıcak savaşlar fiziksel zararlar vermektedir. Bütün bunlarda araç kitle iletişim araçlarıdır. Psikolojik savaş ve propaganda uygulayıcı ve geliştiricileri siyasetçilerden günümüzde medya patronlarına, yazı işleri sorumlularından editörlere, muhabirden stajyerlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Ancak savaş söz konusu olduğunda bu çerçeveye göz ardı edilmekte ve savaştan gelen haberlerin tüm sorumluluğu savaş muhabirlerine yüklenmektedir. Haberi yazan ve nasıl yayımlanacağına karar veren makam muhabirliktir düşüncesi çok yanlıştır. Özellikle kriz ve olağanüstü hal

¹⁴⁰ TARHAN, a.g.e., s.12

¹⁴¹ DİLMAÇ, Sabri, TOKER, Yavuz, *Psikolojik Harekat ve Propaganda*, Ankara, EGM İDB yayınları, 1992, s.39

dönemlerinde haberin yapım sürecinde katkısı bulunanlar çok daha dikkatli davranarak haberin dezenformasyonuna neden olmaktadır. Ancak genel bakış açısı sorumlunun muhabir olduğu yönündedir. Savaş muhabirliğinin gelişim ve işleyiş süreci ilerideki bölümlerde tekrar ele alınacaktır ancak bu aşamada savaş muhabirliğine propaganda çerçevesinde değinmekte fayda vardır.

Ne şartlarda olursa olsun bütün savaşlarda gazetecinin tarafsız olduğu ve bu nedenle güvenliğinin sağlanması gerektiği tartışılmaz evrensel bir ilkedir. Ancak gerçekler çok da bu gerekliliğe hizmet eder türde olmadığı düşüncesindeki Dilmaç'a göre, örneğin propaganda Bakanlığı 2. Dünya Savaşı boyunca artan gücüne bağlı olarak günlük gazetelerin editörlerine o gün ne yazmaları gerektiğine kadar geniş ve amansız bir kontrol uygulamıştır.¹⁴² Bu durumun sansür mekanizmasının getirdiği bir sonuç olduğunu ve basın özgürlüğüyle bağdaşmadığını düşünen Knightley'e göre, gerçekler okuyucuların hakkı değil de savaş muhabirlerinin kendi taraflarının çıkarına en uygun olanı öne çıkarma hakkıysa, savaş muhabirliğine hiç gerek yoktur.¹⁴³ Ancak özellikle savaş dönemlerini irdelerken olması gerekenin değil olanın üstünde durmakta fayda vardır. Medya en çok bu dönemlerde propaganda aracı olarak kullanılmakta, var olan savaş nedenleri kamuoyuna haklı gerekçelerle sunulmaktadır. Çünkü en çok bu dönemlerde seçkin kesimler kamuoyunun desteğine ihtiyaç duymakta ve savaşı meşru kılmaya çalışmaktadır. Hitler'in "propaganda bizim iktidara gelmemizi sağladı. Şimdi de dünyayı ele geçirmemizi sağlayacak" sözleri bu gerçeklere vurgu yapmaktadır.¹⁴⁴

Geçmişteki savaşlara bakıldığında, İngiliz medya tarihçilerinin, Falkland Savaşı'nı "medyanın en eski denetlediği savaş" olarak

¹⁴² AKARCALI, a.g.e., s.8

¹⁴³ KNIGHTLEY'den Aktaran: BELSEY, A., CHADWICK, R., *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Çev: Nurçay TÜRKOĞLU, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 1998, s.201

¹⁴⁴ SHİRER, William, *Nazi İmparatorluğunun Doğuşu Yükselişi ve Çöküşü*, Çev. Rasih Güven, İstanbul, Ağaoğlu Yayınları, 1968, s.201

nitelendirdikleri görülür. Duran'a göre, Vietnam savaşındaki ders çıkaran Londra, dönemin başbakanı, aşırı sağcı Thatcher'ın kişisel tercihlerinden de güç alarak, Malvinas Savaşı'nda İngiliz medyasını neredeyse ordunun propaganda aracı gibi kullanabilmiştir. Savaşın koşulları nedeniyle bölgeye ancak İngiliz savaş gemileriyle ulaşabilen gazeteciler donanmadaki askeri basın ataşelerinin rehberliğinde savaşı izleme olanağı bulabilmiştir. Savaş gemilerine sadece İngiliz medyasının üyeleri alınmıştır. Arjantin'e yönelik savaşı, İngiliz savaş gemisinden, İngiliz donanmasının denetim ve gözetiminde izleyebilen muhabirlerin bütün haberleri önce gemideki merkezi haber havuzunda incelenmiş, sadece uygun görülenler, yine donanmanın faksı, telsizi ve iletişim kanallarıyla Londra'ya ulaştırılmıştır. Duran'ın ifadesi ile "iş sağlama alan Kraliçe Hazretleri'nin hükümeti, tüm bu önlemlere ek olarak, Londra'da Savunma Bakanlığı aracılığıyla medyaya günlük kısıtlama brifingleri verilmiştir".¹⁴⁵ Duran'a göre, tüm bu önlemler İngiliz ordusunun ve İngiliz halkının moralini yüksek tutmak gerekçesiyle alınmıştır. Ayrıca, medya aracılığıyla düşmana bilgi verilmesini önlemek amaçlanmıştır. Sonuç olarak, askerin ve halkın moralini yüksek tutmak ve düşmana bilgi sızdırmamak gerekçelerinden oluşan ulusal çıkarlar, savaş boyunca "gerçek"ten daha önemli olarak algılanmıştır.¹⁴⁶

Vietnam Savaşı'nın savaşlarda özgür gazetecilik bağlamında son savaş olarak sayıldığını belirten Carruthers'e göre, medya ile askerlerin çelişkilerinin keskinleştiği dönem ve savaş muhabirliği için dönüm noktası olan dönem Vietnam'dır. Çünkü Amerikan ana akım medyası (mainstream) başlangıçta, savaşa ve Amerika'nın uygulamalarına karşı değildi. Vietnam Savaşı sırasında gazeteciler her türlü askeri olanağı kullanmıştır. Vietnam'da, İkinci Dünya ve Kore Savaşları'nın aksine Amerikalı muhabirler, görece özgürdür. Gazeteciler askerlerden yardım alarak Güney Vietnam'da dolaşmış, helikopterlerle taşınmış, talepleri göz önüne alınmış, istedikleri

¹⁴⁵ DURAN, Ragıp, a.g.e., s.77

¹⁴⁶ DURAN, Ragıp, a.g.e., s.77

yerlere götürülmüş, askerlerle röportajlar yapmış ve onlarla birlikte hareket edebilmişlerdir.¹⁴⁷

Ramonnet de bu ifadeye katılanlardandır. Ona göre, daha sonraki hiçbir savaşta, özellikle büyük demokratik devletlerin giriştiği savaşlarda haber konusunda şeffaflık gözetilmemiştir. Kurnazlıklar, yalanlar, suskunluklar kural haline gelmiş; bunu 1982'de Falkland Adaları Savaşı'nda, 1983'te Grenada'nın ya da 1989'da Panama'nın işgalinde, 1991'de Körfez Savaşı'nda, son olarak da 1993–1996 arasında Bosna Savaşı'nda gözlemlemek de mümkün olmuştur.¹⁴⁸

Daha yakın tarihli olan Körfez Savaşı ise dünyanın CNN'in tekelinde bir Amerikan propagandasını nasıl yürüttüğüne şahit olmuştur. Duran, üstün olanaklardan yararlanan savaşın “modern”, “postmodern” ya da “temiz” olarak sunulmasının sebebini CNN'in gönüllü propagandasına bağlamaktadır. Duran'a göre, Irak dışındaki dünya, Müttefiklerin, hiç kimseyi öldürmeden iki gün içinde Saddam'ın ordusunu dize getirdiğine inandırılmıştır. Oysaki aradan yedi yıl geçtikten sonra bile ABD hala Irak'taki silahların denetimi için BM'yi zorlamaktadır. Körfez savaşı ve yayını, tek düşüncenin ideolojik zaferi olarak tanıtıldı.”¹⁴⁹

Aynı görüşü paylaşan Arapkirli, savaşı medya savaşı olarak tanımlar ve propagandanın çok etkili olduğu bu savaşta kamuoyu gerçekleri çok geç öğrendiği için savaşın tarihe geçeceğine dikkat çeker. Arapkirli bu

¹⁴⁷ CARRUTHERS L. Susan'dan Aktaran: ÇUBUKÇU, a.g.e., s.73

¹⁴⁸ RAMONET, Ignacio'dan Aktaran ÇUBUKÇU, a.g.e., s.81

¹⁴⁹ DURAN, a.g.e., s.67

ifadesini bazı örneklerle destekleyerek savaş süresince medyanın kamuoyuna ilettiği yalanları şu şekilde dile getirmektedir:

"Yine Saddam yönetiminin Körfez kıyılarındaki petrol tesislerini havaya uçurup denizi "bir daha tarih boyunca temizlenemeyecek düzeyde kirlettiği" yalanı, müttefik ağızlarca ortaya atıldığı gibi, CNN başta olmak üzere Amerikan "network"ları petrole bulanmış zavallı deniz kuşlarının filmlerini saatlerce yayımlayarak "sadece insanlara değil, hayvanlara bile eziyet eden Saddam" imajını perçinlemeye kalkıştı. Sonradan bu filmlerde görünen kuşların aslında yıllar önce Exxon-Valdez adlı tankerin yaptığı kaza sonucu (Alaska'da) denize yayılan petrolden kirlenen kuşlar olduğu ortaya çıktı ve yine "özür" dilendi."¹⁵⁰

İnceoğlu da bu düşüncede olanlardandır. Ona göre, operasyon hakkındaki tüm bilgiler Pentagon'un kontrolü altındaydı. Muhabir ve foto muhabirlerin olayları rahatça araştırmasına izin verilmemiştir. Üstelik askeriye'nin halkla ilişkiler bölümünce himaye altına alınan gazeteciler, sadece ordunun girmelerine izin verdiği alanlarda çalışma olanağı bulmuşlardır. Sonuç olarak muhabirler ve foto muhabirleri çatışma alanlarına yok denecek kadar az girebilmişlerdir. Aynı şekilde CNN ve diğer televizyonlar da bu koşullar altında taze haber sıkıntısı çekmiştir.¹⁵¹

Körfez Savaşı'ndan çok kısa bir süre sonra Irak Savaşı başlamış ve bu savaşta yine medya araç olmuştur. Bu savaşta medya ve propaganda yöntemlerine gönderme yapan İnceoğlu'na göre, Amerikalı uzmanlar 2003 Irak Savaş sürecinde ilk etapta bütünleştirici propaganda yöntemi kullanmaya çalışmışlar ve tüm dünyayı silahsızlanmaya davet etmişlerdir. Bu propaganda türünde ise aynileştirme, standardizasyon mantığı vardır. Bu durumu geçerli normlara uyma propagandası olarak tanımlamak mümkündür. Tarih boyunca egemen güçlerin etkinliklerin sürdürebilmek için uyguladıkları bir propaganda türü olan bütünleştirici (tutucu) propaganda toplum içinde sınıflar

¹⁵⁰ BOSTANCIOĞLU, Adnan, ERSAN, Vehbi, a.g.e., s.19

¹⁵¹ İNCEOĞLU, a.g.e., s.73

farklılıklarını, çıkar çatışmalarını gözden saklamayı, düzenin akla uygunluğunu yaymayı amaçlamaktadır. Bireyin toplum içinde bütünleştirmek, düzene uyumlu hale getirmek gerekçe olarak sunulmaktadır.¹⁵²

Bu duruma yakın tarihten örnek vermekte fayda vardır. Bazı kaynaklar Afganistan İşgali'nin 11 Eylül saldırılarından önce planlandığı yönünde ifadelere yer vermektedir. Buna göre, 11 Eylül saldırısı, Bush yönetimi için bir politik piyango olmuştur. ABD kuvvetlerinin küresel genişlemesi için yapılan planlar bundan böyle "terörle savaş" bayrağı altında uygulamaya konabilecektir. Bu iddiaların sahipleri, 11 Eylül günü iki uçak Dünya Ticaret Merkezi'ne çarptığında Bush'un masasında Afganistan'ın işgali ile ilgili planların hazır bulunduğunu da ifade etmektedir. Bu saldırı sonrası, Rumsfeld ve ekibi, Irak rejiminin devrilmesi gerektiğinden söz etmeye başlamıştır.¹⁵³ Bu savaşa haklı bir gerekçe de 11 Eylül saldırıları ile ABD yönetimine sunulmuştur. ABD medya aracılığı ile dünyayı terörden kurtarma savaşını kamuoyuna yaymış ve haklı sebebini belirlemiştir.

Byers'e göre Irak işgali'nin ilk gerekçesi Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra BM Güvenlik Konseyi tarafından benimsenen, BM'ye üye ülkelere "bölgede barış ve güvenliğin sağlanması için gereken her türlü önlemin alınması" yetkisini veren 678 Sayılı Karar'a dayandırılmıştır.¹⁵⁴ ABD'nin savaştan önce sıkça bahsettiği "Irak'a Demokrasi Götürme" ve "Kitle İmha Silahı" söylemleri de bu konuda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu söylemleriyle ABD demokrasinin tehlikede olduğu ve kitle imha silahlarını elinde bulunduran Irak'ın bütün dünya için büyük bir tehdit olduğunu öne sürerek, korku duygusunu besleyerek savaşı meşru kılmaya çalışmakta, kitleleri savaşı desteklemeye yönelik eylemlere çağırmaktadır.

¹⁵² ALÇORA, Engin, "Türkiye'de Siyasal Parti Propagandası 1946-1960", AÜSBE Doktora Tezi, 1981, s.107

¹⁵³ Birlik Bülteni 4, 7 Haziran 2003, "11 Eylül ve Operasyonun Başlaması", (Erişim) <http://tr.wordpress.com/tag/11-eylul/feed/>, 10.06.2008

¹⁵⁴ BYERS, Michael; Soykırımdan Son Kırım, Çev: Hasret Dikici Bilgin, İstanbul, Detay Yayıncılık, 2007, s.61

Gazetelerde yer alan haberlere göre dönemin ABD Dışışleri Bakanı, BM Güvenlik Konseyi'ne "Irak'ın füze ve menzilleri haritası" da sundu. Saddam'ın Ankara'yı vuracak menzilde bir füzesi olduğunu gösteren harita aynı zamanda geliştirmekte olduğu söylenen başka bir füzenin ise İstanbul'u vuracak güçte olduğu gerçeğine dayandırılmıştır.¹⁵⁵ Bu haberlerin medyada yer bulması bir tesadüf değildir. Türkiye'nin savaşta ABD'nin yanında yer alması amacını taşımaktadır. Böylece Türkiye'ye tehlikede olduğu mesajı verilerek kendisini korumasına fırsat tanınmaktadır. Bu durum daha önce de açıklandığı üzere kamuoyuna tehlike içeren mesajlarla ulaşılan etkili bir propaganda yöntemidir. Bu tür gazete haberlerini içeren örnekler basında bolca vardır.¹⁵⁶

Bu örnekler ABD'nin söylemlerini desteklemektedir. Savaş nedenleri çok açık bir şekilde ifade edilmekte ve kuşkuyla yer bırakmamaktadır. Ancak yukarıda da üzerinde durulduğu üzere yalan propagandanın en önemli unsurudur. Nitekim Hitler, *Kavgam* isimli kitabında sürekli şu cümleyi vurgulamaktadır, insanlara büyük yalanlar söyleyiniz ki, bu yalana sizden daha çok inansınlar.¹⁵⁷

Ancak bu durumu gazetecilere bağlamak yanlış bir tutum olacaktır. Tiliñç'a göre gazeteciler etki ve denetim altında kalmamaları durumunda bu haberlerin ortaya çıkmayacağını ifade etmektedir. Buna örnek teşkil edecek nitelikteki bir olayı da hatırlatır. Tiliñç, düşüncelerinin, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell'in Ankara ziyareti sırasında kanıtlandığını ifade eder. Başbakanlık binasına girişinde gazetecilerin Powell'e sırtlarını dönmeleri

¹⁵⁵ *Sabah*, 06.02.2003

¹⁵⁶ "Powell, görgü tanıklarının anlatımlarının, Irak'ta mobil biyolojik silah laboratuvarları olduğunu gösterdiğini söyledi." (*Yeni Şafak*, 06.02.2003)

"Bu arada Bağdat'ta, "dost ateşi" sonucu 1 ABD askeri öldü. ABD Merkez Komutanlığı, bir ABD deniz piyadesinin Bağdat'ta düşman sanılarak yanlışlıkla vurulduğunu açıkladı." (*Yeni Şafak*, 17.04.2003)

"Amerikan askerleri orada zulüm altında olanlara yardım edecek. Saddam masum insanları kalkan olarak kullanıyor. Ancak koalisyon güçleri sivillere zarar gelmemesi için ellerinden geleni yapacak". (*Sabah*, 20.03.2003)

¹⁵⁷ HITLER, a.g.e., s.12

haksız, ahlaksız, uluslararası meşruiyetten yoksun ve gazetecilerin hedef alınarak öldürüldüğü bir savaşı protestosu anlamı taşımaktadır. Tiliñ'a göre gazetecilerin bu protestosu, onların meslek ilkeleri arasında savaşa karşı olmalarını gerektirmesinden ileri gelmektedir.¹⁵⁸ Bu olayın ardından gazetecilerin göstermiş oldukları tepkiye karşılık Medya Grubu Yayın Konseyi olayı masaya yatarak değerlendirdi ve gazetecinin görev sırasında iş bırakmasının gazetecilik meslek ahlak ve ilkelerine ters düştüğü, okurun haber alma özgürlüğünü engellediği yönünde bir açıklama yaptı.

Genel olarak Irak Savaşı düşünüldüğünde ABD'nin savaşın nedeni olarak, yalanlarla süslediği, basitleştirdiği ve kamuoyunun daha iyi anlayabileceği hale getirdiği tek düşman söylemini yayarak Saddam'ı tek suçlu ilan etmesi bir propaganda yöntemidir. Saddam'ın halkına zulüm uyguladığı, Irak'ın yönetim şeklinin zaman içinde bütün dünyaya zarar vereceği kuşkusu taşıdığına üstüne vurgu yapan ABD'ye göre, artık yapacak başka bir şey kalmamıştır. ABD savaşa karşıdır ancak durum ve şartlar savaşı kaçınılmaz kılmaktadır. Dünyayı kurtarmak ve korumak ABD'ye kalmıştır ve ABD, istemeyerek de olsa, savaşa girmek durumundadır. Bir Amerikan subayının ifadesi bu propagandanın sonuçlarından biridir. "Kitle imha silahları yalnız bizim için değil, sizin ülkeniz için de zararlı, bunu biliyorsunuz, daha önce Saddam bu silahları kullandı."¹⁵⁹ Yalın olarak ifade edilen savaş nedeni kamuoyu tarafından anlaşılmış, ancak sağlam temellere oturtulamadığı ve üst üste yapılan hatalar nedeniyle zaman içinde ABD'nin, Irak halkına vaat edilen demokrasi yerine işkence getirdiği anlaşılmıştır. Bu hatalardan ABD'ye en çok zararı veren ise medyayı kontrol altına almaya çalışırken uyguladığı yanlış yöntemlerdir. Vietnam Savaşı'ndan ders alan ABD'nin medyayı denetim altına almak için seçtiği uygulamalardan biri iliştilirilmiş gazeteciliktir, ancak uygulama beklenen sonuçları zaman zaman verememiştir. Çok iyi temellere oturtulmuş olmasına rağmen gazeteciler

¹⁵⁸ (Der.)TİLİÑ, Doğan, Türkiye'de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım, Ankara, ÇGD Yayınları, 2003, s.377

¹⁵⁹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.267

üzerindeki denetim mekanizmasının yer yer yetersiz kalması, sayıları az da olsa, ilke sahibi gazetecilerin kendilerine pratikten çıkış noktaları bulmalarına yol açmış ve ABD tarafından istenmeyen haberlerin kamuoyuna sızmasına olanak tanımıştır.

Bununla birlikte konu itibarı ile adı geçen savaşta Birinci Dünya Savaşında da sıkça kullanılan uçakla bildiri dağıtma da propaganda yöntemi olarak kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Amerika ve İngiliz uçaklarının sivil halka yönelik attıkları bildirilerde vurgulanan nokta önemlidir. Bu bildiriler, "koalisyon güçlerinin masum Iraklılara zarar vermeyeceği, Saddam Hüseyin'in kimyasal silah kullanması halinde kurbanların Irak vatandaşları olacağı ya da Irak ordusunun kitle imha silahı kullanmaması," mesajını vermektedir.¹⁶⁰

ABD'nin kamuoyuna öncelik vermemesi kamuoyunun desteğini çekmesine neden olmuştur. Kamuoyu yeterince ikna edilmemiştir. Yukarıda da vurgulandığı üzere propagandanın koşullarından biri de zamandır. Kamuoyunun fikre alışabilmesi ve fikri benimsemesi için gereken minimum süre gözetilmemiştir. Ancak siyasal propagandanın başarısız olmasının ana nedeni söylemlerin sağlam temellere oturtulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Saddam gibi bir diktatöre karşı kullanılabilecek daha inandırıcı söylemler kullanılmamış ve "Kitle İmha Silahları" söylemini de kanıtlamayarak güvenirdiğini yitirmiştir. Bu konuya değinen Özdemir'e göre, "kitle imha silahları pek de doğru dürüst aranmadı, ABD'li askerlerin aslında aramak gibi bir niyetleri de yoktu..."¹⁶¹ Bununla birlikte, özellikle BM toplantısında Colin Powell'ın sunduğu kanıtların cılız kalması ve BM izin vermese de Irak'a gireceklerini dile getirmesi, kamuoyunda ciddi rahatsızlık yaratmıştır. Yanlış politikaların izlenmemesi, kamuoyunun daha çok dikkate alınarak savaşa girme zorunluluğunun sebeplerinin anlaşılabilir ve

¹⁶⁰ *Hürriyet*, 19.03.2003

¹⁶¹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.11

kanıtlanabilir temellere dayandırılması durumunda ABD, savaşın sonunda çok başka sonuçlar alabilirdi.

Bu açıklamalardan şu sonucu çıkarmak mümkündür. Propaganda aşamalı bir modeldir. Kamuoyuna istekler yavaş yavaş empoze edilmelidir. Özellikle savaş ve kriz dönemlerinde propagandanın nasıl şekillendirileceği daha büyük önem kazanmaktadır. Örneğin, Türkiye’de Irak Savaşı öncesi ABD’nin savaş politikasına destek olmak için hazırlanan tezkere, savaş karşıtı hareketlerin kamuoyunda yankı bulması ile meclisten geçememiştir. Tezkerenin geçmemesinin sebebi kamuoyunun dikkate alınmasıdır. ABD de kamuoyunu biraz daha dikkate alsaydı, sonuç değişmeyecekti, ancak Amerika bu kadar güven kaybetmeyecekti. Bunların yanında Amerika askerlerine hakim olamadığını da kamuoyuna göstermiş oldu. Askerlerin çektiği vahşi görüntüler yayıldığında yönetim savunmasız kalmıştır.

Bu konuyu irdelerken şunu da hiçbir zaman göz ardı etmemek gerekir. Her okuyucu, izleyici ya da medya tüketicisi kendi duygu ve düşüncelerine yakın olan yayınları okumak ya da izlemek ister. Yani kamuoyu fikirlerinin doğrulanmasını sever. Bu nedenledir ki her gazetenin ya da kanalın belli bir okuyucu izleyici kitlesi bulunmaktadır. Bunlar sadık izleyici ve okuyuculardır. Kendi düşünce ve kanaatlerini tekrarlayan yayınları okurlar. Siyasi düşüncelerinin desteklenmesinden, fikir ayrılıklarının olmamasından hoşlanırlar. Bu izleyiciler izledikleri yayını kendi düşüncelerine yakın olmasından dolayı benimsemiştir. Yani tercih sebepleri zaten izledikleri politikadır. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere propaganda belli bir süreç ister. Zaman içinde izleyiciye istenilen mesaj verilebilir ve benimsenmesi sağlanabilir.

Sebepler ister yönetim biçimleri, ister hükümet politikaları, ister seçkinlerin ve büyük sermaye sahiplerinin çıkarları olsun, bir arada yaşama zorunluluğu olduğu sürece propaganda gerekliliğini, zaman zaman özellikleri değişse de devam ettirecektir. Akarcalı’nın da ifade ettiği üzere, “propaganda

koşullara göre kendini yenileyen özelliği ile varlığını sürdürmektedir. Çünkü insanlar topluluk halinde yaşadıkları sürece, hatta sadece iki kişi kalsalar bile her tarihsel süreçte birbirlerini, kendi fikirleri yönünde etkilemeye devam edecek gibi görünmektedir".¹⁶²

¹⁶² AKARCALI, a.g.e., s.10

4. BÖLÜM: SAVAŞ GAZETECİLİĞİNDE BİR PRATİK: İLİŞTİRİLMİŞ GAZETECİLİK

Özellikle Vietnam Savaşı'nın kaybedilme nedeni olarak medyanın gösterilmesi savaşlarda KIA'yı denetim altına alma gerekliliğini doğurmuş ve ülkeler bu amaç ile değişik uygulamalara imza atmıştır. Bunlardan biri son Irak İşgali'nde ABD'nin ortaya koyduğu tarihi eskilere dayanan bir uygulama olan "iliştirilmiş gazetecilik" pratiğidir. Pratik Pentagon tarafından ortaya atıldığı ilk günden beri her çevreden eleştirilere hedef olmuştur. Ancak teorik açıdan değerlendirildiğinde eleştirilerin çok da haksız olmadığı görülmektedir. İletişim özgürlüğü ile bağdaştıramayacak olan bu pratiğin uygulama alanında da değerlendirilmesinde yarar vardır. Bu bölüm iliştirilmiş gazetecilik pratiğinin tanımı, işleyiş biçimini, avantaj ve dezavantajlarını içermektedir. Bununla birlikte pratiğe getirilen eleştiriler değerlendirilerek, Irak Savaşı'nda iliştirilmiş gazeteci olarak görev yapan gazetecilerin

4.1 İliştirilmiş Gazeteciliğin Tanımı

A.B.D. Başkanı Bush'un Irak hareketinin benzersiz olacağını belirten sözlerini eleştiren Tılınç, medya ve savaş haberciliği açısından değerlendirildiğinde Bush'un haklı olduğunu ifade etmektedir. Tılınç bu düşüncesini gazetecilik literatürüne "iliştirilmiş gazetecilik" kavramının eklenmesine bağlamaktadır. Embedded kelimesi Türkçe'ye çevirisi sırasında tartışmalara neden olmuş, "en masum çevirisi ile iliştirilmiş gazetecilik" olarak ifade eden Tılınç'a göre, bu kavramın güçlendirilmesi için ilişmemiş gazeteciler tanklarla hedef alınarak öldürüldmüştür. Tılınç bu yargısından yola çıkarak, Batı medyasının Arap kanalları karşısında başarısız olduklarını da sözlerine eklemektedir.¹⁶³

¹⁶³ TILINÇ, a.g.e., s.255

Oxford sözlüğüne göre İngilizce “iliştirilmiş” sözcüğü, ‘fix firmly in surrounding mass’ (çevredeki kütleye sağlam bir şekilde sabit edilmiş) anlamına gelmektedir. İngilizce ‘bed’ (yatak) kelimesinden türetilmesi, sözcüğün yatırılmış, yatağın içine gömülmüş, mihlanmış, çakılmış gibi anlamlar kazanmasını da sağlamaktadır. ‘İliştirilmiş’in Türkçedeki olası karşılıkları, eş anlamları ‘çakılmış’, ‘mihlanmış’, ‘yuvalanmış’, ‘yatırılmış’, ‘sabit edilmiş’ olabilir. Örneğin, Fransızcada ‘iliştirilmiş’ sözcüğüne karşılık olarak sözlükler ‘encasté’ (içine gömülmüş) kelimesini öneriyor.¹⁶⁴

İliştirilmiş gazetecilik pratiği üzerine birçok tanım geliştirilmiştir. Bunlardan biri, askeri yetkililerle hareket ederek haber yapan gazetecidir,¹⁶⁵. Özdemir’in tanımı ise daha kapsamlıdır. Ona göre, içine koymak, gömmek, yatağa iliştirilmiş, yerleştirilmiş” anlamda İngilizce sözcük, Türkçede tam karşılığı bulunmamaktadır.¹⁶⁶

İliştirilmiş gazeteciliğin çıkış noktasının sebebini geçmişe bağlayan ve Vietnam yenilgisinden bu yana medya aracılığı ile sürdürdüğü psikolojik savaş yöntemlerinden ders çıkarmaya çalışan Amerikalı uzmanların, medyatik gerçeğin hakiki gerçeği tamamen silmesi ve kamuoyunu ikna etmeye ve rıza göstermeye çalışması olarak ifade eden Duran’a göre, 2. Irak saldırısının ilk günlerinde görüldüğü üzere, Irak devleti de bu medyatik savaşın kimi inceliklerini daha iyi anlamış ve daha iyi uygulamaya başlamıştır. Duran, iliştirilmiş gazetecilik pratiğinin bu koşullar altında ortaya çıktığını ve iliştirilmiş gazeteci adaylarının Amerika içindeki kamplarda 2–3 ay eğitim gördüğünü, burada silah teknolojisinin yanı sıra medyatik konularda da eğitim aldıklarının üzerinde duran Duran, iliştirilmiş gazetecilerin siyasi, ideolojik ve mesleki olarak hazırlıklarını vurgular. Ona göre, akreditasyon

¹⁶⁴ DURAN, Ragıp “Apoletli Türk Medyası Artık Hakiki Amerikalı”, Bianet.org, 17.04.2003, (Erişim) <http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/18186/apoletli-turk-medyasi-artik-hakiki-amerikalı>, 20.05.2007

¹⁶⁵ “Gazeteci Üzerindeki Baskılardan Nasıl Kurtulur”, 23.04.2003, (Erişim) <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=1460>, 16.01.2008

¹⁶⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.9

muhabirlik yönteminde, muhabir ile haber kaynağı arasında belki sadece gizli, yazılı olmayan bir centilmenlik anlaşması bulunmaktadır. İliştirilmiş muhabirlikte haber kaynağı, yani Amerikan ordusu 20 sayfalık ayrıntılı bir sözleşme hazırlamıştır ve ancak bu koşulları kabul edenleri eğitim kamplarına almıştır, sonra da savaş alanına götürmüştür.¹⁶⁷

Bununla birlikte iliştirilmiş gazeteciliğin barış zamanı kullanılan bir terim olmadığını düşünen Şevkat'e göre, savaş zamanı stratejiler üzerine kurulmuş bir terimdir.¹⁶⁸

İliştirilmiş gazeteciliğin ortaya çıkması çok eskilere dayanmasına rağmen akademik çalışmalarda bu gazetecilik pratiği 2. Irak savaşı ile ortaya çıkmış bir pratik olarak değerlendirilmektedir. Falkland savaşında Teacher yönetiminin gazetecilere uyguladıkları denetim mekanizmaları iliştirilmiş gazeteciliğin çıkış noktasıdır. Ancak genel anlam itibarı ile 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra savaşın medyada sadece bombalama görüntüleriyle ekrana gelmesi Amerikan Hükümetini rahatsız etmiş ve Amerikan ordusunun savaşta başarılarının göz ardı edildiği düşüncesiyle gazetecileri de memnun edecek bir anlaşmaya imza atmıştır. 11 Mart 1992 tarihinde imzalanan bu anlaşmaya göre güvenlik koşulları ve ordu kuralları belirlenerek çok özel durumlar dışında gazetecilere engelleme yapılmadan bağımsız yayın özgürlüğü tanınmıştır. Anlaşma her iki tarafın da kabulü ile imzalanmıştır.¹⁶⁹ Ancak 2001 yılında gerçekleşen ABD'nin Afganistan'a saldırısı esnasında anlaşma göz önünde bulundurulmamış, gazeteciler alanda rahat çalışma ortamı bulamadıkları gibi engellemelerle karşılaşmıştır. Bu nedenle 2. Irak savaşında daha önce yaşadığı sıkıntıları yaşamak istemeyen Pentagon, gazetecilerle işbirliği ve güvenlik niteliği taşıdığı öne sürdüğü "iliştirilmiş gazetecilik" kavramını tekrar hayata geçirmiştir. Her ne

¹⁶⁷ DURAN, Ragıp, "İliştirilmiş: İliştirilmiş Değil Askeri Yatılı", 07.04.2003, (Erişim) <http://www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18038/iliştirilmiş-iliştirilmiş-değil-askeri-yatılı>, 01.09.2007

¹⁶⁸ Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

¹⁶⁹ Radio-Television News Directors association & Foundation, Çev: Seda TUTU, 24 Eylül 2001

kadar gazetecilere bilgi ve görüntü toplamaya yönelik bir uygulama olarak öne sürülse de, Amerikan Hükümeti'nin propagandası niteliği taşıyan bir pratik olarak tarihe geçmiştir.

İliştirilmiş gazetecilik kavramının İkinci Körfez Savaşı ile birlikte anılmasına rağmen, geçmişinin Dünya Savaşlarına kadar gittiğini belirten Bayraktaroğlu'na göre, yoğun biçimde kullanılışı göz önüne alındığında çıkış noktası Vietnam Savaşı'dır. Bilindiği gibi Vietnam Savaşı askerler ile habercilerin oldukça yoğun bir biçimde bir arada çalıştıkları bir savaştır. Dışa giden bilgiyi kontrol etmenin en kestirme yolu olarak yorumlayabileceğimiz bu kavramla, savaşa ilişkin görüntülü haberler, tarafların istediği doğrultuda kullanımının kontrolünü sağlamak açısından oldukça önemli bir görev üstlenmektedir.¹⁷⁰

Sezer de Bayraktaroğlu'na katılmakta ve Irak'ın işgali ile medya dünyasının gündemine oturan bu kavramın ne yeni bir uygulama ne de bir gazetecilik, habercilik türü olmadığını ifade etmektedir. Sezer'e göre, iliştilmiş gazetecilik, sadece bir durumun tanımı, bir olgu. Savaş muhabirliği ile anılması ve eleştirilmesi çok yanlıştır. Ona göre bu kavram, gazetecinin kendisi ya da bağlı olduğu medya kuruluşu dışında bir kurumdan, kişi ya da kişilerden lojistik destek sağlaması, ulaşım ve istihbarat desteği alması demektir.¹⁷¹

İliştirilmiş gazetecilik kavramının savaştan önce ilk sunulduğunda, Amerikan medyasının bu pratiği büyük bir özgürlük ve Pentagon'un gazetecilerin lehine bir düzenleme olarak değerlendirdiğinin üzerinde duran Özdemir'e göre, şimdi yayınlanan bazı belgeler, pek de aynı şeyi söylememektedir. Bunlardan biri ve en önemlisi, kara kuvvetleriyle hareket edecek iliştilmiş gazetecilere Pentagon'un uygulayacağı kuralların anlatıldığı

¹⁷⁰ BAYRAKTAROĞLU, M. Ali, "İkinci Körfez Savaşında Fotoğraf ve Propaganda", (Erişim) <http://www.belgeselfotograf.com/aid=100.phtml>, 07.06.2008

¹⁷¹ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

rapordur.¹⁷² Özdemir'in sözünü ettiği bu sözleşmelerde gazetecilerin uyması gereken kurallar yer almaktadır. Ancak kuralları inceleyen Özdemir, ilk ve genel bakışıyla "2003 model Amerikan propagandasının Pentagon patentli olanı" olarak görüldüğünü ve bu haliyle parçası olunabilecek bir uygulama olmadığını da vurgulamaktadır.¹⁷³ Bu düşüncesinin sebebini özetleyen Özdemir'e göre, sözleşme tek taraflıdır ve Pentagon'un çıkarlarını öne çıkartabileceği, gazetecileri de bilgilendirip kendi istediği gibi yönlendirebileceği şekilde oluşturulmuştur. Ancak önemli ve göz ardı edilmemesi gereken maddeye de dikkat çeker. Bu maddeye göre, medya ürünlerine el konulamamakta, gazetecinin askeri üniforma giyme zorunluluğu da bulunmamaktadır.¹⁷⁴ Özdemir, iliştilirilmiş gazetecilik uygulamasını kabul etmeden önce uzun incelemeler yaptığını ve akademisyenlere danıştığını da belirtir. Ona göre, incelemeler sonucunda kimi maddelerin rahatsız edici olduğu ve bu haliyle gazetecilik ilkelerimizle bağdaşmayacağı ortaya çıkmaktadır. Ancak her şey bir yana, Özdemir, yalnızca, "iliştirilmiş gazeteciler kimdir?" sorusuna cevap vermek için bile böyle bir gazetecilik türünü denememiz gerektiğine karar vermiştir.¹⁷⁵

Bu bilgiler ışığında belirtilmesi gereken bir başka nokta daha vardır. Özdemir savaş koşulları altında diz üstü bilgisayar, video fon gibi pek çok teknik aleti kullanabildiğini anlatır ve çölün ortasında canlı yayın yapabilme olanaklarından da söz eder.¹⁷⁶

İliştirilmiş gazetecilik pratiği Pentagon tarafından ortaya atıldığı ilk andan itibaren, zaman zaman küfürlerle sürdürülen birçok tartışmayı da beraberinde getirmiş ve bu konuda fikir beyan edenleri ikiye bölmüştür. Gazetecilerin askeri üniforma giymeleri, haber kaynağına olan yakınlıkları, güvenliklerinin tehlikeye girmesi, tarafsızlık ve propaganda aracı olarak

¹⁷² ÖZDEMİR, a.g.e., s.31

¹⁷³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.28

¹⁷⁴ ÖZDEMİR, a.g.e., s.27

¹⁷⁵ ÖZDEMİR, a.g.e., s.43

¹⁷⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.37

kullanıldıkları yönündeki eleştiriler, özellikle imzaladıkları sözleşmelere odaklanmaktadır. İliştirilmiş gazetecilerin imzaladıkları sözleşmeler konusuna ileriki bölümlerde daha ayrıntılı değinilecektir. Ancak burada sözleşmeler konusunda belirtilmesi gereken önemli bir bilgi vermek gerekir. Güvenlik sözleşmeleri askeri birliklerle hareket eden her gazeteciye dünyanın her yerinde imzalanmaktadır. Konuya açıklık getirmek açısından Türkiye'deki Savunma Muhabirliğine değinmekte fayda vardır.¹⁷⁷

4.2. İliştirilmiş Gazeteciliğin İşleyiş Biçimi

İliştirilmiş gazetecilik uygulamasında bulunan ve uygulamayı tanımlayan Özdemir'in kullandığı ifade bu pratiği anlatacak cümleler içermektedir. Özdemir'e göre, orada olmayabilirsiniz. Hatta olmamalısınız. Orada olabilmek için onca engeli aşıyorsunuz.¹⁷⁸ Özdemir'in bu anlatımı içinde pratiğe dahil olmanın zorluklarını da içermektedir.

İliştirilmiş gazetecilik kavramından 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a düzenlediği askeri operasyon sırasında haberdar olduğunu belirten Sezer, operasyon öncesi ve sonrasında ABD uçak gemilerine ve Afganistan'daki Bagram üssünde kısa süreli ziyaretleri olduğunu, buralarda görev yapan gazetecilerin çalışmalarını da yakından izlediğini anlatır.¹⁷⁹ Uygulamaya dahil olmanın öncesini aktaran Bektaş'a göre, ABD Hükümeti duyuruyu, olası bir Irak operasyonda gazetecilerin de ABD birlikleriyle cepheye gitmesine izin verilecektir, şeklinde yapmıştır. Bu konudaki başvurular bağlayıcı değildir. Başvurular, gazetecinin kabul edileceği ve böyle bir operasyon olacağı anlamına gelmemektedir.¹⁸⁰

Türkiye'de yerleşik yabancı-yerli medya mensuplarının Genelkurmay'a akredite olması gibi ABD ve diğer ülkelerde de medyanın Pentagon vb.

¹⁷⁷ Savunma Muhabirliği konusunda bilgi için Bkz. Ek:3

¹⁷⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.19

¹⁷⁹ Murat SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

¹⁸⁰ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

kurumlara akredite olduğunu belirten Sezer, bir davet ya da talep söz konusu olduğunda, gazetecinin bağlı olduğu kurumun bu konu ile ilgilendiğini belirtir. Sezer'e teklif bağlı olduğu AP' de iletirilmiş görevi bolum şefleri tarafından teklif edilmiştir. Bu teklif karşısında gazetecinin "hayır" deme ve uygulamaya katılmayı reddetme tercihi de vardır ve Sezer uygulamaya katılmayı bu şartlar altında kabul etmiştir.

Gerek uçak gemisinde gerekse karada, herhangi bir birliğe katılması durumunda gazeteci, üzerinde silah, alkol, uyuşturucu vb. zararlı maddelerin olmadığını beyan etmektedir. Bu maddelerin kesinlikle yasak olduğunu vurgulayan Sezer, gazeteci imzalatılan belge ile birlik içindeki kurallara uyacağını, kendisini ve birliği tehlikeye atacak davranışlarda bulunmayacağını (bu haber yapmaktan öte hareket-davranış anlamında. Örneğin karartma, gece sokağa çıkma yasağı varsa bunu ihlal etmemek), birlik içinde yasak bölgelere girmeyeceğini vb. taahhüt etmektedir. Bununla birlikte gazeteci, ölüm ya da yaralanma durumunda bundan ordunun sorumlu olmayacağı belirtilir. Bu bilgilere ek olarak Sezer, iletirilmiş gazetecilik sözleşmesinden bağımsız olarak bağlı bulunduğu ajans olan AP'nin bu tür riskli durumlar için çalışanlarını sigorta ettirdiğini vurgular.¹⁸¹

Türkiye'de TBMM'den tezkerenin çıkması durumunda, Teksas'ta konuşlu bir birlik olan 4. Piyade alayının, İskenderun limanını kullanarak Türkiye topraklarından geçip Irak'a gireceğini ve kendilerinin de bu şekilde birliğe katılarak iletirilmiş gazetecilik sürecine gireceğini anlatan Sezer, bu konuda bir noktaya da vurgu yapmaktadır. Sezer Türk gazetecilerin sisteme dahil edilme sebebinin, Amerikan ordusunun, Türk topraklarından geçme olasılığı olduğunu düşünmektedir. Ancak TBMM'den tezkerenin geçmemesiyle 4.Piyade tümeninin görev yeri değiştirilmiştir. Sezer'e göre bu durum sonucunda kendisinin de iletirilmiş sürecine dahil olacağı birliğin, İskenderun limanında aylarca bekleyen gemilerle değil, Kuveyt üzerinden

¹⁸¹ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

giriş yapmıştır. Gazetecilere Kuveyt'e gitmeleri gerektiği ve orada Amerikan Enformasyon Servisi'nin gazetecileri katılacakları birliklere ulaştırılacağını anlatıldığını ifade eden Sezer, Kuveyt'e geçerek orada bir süre beklediklerini vurgular.¹⁸² Bu bilgiler ABD'nin Türk gazetecileri neden sisteme dahil ettiğine de açıklık getirmektedir. Pentagon Türkiye'nin müttefik olması ihtimalini göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Bu olasılık karşısında, Türkiye'nin kamuoyunu savaşın haklı sebepleri konusunda ikna etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalacaktır ki bu durumda, Türkiye'den iliştirilmiş gazetecilerin haberlerine ihtiyaç duyacaktır.

Bunun öncesinde belirtilmesi gereken bir başka olgu gazetecilerin askeri eğitim görmüş olmalarıyla ilgilidir. İşgal öncesinde iliştirilmiş gazetecilerin 2-3 ay askerlerle birlikte kaldıklarının doğrulayan Sezer bu durumu şöyle anlatır:

"AP'den bir foto muhabiri arkadaşım, benim ve Ümit'in¹⁸³ farklı zamanda katıldığı birliğe ilk baste iliştirilmişti. Bu foto muhabiri birliğin Texas'taki birliğine aylar önceden gitti ve aynı askerle gibi hareket tarihini beklemeye başladı. Buradaki amaç tabii ki "kaynaşma" ve her an onlarla gidebilecek gibi hazır olup, birlikten kopma riskini ortadan kaldırmaktır. O süre içinde ne kadar askeri eğitim verildiğini bilemiyorum. Muhakkak belirli bir eğitim verilmiştir bunu da garipsemiyorum."¹⁸⁴

Sezer bu ifadelerinin yanında eleştirilere de değinerek uzun süre askerlerle birlikte kalmanın gazetecinin bakışını etkileyip etkilemeyeceğinin de çok açık uçlu bir soru ve yorum olduğunu bu durumun da tamamen gazeteciden gazeteciye göre değişiklik göstereceğini vurgulamaktadır.¹⁸⁵ Ancak Sezer'in ifadesinde yer alan "kaynaşma" kelimesi üzerinde durulması gereken bir noktaya vurgu yapar ki, bu konu ileriki bölümlerde işlenecektir.

İliştirilmiş gazetecilere imzalatılan sözleşmeler konusunda, sadece resmi başvuruyu yapabilmek için, dört ayrı belgenin imzalanması gerektiğini

¹⁸² Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

¹⁸³ Burada Sezer'in sözünü ettiği Ümit Bektaş'tır.

¹⁸⁴ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

¹⁸⁵ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

anlatan Özdemir, ilk iliştirilmiş sözleşmesi genel olarak sistemin nasıl işleyeceğini tarif ettiğini belirtmektedir. Özdemir'e göre, bu haliyle sözleşme daha çok önümüzdeki günlerde iliştirilmiş uygulamasından oluşacak şikayetlere karşı birer tedbir niteliğindedir. Anlaşmanın adı da durumu özetlemektedir. Anlaşmada tahmin edileceği gibi, taraflar uzun uzun ve detaylı olarak tarif edilmekte ve ileride kendilerine açılacak bir davaya karşı Pentagon tedbir almaktadır. Bir diğer anlaşma maddesi de gazetecilerin çiçek aşısı olacağı, ama yan etkileri için de Pentagon'a dava açamayacağı şeklindedir. Bir diğer tavsiye gazetecilerin Antrax aşısı olması yönündedir. Bununla birlikte hukuksal olarak gazetecinin başına gelenlerden Pentagon'u sorumlu tutulamayacağı da maddelerde sıklıkla vurgulanmaktadır^{186, 187}

İliştirilmiş olmanın sürecini gazetecinin baştan belirlenen bir yerinin olması olarak tarif eden Bektaş, bulunduğu birliğin Ana Karargah unsurlarından biri olmasından dolayı arkadan gittiklerine de değinir.¹⁸⁸ Bektaş sözleşmeler konusunda, genellikle A.B.D. medyasına yönelik bir sözleşme olduğunu belirtir. Bektaş sözleşmelerin imza sırasını ise şu şekilde anlatır, "iliştirilmiş olmaya karar verildiğimizde başvuru esnasında ve Kuveyt'teki irtibat noktasına ulaştığımızda 3 yada 4 sayfalık bir sözleşme imzalatılmış, kimyasal silahlardan korunma eğitimi verilmiştir."¹⁸⁹

Özdemir ülkeye girildiğinde ilk yapılması gereken akredite olmak olduğunu ifade eder.¹⁹⁰ Yabancı gazeteciler iki farklı mekanda, iki farklı makama, Kuveyt Enformasyon Bakanlığı Basın Merkezine ve Pentagon'un kurduğu halkla ilişkiler birimine akredite olmaktadır.¹⁹¹ Özdemir akreditasyonun ardından gazetecilere ona göre, ilk ve tek kursun verildiğini ve bu kursta gazeteciler, kimyasal silahlara karşı maskeyi nasıl

¹⁸⁶ Bkz: Ek 1, Ek: 2, temize çıkarma, kefil olma (/tazminat karşılama), zarar vermeme ve dava açmamayı öngören anlaşma

¹⁸⁷ ÖZDEMİR, a.g.e., s.33

¹⁸⁸ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

¹⁸⁹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

¹⁹⁰ ÖZDEMİR, a.g.e., s.47

¹⁹¹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.47-48

kullanacaklarının, Atropin iğnelerini nasıl uygulayacaklarının gösterildiğini ifade eder.¹⁹²

Ancak Özdemir'in özellikle üzerinde durduğu, savaşın ilk günlerinde Kuveyt'ten bir sivil araçla gazetecilerin Irak'a geçmeye teşebbüsleri sırasında "dost ateşiyle" bir gazetecinin yaralanmış ve birinin de öldürülmüş olması tedbirlerin arttırılmasına neden olmuştur.¹⁹³ Özdemir, sürecin işleyişini şöyle anlatır:

"Önce arka odaya gidip Kuveyt Basın Merkezi'nden kartımızı alıyoruz. Ardından Amerikalı askerlerin önüne geliyoruz. Fotoğrafımızı çekiyorlar ve iliştilmiş gazetecilerin kara kuvvetleriyle hareket ederken uyması gereken bir anlaşmayı bize imzalattıyorlar. Yanımızda bizim daha önceden imzalayıp getirdiğimiz bir başka anlaşma daha var, ama bunu istemiyorlar. Biz de vermiyoruz."¹⁹⁴

Gazetecilere birer kimlik dağıtıldığını ve kimliklerin üzerinde içinde bulunacakları birliğin yazdığını, arkasında ise gazetecinin başına olağanüstü bir durum geldiğinde Türkiye'de acil aranması gereken telefon numarasının yer aldığını belirten Özdemir sözleşmelerle ilgili olarak şu ifadeyi kullanır: "Çantamda daha önceden hazırladığımız iliştilmiş gazetecilikle ilgili sözleşmeler var. Kimse bunları istemiyor. Ortada o kadar çok belge var ki, bir kafa karışıklığı yaşanıyor."¹⁹⁵

Sezer, birliğe katılma aşamasını, önceki formalitelerin yanında "çok kolay" olarak tarif etmektedir. Sezer'e göre:

"Öncesinde şirketiniz aracılığıyla yazışmalar güvenlik soruşturmaları vs. yapılmaktadır. İşlemler sonuçlandığında isminiz, geleceğiniz gün kapıya bildiriliyor. Sizi kapıda medya subayı karşılıyor. Nerede kalacağınızı, nelere dikkat etmeniz gerektiğini kasaca anlatıyor. Tikrit'te 4. mekanize tugayı ile 1 ay kaldım. Sanırım Ümit Bektaş da aynı birlik ile Kuveyt'ten Irak'a yolculuk etmiştir. Ben yerleşik olduklarında onlarla beraberdim. Farklı kurumlardan yaklaşık 10 gazeteci ve televizyon muhabiri askerlerle aynı mekanda bulunmaktadır. Gün içinde bir medya

¹⁹² ÖZDEMİR, a.g.e., s.72

¹⁹³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.71

¹⁹⁴ ÖZDEMİR, a.g.e., s.48

¹⁹⁵ ÖZDEMİR, a.g.e., s.64

aktivitesi varsa gazetecilerle ilgilenen subay haber verir. Aktivite yoksa gazeteci birlik içinde gezip askerlerin günlük hayatını haber yapar.”¹⁹⁶

Özdemir, gazetecilerin komuta çadırı etrafında ve kimi özel alanlar dışında çekim ve röportaj yapmasında hiçbir sakınca olmadığını da belirtildiğini ifade etmektedir.¹⁹⁷ Özdemir’e göre, gazetecilerin dışında hiç kimse kampta fotoğraf çekememektedir, dolayısıyla gazetecilere güven, Amerikan askerlerinden bile fazladır. Gazeteciler istedikleri askerle, istedikleri konuda konuşabilmektedir.¹⁹⁸ Bununla birlikte Özdemir’e göre, askerlerin iştirilmiş gazetecilerin yaptıkları haberlerle kendi görüntülerini ailelerine ulaştırma ihtimalleri hoşlarına gitmektedir hiçbir asker, görüntüsünün alınmasına itiraz etmemekte, tam tersi, hemen hepsi çok doğal karşılamaktadır.¹⁹⁹ Bu ifadeler ek olarak Özdemir, süreç içinde olumsuz bir tepkiyle karşılaşmadığına da iddia etmektedir.

Bu süreç içinde gazetecilerin birlikteki yerinin anlaşılması için belirtilmesi gereken bir başka nokta daha vardır. Özdemir, birliğin gazetecileri almadan hareket etmesinin imkansız olduğuna değinir. Çünkü gazeteci kampa geldikten sonra adı kampın mevcuduna kaydedilir. Yani Amerikan ordusu gazetecinin başına bir şey geldiği takdirde gazeteciyi arayıp bulmak zorundadır.²⁰⁰

Sözleşme maddeleri dahilinde gazetecinin operasyonun gidişatı ya da geleceği konusunda bilgi vermesi durumunda ise gazetecinin programdan çıkarılması söz konusudur. Özdemir, Fox TV muhabiri Geraldo Riviera’nın “Conicik” söyleşilerinden sonra yere eğilip kumun üzerine beraber olduğu 101. Hava İndirme Tugayı’nın yerini çizince, programdan çıkarıldığını da sözlerine eklemektedir.²⁰¹ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, dolaylı ve gizli

¹⁹⁶ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

¹⁹⁷ ÖZDEMİR, a.g.e., s.88

¹⁹⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.88

¹⁹⁹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.124

²⁰⁰ ÖZDEMİR, a.g.e., s.146

²⁰¹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.34

bir denetim mekanizmasının ortaya çıkması olağandır. Bu durum karşısında gazeteci, programdan uzaklaştırılma olasılığı karşısında haberlerini daha dikkatli geçecektir. Böylece bir ön denetim söz konusu olmasa bile gazeteci oto-sansür uygulayacak, gizli bir sansür mekanizması çalışmaya devam edecektir.

Gazetecilerin ifadeleri ile süreç, oldukça sıkıntılıdır ve uygulayıcıları tarafından çok iyi planlanmamıştır. Örneğin sözleşmeler konusunda bir mutabakata varılmış değildir. Özdemir'in de ifade ettiği üzere gazetecilerin birçok sözleşmeye imza atmalarına karşılık bu belgeler gazetecilerden istenmemiştir. Bu durum gazetecilerin bulundukları birlikten birliğe değişiklik göstermektedir. Bunun sebebi süreci takip edenlerin de pratik konusunda çok fazla bilgilendirilmemiş olmalarından mı kaynaklanmaktadır? Gazetecileri manipüle etme açısından çok iyi oluşturulmuş bir pratik olmasına rağmen, bu pratiğin, organizasyondaki aksaklıklar nedeniyle nadiren de olsa gazetecilerin lehine işlediği düşünülebilir mi? Bu durumu sansürcünün uyguladığı denetleme mekanizmasının bir açığı olarak değerlendirmemekte fayda vardır. Bu duruma sorgulayıcı yaklaşmak ve pratiğin denetim mekanizmasında açık olarak görülen bölümlerin, tamamen denetim altına almanın meşruiyet sorgulamalarını iyiden iyiye artıracığına yönelik bilinçli stratejinin bir parçasından kaynaklanıyor olabileceğini belirtmekte yarar vardır. Günümüzde muhalif söylemlere ve kaçamak noktalara bilerek izin verildiğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

4.3. İliştirilmiş Gazeteciliğin Gazeteciler Açısından Avantaj ve Dezavantajları

İliştirilmiş gazetecilik uygulanmaya başlandığı andan itibaren birçok tartışma ve eleştiriye konu olmuştur. Özellikle gazetecilerin sözleşme imzalamaları gazeteciliğin etik ve ahlak kurallarına ters olduğu konusu sürekli olarak gündeme gelmektedir.

Tartışmaların odağındaki iliştilirilmiş uygulamasının dezavantajları içinde barındırmasının yanında avantajlarının da bulunduğu artık akademik çevrelerde kabul görmektedir. Uygulama üzerinde düşünöldüğünde özellikle brifing gazeteciliğinin dışına çıkılması açısından büyük avantaj sağlamaktadır. Savaşlarda bilgiler genellikle askeri yetkililerin verdiği ifadeler çerçevesinde aktarılmaktadır ki bu durum çok tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir. İliştirilmiş gazetecilik pratiğini değerdendiren Koopman'a göre, iliştilirilmiş gazeteciler, tüm olayları yansıtmaları da, savaş haberlerini, Pentagon'un gazetecilerin savaş alanına girmelerini engellediğı dönemlere oranla daha yakından ve daha derinlemesine izlemelerini sağlıyor, daha fazla bilgi aktarımında bulunmuşlardır.²⁰²

Ancak bir ordunun içinde bulunmak bazı yaptırımları da beraberinde getirmektedir. Bu yaptırımlara değinen Özdemir'e göre, yakından gördüğü halde tanıklığını bir gazeteci olarak kamuoyuyla "hemen" paylaşmasına izin vermeyen, gazeteciyi sınırlayan bir durum vardır²⁰³

Bu yakınlık zaman zaman bir başka dezavantajı da ortaya çıkarmaktadır. Tek bir açıdan yaklaşıldığında diğer bakış açılarını kaçırmak olasılığı bulunmaktadır. Bu tür yerlerde görev yapmanın en büyük dezavantajı kısıtlı haber kaynağına ulaşım olduğuna vurgu yapan Sungur'a göre, kaynağın güvenilir olup olmadığından emin olmak çok zordur. Gazetecinin elindeki bilgi sürekli olarak ikinci, üçüncü kaynaklardan doğrulanmak zorundadır ve bazen de bu kaynaklara ulaşmak çok güç olabilmektedir.²⁰⁴

²⁰² John KOOPMAN (San Francisco Chronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.77

²⁰³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.151

²⁰⁴ Nevin SUNGUR, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

Pratiğin bir başka dezavantajına değinen ve iliştilirilmiş gazetecilik pratiğini gazetecinin güvenliği açısından değerdendiren Çubukçu'ya göre, Cenevre Antlaşması'na göre bir askeri birliğe akredite olanlar, örneğin yakalandıkları zaman savaş esiri muamelesi görmektedirler. Gazeteciler birlikte hareket ettikleri askeri birliğin kurallarına uymakta ve doğal olarak sansüre uğramaktadırlar.²⁰⁵ Ancak gazeteci haber kaynağına erişim olanaklarını bulamadığı durumlarda askeri birliklerle hareket etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Haber kaynağına erişimin önemine değinen Strachan'a göre, kontrol veya sansür altındaki erişim hiç olmamasından daha iyidir.²⁰⁶ Özdemir de Koopman'a katılmaktadır. Ona göre, bir gazeteci için ne olursa olsun en kötü şey, haberin içinde olabileceksen dışında kalmaktır.²⁰⁷ Ancak bu ifadeler haber kaynağının güvenliğini göz ardı etmektedir. Her haber kaynağının güvenli olmayacağı gibi, gazetecinin yanlış yönlendirilmesine açık kalacağı da sorun teşkil etmektedir. Haber kaynağından alınan her bilginin kamuoyunun yararına olup olmayacağı da sorgulanması gereken bir başka konudur.

Pratiğin bir başka dezavantajı, iliştilirilmiş gazetecilerin imzaladıkları sözleşmeler ve yaptırımlardır. Bununla birlikte sözleşme ya da kurallara uyulmaması durumunda tek yaptırımın iliştilirilmiş olmaktan çıkarılmaktır. Özdemir'e göre, gazetecinin askeri yetkililere karşı bir sorumluluğu yoktur.²⁰⁸ Özdemir, gazeteciye böyle bir sorumluluk verilmesi durumunda gazetecilerin bu pratiğe katılmayacağını düşünenlerdendir.

Ordunun içinde bulunmasının gazetecinin hayatını daha çok tehlikeye sokacağı ve tarafsızlığını yitirmesine neden olacağı eleştirilerine iliştilirilmiş gazeteciler de zaman zaman katılmaktadır. Çünkü gazetecinin ordunun içinde olması gazetecinin asker olarak algılanmasına neden olur ve

²⁰⁵ Mete ÇUBUKÇU ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, "İliştilirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004

²⁰⁶ STRACHAN, Alex, The Vancauven Sun, 15 Mart 2003

²⁰⁷ ÖZDEMİR, a.g.e., s.26

²⁰⁸ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

askerlerle aynı hayati tehlikeyi taşıması anlamına gelir. Bu yargıya katılan Özdemir pratiği şu şekilde ifade eder: “İliştirilmiş gazetecilik kavramının en <sakat> uygulamalarından biri, askerlerin kullandığı araçların içine girmek zorunluluğuyla karşı karşıyayız.”²⁰⁹

Ancak bu aşamada iliştirilmiş gazetecilerin ordu üzerinde nasıl bir kontrol sağladığına bakmak gerektiğini hatırlatan ve bu durumu avantaj olarak gören Bursell ve Cunningham’a göre, askerler yanlarında sansürlenmeyecek habercilerin olduğunu bildikleri zaman daha az saldırganlık göstermektedirler. Hatta gazetecileri bir kontrol mekanizması gibi düşünüp insan haklarına daha saygılı davranmak durumunda kalmaktadırlar.²¹⁰ Ordu içindeki gazeteciler, tarihten ne kadar zalim olabileceklerini bildiğimiz askerleri, daha temkinli davranmaya itmektir. Ancak bu ifadelerle rağmen göz ardı edilmemesi gereken bir başka konu daha vardır. kamuoyu her ne kadar savaş konusunda bilgilendirildiğini düşünse de hala düşük yoğunluklu çatışmalarla devam eden Irak Savaşı konusunda bilgi sahibi olmadığımız açıktır. Bursell ve Cunningham’ın ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda askerlerle birlikte hareket eden gazetecilerin varlığı askerleri insan haklarına saygılı olmaya itmiştir. Sorulması gereken soru, savaş esnasında öldürülen ve hala sayısını net bilemediğimiz ölümlerin, kimler tarafından gerçekleştirildiğidir. Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde uygulama çok da avantaj içerir görünmemektedir.

Kendisi de iliştirilmiş uygulamasını yaşayanlardan olan Bektaş uygulamanın dezavantajlı olmadığı düşüncesindedir. Bektaş’a göre, dünya iliştirilmiş gazeteciler sayesinde Irak’ta olup bitenden haberdar olmuştur. Bağdat’ın düşüyor olmasını Bağdat’taki gazeteciler anlayamamıştır. Filistin otelinde sıkışıp kalmışlardır. Net bilgiyi iliştirilmiş gazeteciler vermiştir.²¹¹

²⁰⁹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.66

²¹⁰ BURSELL, CUNNINGHAM, *Colombia Journalism Review*, 2003

²¹¹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

Bektaş'ın haklılık payı vardır, ancak genellemek ne kadar doğrudur? İliştirilmiş gazetecilerin verdikleri bilgiler doğrultusunda dünya Irak'ta olan her şeyden haberdar olabilmiş midir? Bugün hala Irak'ta olanlar konusunda çok da sağlıklı bilgiler sahibi olmadığımız düşünülerek bu yargıları değerlendirmekte fayda vardır. Bu değerlendirme yapılırken, savaş hakkında kamuoyuna ulaşması gereken bilgiler düşünüldüğünde, sorunun sadece işgalin gidişatının bilinmesi ile sınırlı kalmadığını belirtmekte yarar vardır. Kamuoyunun asıl bilmesi gereken, savaş içinde insanların neler yaşadığı, kaç kişinin nasıl öldüğü, hangi işkencelere maruz kaldığı, siviller açısından savaşa bakış açılarıdır. Bu durumda kamuoyunun iliştilirilmiş gazeteciler tarafından bilgilendirildiğini söylemek mümkün değildir.

Bütün dezavantajların karşısında kendisine göre çok önemli bir avantajı dile getiren Şen'e göre ise, haberler, sansürlüydü, tek yanlıydı ama en azından kamuoyuna Irak'ta nelerin olup bittiği konusunda fikir vermiştir. İliştirilmiş muhabirler olmasaydı, "tarafsız muhabirlere izin verilmediği için", insanların cephedeki gelişmelerden "eksik yada yanlı da olsa" belki zamanında haberi olmayacaktı.²¹² Burada sorgulanması gereken bir başka nokta daha ortaya çıkmaktadır. Bağımsız gazetecilere Irak Savaşı'nda haber yapma olanağı tanımayan Pentagon'un amacı, kendi propagandasını barındıran haberlerin iliştilirilmiş gazeteciler tarafından dünyaya iletilmesidir. Bu açıdan yaklaşıldığında, tek kaynaktan bilgi aktarabilen iliştilirilmiş gazetecilerin Bağdat'ın işgalini duyurmaları, Pentagon'un bu haberin yayılmasında sakınca görmemesinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Oysa sorgulayıcı bir bakış açısı ile konu değerlendirildiğinde ABD'nin bu haber karşısında avantajlı olduğunu görmek mümkündür. Amacı doğrultusunda gerçekleştirdiği işgalin başarılı olduğunun bilinmesi kamuoyunun desteğini alması açısından da değer kazanmaktadır. Bununla

²¹² Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 23.12.2003

birlikte işgal edilen ülkede direniş güçlerinin kırılması açısından da haber ABD açısından önem taşımaktadır.

İliştirilmiş gazetecilik uygulamasının tek sakıncasının, savaş alanında 700'den fazla iliştirilmiş gazetecinin bulunması olduğunu vurgulayan Koopman aynı zamanda pratiğin farklı açıdan eleştirilerini getirmektedir. Koopman gazetecilerin bazılarının, yaptıkları işle ilgili hiçbir fikir taşımadığını düşünmekte ya da fiziksel olarak savaş alanında bulunmaya müsait olmadığını iddia temektedir. Bazı gazetecilerin ise teknik ekipmanları yetersizdir. Koopman, bu pratiğin daha planlı yapılması gerektiğine inanmaktadır.²¹³

Aşağıda eleştirilere daha açık değinilecektir Genel olarak uygulamaya bakıldığında avantaj ve dezavantajları değerlendirmekte gazeteciye büyük görevler düşmektedir. Ancak kabul etmek gerekir bu pratik altında, gazetecinin bilgi aldığı ve kamuoyuna ilettiği düşünülse de, durum propaganda aracı olarak kullanılmaya çok elverişli bir uygulama içindeki gazetecinin aleyhine işlemekte ve gazeteci propaganda aracı olmaktan kaçamamaktadır. Özellikle üzerinde durulması gereken dezavantaj uygulamanın iletişim özgürlüğüne zarar verdiği yönündedir

4.4. İliştirilmiş Gazeteciliğe Eleştiriler

İliştirilmiş gazetecilik uygulamasına eleştiriler sadece sözcüğün Türkçe karşılığı boyutunda kalmaz. Bağdat'ta iliştirilmiş olamayan gazetecilerin kaldığı Filistin Oteline yapılan ABD saldırısı sonrası Türkiye

²¹³ John KOOPMAN (San Francisco Cronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Gazeteciler Cemiyeti (TGC) 09 Şubat 2003 tarihinde yayınladığı bildiride iliştilirilmiş uygulamasına da çok sert bir dille eleştiride bulunmaktadır. Bildiride:

"Bu 'savaş' sadece çok sayıda gazetecinin kaybı ile basın tarihinde yer almayacak, aynı zamanda, 'saldırının öteki yüzünü' izlemeye ve aktarmaya çalışan gazetecilere açılan ateşle de hep hatırlanacaktır. Bugüne kadar 10'u aşkın gazetecinin ölümü ve kaybolması ile sonuçlanan çatışmalardaki en vahim aşama, bir ABD tankından, gazetecilerin görev yaptığı bilinen Bağdat'taki 'Filistin' oteline açılan ateştir. Bu 'savaş' süresince, ABD ve İngiliz Kuvvetleriyle hareket eden ve 'embedded' denen, 'yapıştırılmış, iliştilirilmiş, askerin içine gömülmüş' gazetecilerin mesleki konumları tüm dünyada ciddi bir tartışma konusu oldu. Bu tür bir gazetecilik tarzının, özgür, bağımsız habercilik açısından sakıncalarını biz de kabul ediyoruz. Ancak bugün özellikle anmak istediklerimiz, hiçbir güce yapışmadan, 'savaş'ın güçsüz ve sivil kayıplarla, insani acılarla dolu tarafında görev yapmaya, büyük zorluklar altında 'öteki tarafı' aktarmaya çalışan ve bu çaba içinde aralarından bazılarını kaybeden meslektaşlarımızdır. Her ülkeden, her milliyetten, bu arada Türkiye'den de, gazeteciliğin namusuyla, insani duyarlılıklarıyla ve cesaretiyle görev yapan bu meslektaşlarımızla dayanışma içinde olduğumuzu bildiriyor; 'Demokrasi, özgürlük' gibi değerlerle hareket ettiklerini iddia ederken, namlularını gazetecilerin, basın özgürlüğünün üstüne doğrultup ateşleyebilen 'silahlı güçleri ise şiddetle kınıyoruz. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, basın özgürlüğüne titizlenen, insan acılarına sırt çevirmeyen ve gerçekleri tüm yönüyle izlemeye, kavramaya ve aktarmaya çalışan, bu uğurda tehlikeleri göze alan, hayatını kaybeden tüm meslektaşlarımızla 'gazetecilik koalisyonu' içinde olduğunu bir kez daha vurgular".

Bu bildiride genel olarak iliştilirilmiş gazetecilik uygulamasını bağımsız gazetecilerin öldürülmesi ile ilişkilendirilmekte, gazeteci ölümlerinden iliştilirilmiş gazeteciler sorumlu tutulmaktadır.

Bununla birlikte savaşta medya yaptıkları haberlerle de eleştiri konusu olmaktadır. Haberlerle gerçekte olup bitenler arasında herhangi bir benzerlik varsa bunun tamamen tesadüf olduğunu düşünen Tılınç, kendisini en fazla şaşırtanın, olmayan şeyler hakkında gazetecilerin yaptıkları haberlerin değil, medyanın nerdeyse her zaman en önemli olguları ihmal etmesiydi olduğunu söylemektedir.²¹⁴

Eleştiriler savaş döneminde iliştilirilmiş gazetecilerin tutumlarıyla da sınırlı kalmaz. Savaşa tanıklık eden iliştilirilmiş gazeteciler her ne kadar savaş sonrası yayınladıkları belgelerle gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışsalar da bu

²¹⁴ TILINÇ, a.g.e., s.360

konuda da sıklıkla eleştiri almaktadır. İliştirilmiş gazetecilik, kuramsal ve ilkesel olarak ne kadar karşı çıksak da, Irak işgalinde yaşananlardan sonra yakamızı zor bırakacağı benziyor vurgusunu yapan Tılınç, illeştirilmiş gazetecilik bir gün bütünüyle mahkum edilebilirse, bunda illeştirilen bazı gazetecilerin de katkılarının olacağını düşünmektedir:

“Eleştirel aklı kendine asıl kılavuz edinen kimi meslektaşlarımız, kendi gazete ve televizyonlarında ifade edemedikleri illeştirilmiş öykülerini internette yayınlamaya başladılar bile. İliştirilmişlik döneminde günlükler tutup, gözlemlerini kaydederek “Warblogging” denilen “İnternet’te savaş günlüğü yayınlama” yöntemiyle bu meslek ayıbına içerden tanıklık yaptılar.”

Tılınç bu durumu olumlu görürken gazetecilerin çalıştıkları kurumların bu duruma karşı çıktıklarını anlatır. Tılınç kurumların bu tutumunu, gazetecilerin yazdıkları nedeniyle, askerlerin gazetecilerin illeştirilmesine karşı çıkacakları endişesine bağlamaktadır. Tılınç’a göre, her şeye karşın, bu tanıklıklar körle yatanın ne kadar şaşı kalktığını iyi anlamamıza yarayacaktır.²¹⁵

Bu tür muhabirliğin “gazetecilik” olmadığını düşünen ve son olarak Irak Savaşı’nda görüldüğüne vurgu yapan Turan’a göre, savaştan sonra Bağdat’ta, ABD askerlerinin çok ciddi bir direniş olmamasına rağmen Bağdat’a girişlerinin neden geciktiği konusunda şöyle bir espiri yapılmaktadır: “CNN bazı sahneleri defalarca çekmek zorunda kalmıştır.”²¹⁶ Turan bu bakış açısı ile illeştirilmiş gazeteciliğin ilk kez Irak Savaşı’nda ortaya çıkmadığına, öncesinde de uygulamaya geçirildiğine dair gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte illeştirilmiş gazetecilik pratiğine eleştiri olarak değerlendirildiğinde Turan, illeştirilmiş gazetecileri kurgu haber yapmakla suçlamaktadır. Medyanın kurgu haber yaptığına tarihte şahit olunmuştur. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti yayınladığı bildirisinde bu duruma tarihten örnekler vermektedir:

“Artık Kuveyt’te kuvözde öldürülen çocuklar, Körfez kıyılarındaki petrol tesislerini havaya uçurup denizi bir daha tarih boyunca temizlenemeyecek düzeyde kirletildiği

²¹⁵ TILINÇ, a.g.e., s.370

²¹⁶ Sefer TURAN, Muhabir, Kanal 7. Röportaj: Mete Çubukçu, Aralık 2003

yalanı, petrole bulanmış kuşların görüntüleri, esirlere uygulanan işkenceler dünya medyasında sürekli yer almaktadır”.²¹⁷

İliştirilmiş gazetecilerin bulundukları konum itibarı ile tarafsız olamayacaklarını ve tarafsız gazeteciliğe gölge düşürdükleri de bir başka eleştiri unsurunu oluşturmaktadır. Savaş gazeteciliğindeki uygulamaya değinen ve bu uygulamayı gazetecinin önce bir tarafa geçerek haberini yapması, ardından da elinde beyaz bir bayrakla karşı cepheye geçerek haber yapması olarak tarif eden Özerdem’e göre, gazetecinin elinde beyaz bayrak olduğu görüldüğünde ateş edilmemektedir. Birliğe yaklaşıldığında ve gazeteci olduğu anlaşıldığında o kimlikle kabul edilmektedir. İliştirilmiş muhabirlikten sonra beyaz bayrağa gölge düşmüştür. Çünkü artık gazetecinin tarafsız olduğunu bilmeyecekler veya kafalarında hep bir şüphe olacaktır.²¹⁸

Rigel ise bu noktada iliştirilmiş uygulamasında gazetecilerin tanklardan yayın yapmasını eleştirmektedir. Rigel’e göre, gazeteciler askerlerle birlikte hareket etmekte ve enformasyon subayları gibi çalıştırılmaktadır. Ona göre, bu da bir nevi sansürdür. Çünkü gazetecinin özgür hareket etmesi ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte gazetecinin hedef olmasına da değinen Rigel, “gel tankımıza, uçağımıza, gemimize bin” denilerek gerçeği koruma mesafesi ortadan kalkmaktadır. Mesafe ortadan kalktığı için gazeteci propagandacıların bir parçası olmaktadır. Kaynakla gazeteci arasındaki mesafe ortadan kalkınca tarafsızlık da mümkün olamamaktadır. Mesleğe yabancılaşma başlamakta ve gazeteci asker gibi davranma eğilimine girmektedir.²¹⁹

Bu açığı kapatmak için kuruluşlar ve ajanslar Irak Savaşı’nda hem iliştirilmiş hem de bağımsız pozisyonlarda gazeteci bulundurmuşlardır.

²¹⁷ TGÇ, Bildiri, 09.04.2003, (Erişim) www.tgc.org.tr, 04.02.2008

²¹⁸ ÖZERDEM, Bengüç, *Sabah Gazetesi* Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

²¹⁹ RİGEL, Nurdoğan, *Akşam*, 26 Mart 2003

Özerdem ise bu yöntemin doğruluğuna inanmamaktadır.²²⁰ Özerdem, iliştirilmiş muhabirlikte tarafsızlığın sağlanma ihtimali olmadığı üzerinde eleştiri getirenlerdendir.

İliştirilmiş gazetecilik kavramının, gazetecileri tam bir ikilemde bıraktığını düşünen ve bu pratiğe olumlu bir eleştiri de getiren Şahin'e göre, uygulama, bir taraftan haberciliğin özünde olması gereken bağımsızlık ögesini ağır biçimde yaralarken, öbür taraftan gazeteciye başka türlü göremeyeceği durumları içerden görme şansı vermektedir. Böyle bir tercih muhabiri iki çocuğundan birisini feda etmesi istenen Sofi'nin Seçimi gibi çok zor bir ikilemle karşı karşıya bırakmaktadır²²¹

Gazeteci bu tercihlerden birini seçerken eleştirilerin hedefi olmaktadır. Tarafsızlıkla birlikte haber kaynağına yakınlık da bu eleştirilerin özünde yer almaktadır. Gazeteciliğin bir temas ve mesafe mesleği olduğu gerçeğini hatırlatan ve savaş koşullarında çok daha fazla önem kazandığına vurgu yapan Tılınç, yalnızca kaynakla aşırı yakınlaşmanın tarafsızlığı ortadan kaldırmasından dolayı değil, gazetecinin bir kütleye ya da olguya ne kadar çok yaklaşırsa onu anlama şansının o kadar azalacağından dolayı iliştirilmiş gazeteciliği eleştirmektedir. Tersine o bütünün çok küçük bir parçasını görmeye başlıyorsunuz, demektedir.²²² Ancak bu eleştirileri değerlendirirken bağımsız gazeteciliğin Irak Savaşı'ndaki durumlarını unutmamakta yarar vardır. Özdemir savaşta uygulanan iki gazetecilik pratiğini, "Irak Savaşı'nda bir yanda Amerika'nın sıkı mukaveleler imzalattığı gazeteciler, diğer tarafta brifing takip eden ya da diplomasi haberleri yapan gazeteciler var"²²³ sözleriyle özetlemektedir.

²²⁰ Bengüç ÖZERMAN, Sabah Gazetesi Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

²²¹ ŞAHİN, Haluk, "İliştirilmişler Olayında Kafamız Karışık", Turkuaz, 04.05.2003

²²² TILINÇ, a.g.e., s.366

²²³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.34

Bu aşamada yukarıda sözü edilen ve pratiğin gazetecileri tercih yapmaya zorlayan bir çelişkide bıraktığı görüşünü hatırlayarak, iliştirilmiş gazetecilerin bu pratiği tercih ederken yaşadıklarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Özdemir, iliştirilmiş gazetecilik uygulamasını kabul etmeden önce akademisyenlere danıştığını belirtiyor:

"Akademisyenlere iliştirilmiş olayıyla ilgili belgelerini yollayıp incelemelerini ve ne düşündüklerini soruyorum. Bu arada yapılan araştırmaları ve dünyanın farklı ülkelerinde iliştirilmiş gazeteciliği ile ilgili çıkan yorumları da daha yakından takibe alıyorum."²²⁴

Özdemir'in bu ifadesi gazetecilerin bu çelişkili durumdan kurtulmak için kendilerine yardımcı dokunabilecek akademisyen ve araştırmalardan da yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Özdemir, iliştirilmiş gazetecilik pratiğini inceleyerek ve sonuçta gazetecilere sağlanacak avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurarak, bu pratiğin uygulama alanına girmeyi tercih etmiştir. Bununla birlikte Özdemir, haberlerini nasıl yapacağını planlayarak takip etmektedir.

"Yapacağımız haberleri üç aşamada kullanmayı planlıyoruz, ilki canlı olarak bağlantılarımız, ikincisi benim dizüstü bilgisayarda yaptığım paket dosyalar ve üçüncüsü döndükten sonra yapacağımız belgesel."²²⁵

Bunun dışında Özdemir'in yazmış olduğu ve iliştirilmiş gazetecilik sürecini anlattığı kitabı da yayımlanmıştır.²²⁶

İliştirilmiş muhabirlik süreci aynı zamanda asker ile gazeteciye birbirini tanıma fırsatı vermiştir. Gazeteciye özellikle savaş ve kriz dönemlerinde ordunun nasıl konuşlandığı, operasyonlara hazırlık aşamalarını ve içlerindeki hiyerarşinin işleyiş biçimini de görme olanağı tanımıştır. Aynı zamanda Amerikan ordusunun sahip olduğu teknolojiye de ilk kez tanıklık etmesi, gazeteciye başka bir avantaj da sağlamaktadır. Örneğin Özdemir katıldığı

²²⁴ ÖZDEMİR, a.g.e., s.40

²²⁵ ÖZDEMİR, a.g.e., s.38

²²⁶ Özdemir'in kitabı için: ÖZDEMİR, Cüneyt, *Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim*, İstanbul, Doğan Yayınevi, 2003

birliği anlatırken “4. Piyade Tümeni. Amerikalılar bu tümeni yerlere göklere koyamıyorlar. ABD ordusunun dijital birliği deniliyor. Üstün savaş teknolojisine sahip olduğu söyleniyor”²²⁷ ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade tümenin içinde gazeteciyi bulundurmak, Amerikan ordusu için büyük tehlikeler getirecek sonuçlar da doğurabilir. Ancak bununla birlikte Özdemir’in yukarıda ABD ordusu ile ilgili yaptığı yorum, açık olarak ABD ordusunun caydırıcı taraflarını gözler önüne sererek gazetecinin farkında olmadan propaganda aracı olmasına sebep olabilir.

Ancak bu yakınlık belirli mesafe korunmadığı durumlarda gazetecinin haberlerine etkide bulunmakta mıdır? Birlikte yaşam özellikle kriz zamanlarında bağlılığı da beraberinde getirmektedir. Bu bağlılık gazetecinin zaman zaman bazı haberleri görmezlikten gelmesine etki edebilir mi? Uygulamayı eleştirenler yakınlığın habere yansıdığı üzerine yorumlar getirmektedir.

Pentagon, sansürü pratik bir çözüm olarak görmediğini açıklamıştır. Ancak dışarıdan bir denetim uygulanmadığı durumlarda bile iliştirilmiş olma pozisyonundan çıkarılma riski altındaki gazeteci kendine oto sansür uygular mı? Bu tartışmanın genel yargılarla değerdendirilemeyeceği açıktır. Gazetecinin meslek ahlak ilkelerine bağlılığı ve etik kodlara hakimiyeti yazdığı haberlerde kendini sansürlemesine izin vermezse iliştirilmiş gazetecilik pratiği altında çalışmak tehlike olmaktan çıkabilir. Örneğin ölü askerlerin görüntüsünün alınması uygulamada yasaklanmıştır. Bu durum askeri yetkililerce ölen askerin ailesine kendileri tarafından haber verilmesi isteği ile açıklanmıştır. Buna rağmen Murad Sezer ölü bir askerin görüntüsünü çekerek yayımlamıştır. İliştirilmiş olma pozisyonunu tehlikeye atarak yaptığı bu hareket sonunda Pulitzer ödülü kazanmıştır. Aynı zamanda kendisinin de ifade ettiği üzere programdan çıkarılmayı beklerken pozisyonunu korumuştur. Sezer’in programdan çıkarılması durumunda tepki

²²⁷ ÖZDEMİR, a.g.e., s.64

alacağı düşüncesiyle, Pentagon'un bu taktiği uyguladığını düşünmek mümkündür.

İliştirilmiş gazetecilik pek çok açılardan değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Ancak burada özellikle vurgulanması ve tartışılması gereken gazetecilerin birebir savaş meydanlarında ordunun içinde ya da dışında yaşadıklarıdır. Uygulama teorik olarak iletişim özgürlüğüne ağır darbeler indirmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere uygulama alanı sorgulanırken genellemeler yapmak zordur. Uygulama alanı birlikten birliğe, hatta gazeteciden gazeteciye göre değişmektedir.

4.4.1 İliştirilmiş Gazetecilik ve Sözleşmeler

Uygulama ile ilgili eleştirilerden en çok ses getireni imzalanan sözleşmelerle ilgilidir. Gazetecilerin ordu ile savaşa katılmadan önce sözleşme imzalamaları etik ve ahlaki değerlere ters düşmektedir yorumu sıklıkla yapılmaktadır. İliştirilmiş gazetecilerin sözleşme imzalandığı için uyacakları kuralların ve sınırların baştan çizildiğini belirten Çubukçu bu durumda tam bağımsızlıktan söz edilemeyeceğini düşünmektedir. Çubukçu'ya göre, gazeteciler dahil oldukları askeri kuvvetlerin yönlendirmelerine açık kalmaktadır ve bu noktada sansür mekanizması da devreye girmektedir.²²⁸ Duran, sözleşmelerden adeta önemsiz bir şey olduğunu ima edercesine "2 sayfalık bir metin" diye söz edilmektedir. 10 punto dizilince 2 sayfadır ama aslında çok ayrıntılı 50 maddelik bir metindir. Sadece bu metinde öne sürülen koşullar, askeri yatılı muhabirlerin muhabirlik yapamayacaklarının kanıtıdır²²⁹ demektedir.

²²⁸ Mete ÇUBUKÇU, Star Televizyonu eski muhabiri ve NTV Kanalı haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, 16.12.2003

²²⁹ DURAN, Ragıp "Apoletli Türk Medyası Artık Hakiki Amerikalı", Bianet.org, 17.04.2003, (Erişim) <http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/18186/apoletli-turk-medyasi-artik-hakiki-amerikalı>, 20.05.2007

Bu belgelere imza atan ve iliştirilmiş gazeteci olarak savaşa katılan Özdemir, sözleşmelerin içeriğini şu şekilde açıklamaktadır: “İmzaladığım belgelerde ‘ölür ya da sakat kalırsam ABD ordusu bundan sorumlu değildir. Birlikte hareket ettiğim birliği ve kendimi tehlikeye düşürecek türde haberler yapmayacağım’ maddeleri altına imza attım.”²³⁰ Ancak imzalanan sözleşmenin yaptırımı da oto sansürü doğurması açısından önemlidir. Sözleşmelerin sansür ile ilgili kısmını Sezer, “Pentagon verdiği bilginin kullanılmasını istemediği halde haberde yer aldığını görürse iki yol izliyor. Ya bu bilginin tamamen haberden çıkartılmasını istiyor ya da ambargo uyguluyor. Yani bir yayın zamanı koyabiliyor”²³¹ şeklinde ifade etmektedir.

Bektaş sözleşmelerin genel bir çerçevesini çizmektedir. Bektaş’a göre sözleşmeler genel olarak güvenlik kuralları üzerine kuruludur:

“Gazeteci ölmekte olan ya da ölen bir askeri çekemez.
İzinleri olmadan askerleri çekemez.
Troya telefonu kullanamaz. Çünkü Troya’da konum belirleme cihazları bulunmaktadır.
Gazeteci keyfi hareket edemez.
Birliği zor duruma düşürecek hareketlerde bulunamaz. Çünkü o askeri birliğin parçasıdır. Zor duruma düşürmekten kasıt, birliğin konumunu koordinatlarını belirtmemektir. Ancak beni rahatsız eden bir madde yoktur. Bu sözleşmeye uymamanın yaptırımı hapse atılmak gibi bir şey değil, dis-embedded olmaktır. Yani onlara karşı bir boyun borcun yoktur.”²³²

Ancak programdan çıkarılmanın da gazetecinin oto-sansürüne neden olacağını hatırlatmakta yarar vardır. Sezer, bunun kendisi için önemli bir yaptırım olmadığını düşünse de bu yargıyı iliştirilmiş gazetecilerin bütününe yaymak yanlış olacaktır.

Özdemir’e göre sözleşme bu haliyle evrensel gazetecilik ilkeleri çerçevesinde gazetecilerin elini kolunu Pentagon’un lehine bağlamaktadır. Ancak Özdemir sözleşmenin biraz daha yakından incelenmesi halinde , kimi açık uçlu maddelerin gazetecilere avantajlar sağlayan kimi detayları öne

²³⁰ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 09.06.2008

²³¹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.32

²³² Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

çıkardığını savunmaktadır. Örneğin medya ürünlerine ve kasetlere el konulamamakta ve editöryal bir müdahalede bulunulamamaktadır.²³³

Ancak askerlerle hareket etmenin gazeteci için sakıncalı olduğunu ve beraberinde bir dizi kurala uyma zorunluluğunu getirdiğini dile getiren Şevkat'e göre, hiyerarşinin en üst noktada bulunduğu bir ortama girmek beraberinde bazı sorumlulukları da getirmektedir. Bu nedenle askeri yetkililerin birliklerinde gazeteci bulundurmada önce güvenlik sözleşmeleri imzalatmaları doğal karşılanmalıdır. Şevkat'e göre sözleşme güvenlikle ilgilidir ve dünyanın her yerinde uygulanan bir pratiktir. Şevkat bu durumu güvenlik güçlerinin, gazetecinin sorumluluğunu almak istememesine bağlamaktadır. Sözleşme ile güvenlik güçleri gazetecinin sorumluluğunu üzerlerinden atmaktadır.²³⁴

Savaşan tarafların, çatışma anında bazı kurallar koymasının doğal olduğu görüşünü Çubukçu da paylaşmaktadır. Çubukçu'ya göre, yer belirtmeme, savaşın gidişatı ile ilgili bilgi vermeme gibi kurallar konması doğaldır. Bunlar orduların istihbaratı açısından önemlidir ve gizli kalmalıdır. Ancak yer ve konum vermeden o bölgede nelerin yaşandığı ve çatışmaların niteliği verilebilmelidir. Çubukçu bu şartlar altında yapıldığı takdirde anlamlı bir uygulama olabileceğini düşünmektedir.²³⁵

Sözleşmelerin inkar edilmesi durumunda savaş bölgelerine gazetecinin rahat girme olasılığının ortadan kalkacağını belirten Sezer bunun beraberinde bazı tehlikelere de yol açacağını vurgular. Sezer, şu soruları sormaktadır: "Bu durumda gazeteci cephe içinden nasıl haber alacak? Askerlerin gazetecilere verdiği bilgi mailleri ile mi haber yapacak?" Sezer, tekrar tekrar ilişkinin amaç değil araç olduğu sürece etik olduğunu

²³³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.27

²³⁴ Uğur ŞEVKAT, Görüşme, 04.03.2008

²³⁵ Mete ÇUBUKÇU, Star Televizyonu eski muhabiri ve NTV Kanalı haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, 16.12.2003

düşünmektedir. Haber alma özgürlüğüne asıl darbe gazetecilerin can güvenliğinin sağlanamamasıdır. Öncesinde olmasa da Irak Savaşı sonrası can güvenliği endişesi gazetecileri ilışmeye zorlayacaktır.²³⁶

Dile getirilenin aksine sözleşme uygulaması Irak Savaşı ile ortaya çıkmamıştır. Afganistan savaşı öncesi AP'den foto muhabirlerinin birer aylık rotasyonlarla uçak gemilerinde kaldıklarını belirten ve kısa bir görev için bölgede bulunduğunu dile getiren Sezer durumu şu şekilde özetler: "Gemiye biner binmez, medya subayı gazetecilerin eline bir kağıt tutuşturup imzalatıyor. Neleri yapıp yapmayacağını anlatıyor, bu askerlikte çok normal bir uygulamadır."²³⁷ Sözleşmeler her ne kadar tek taraflı olarak değerlendirilse de istenmeyen bir durum karşısında (ölüm/yaralanma) Pentagon'u güvence altına almaktadır. Bununla birlikte Özdemir'e göre, Pentagon'u en çok endişelendiren husus, hassas konuların iliştilmiş gazetecilerin haberlerine sızmasıdır. Bu nedenle sözleşme maddelerinde uzun uzun tarif edip nasıl tedbir alacakları anlatılır. Özdemir bu duruma bir örnek verir ve bazı bilgilerin kullanımı için bir gözden geçirme şartı getirildiğini belirtir.²³⁸ Gözden geçirmenin anlamına değinmekte fayda vardır. Gözden geçirme bir nevi ön denetimdir ve sansürün Aydınlanma Çağı'ndaki tanımına karşılık gelmektedir. Bu durumda haberin önceden denetlenmesi ve yayımlanması istenmeyen bir bilginin haberden çıkarılması tehlikesi doğar ki bu durum iletişim özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır.

Bununla birlikte sözleşmeler konusunda yorum getiren Duran'a göre, sözleşmelerdeki en önemli ve sık geçen ibarelerden biri de, kimi yerde Merkez Komutanlığı'nın kimi yerde ise alandaki komutanın 'onayı' sözcüğüdür. Birçok madde de bazı bilgilerin, 'daha önce Pentagon ya da Merkez Komutanlığı tarafından açıklanmışsa' şartıyla yayınlanabileceğini

²³⁶ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 09.06.2008

²³⁷ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

²³⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.27

hatırlatmaktadır.²³⁹ “Komutanın onayı” çok açık uçlu bir ibaredir. Bu nedenle her açıdan ele alınabilir. Güvenlik gerekçesini güdüyor bile olsa bu belirlemelerin bir kişinin elinde olması kişisel bir sansürü de beraberinde getirebilme tehlikesi taşımaktadır. Dolayısıyla bu durum keyfi uygulamaların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Oysa sözleşmeleri iliştilmiş gazetecilik uygulamasına katılmadan önce çok iyi incelediğini belirten Bektaş şunları vurgular:

“Sözleşmede haberimizin sansür edileceğine ilişkin bir madde yok. Ben bu haberi istesem yayınlamam gibi bir şey yok. Buna Grand Rules denmektedir, gazeteci o askeri birliğin içindedir. Aracın içinde yeri vardır, kumanyası bellidir, gideceği güzergah bellidir. Gazetecinin olanlardan haberdar olması, kendisini ve beraber hareket ettiği birliği tehlikeye atmaması önemsenmektedir. Birlikte gazeteci asker gibidir ve aynı şartlarda yaşar.”²⁴⁰

Bu açıklamalar ışığında altına imza atılan sözleşmelerin gazeteciye her an ayak bağı olacağını düşünen ve asıl sorunun gazetecinin sözleşmeye imza atması ile başladığını vurgulayan Bilekli'ye göre gazeteci imzayı attığı anda düşünmeyi ve özgür irade seçeneğini elinden bırakmış olmaktadır. Bilekli, sözleşmelerin özgür iradeyi bırakmak ve askeri birliğin emir komuta zincirine girmek için atıldığını düşünür. Bilekli, bu durumda: “İmzalatılan her şeyi kabul edip bir sene sonra bütün gördüklerinizi yazmak ne kadar etik?”²⁴¹ diye sormaktadır. Ancak bu yorumu yapmasına rağmen yine de “savaşa iliştilmiş gazeteci olarak gider miydiniz?” sorusuna şu yanıtı verir:

“Bu bir tercih meselesidir. Teklif edilseydi benim de kabul edeceğim bir uygulamadır. Onları rahatsız etmediğiniz sürece çok iyi haberler çıkartabilirsiniz. İliştilmiş gazetecilerden birçok iyi haber çıkmıştır. Bağdat'a 10 km kaldı diyen de iliştilmiş gazeteciler oldu. O imzayı attığınız anda ahlaksız bir adamsınız demiyorum. Siz eğitim ekolünde ben ise gazetecilik ekolünde düşünüyorum. Bunların hiçbirisi etik değildir demiyorum . İkisi de aynı derecede düzgün tercihler.”²⁴²

²³⁹ DURAN, Ragıp “*Apoletli Türk Medyası Artık Hakiki Amerikalı*”, Bianet.org, 17.04.2003, (Erişim) <http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/18186/apoletli-turk-medyasi-artik-hakiki-amerikalı>, 20.05.2007

²⁴⁰ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

²⁴¹ İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

²⁴² İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

Bilekli'nin bu çelişkili açıklamaları göz önünde bulundurulduğunda gazetecilerin iliştilmiş gazetecilik konusunda kafalarının ne kadar karışık olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Sözleşme konusuna farklı bakış açısı ile yaklaşmak da mümkündür. Sezer eleştirilen A.B.D ordusuna rağmen Türk ordusunun basına karşı çok daha katı bir tutum sergilediğini düşünmektedir.²⁴³ Bununla birlikte örneğin Türkiye'de günümüzde savunma muhabirlerinin Genelkurmay ile birlikte operasyonlara katılmadan önce sözleşme imzalaması yadırganmamaktadır ve tartışma konusu yapılmamaktadır. Savunma muhabirleri imzalatılan sözleşmenin güvenlik kurallarını içerdiğini vurgulayarak doğal karşılamakta, hatta gerekli bulmaktadırlar.

Bu bilgiler ışığında sözleşmelerin farklı açılardan değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Her değerlendirmede gerçeklik payı vardır, ancak gazetecilerin güvenlik gerekçesi ile de olsa bir sözleşmeye imza atmalarının rahatsız edici olduğunu belirtmekte fayda vardır. Aynı gerekçe ile Merkez Komutanlıkları'na ya da Birim Komutanları'na verilen "gözden geçirme" yetkisi sansür mekanizmasını doğurduğu gibi aynı zamanda keyfi uygulamaların da kapısını açmaktadır. Kişilerin bireysel çıkarlarını ön plana çıkarabilecek davranışları meşru kılmaktadır. Bu açıdan algılandığında denetimin sadece güvenlikle ilgili olmayan konularda da yapılabileceği izlenimini vermektedir ki basın özgürlüğü ile bağdaştığı düşünülemez.

Ancak atlanmaması gereken bir başka nokta, bu olumsuz şartlar altında bile ilkeli ve etik kodlara bağlı gazetecilerin kendilerine çıkış noktaları bulduğu ve sansüre boyun eğmeyerek kamu yararına gördükleri haberleri yayınlama yoluna gittikleridir. Ancak uygulama açısından düşünüldüğünde bu bireysel başarılar geneli kapsamamaktadır.

²⁴³ Sezer'e göre: "Son sınır ötesi operasyonda dağıttığı görüntülere ne demeli? O fotoğrafların nerede ve ne zaman çekildiği sorgulanmadan gazetelerimiz tarafından manşetlerde yerleştirildiler." Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

4.4.2. İliştirilmiş Gazetecilik ve Sansür

Sansür, düşüncenin öneminin fark edildiği günden beri hem tanımı hem de uygulanma şekli olarak tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Düşünce özgürlüğü anayasal güvenceler altına alınsa bile çeşitli şekillerde sansür mekanizması günümüzde bile işlemeye devam etmektedir. Sansürün iletişim özgürlüğü üzerinde büyük bir tehdit oluşturduğunu bilenler iliştirilmiş gazetecilik uygulamasını bu kavram çerçevesinde eleştirmektedir.

Çubukçu, iliştirilmiş gazetecileri asker gazeteci kategorisinde değerlendirmektedir:

“...bir çatışma durumunda iliştirilmiş taraftır ve bu taraf olmaları onları direk olarak ateş altında bırakabilir, hedef haline getirebilir. Cenevre anlaşmasına göre bir askeri birliğe akredite olanlar örneğin yakalandıkları zaman savaş esiri muamelesi görürler. Birlikte hareket ettikleri askeri birliğin kurallarına uyarlar ve doğal olarak sansüre uğrarlar. Sansürü baştan kabul ederler.”²⁴⁴

Bu değerlendirmeye katılan Tılınç, konuya başka bir bakış açısı getirerek gazetecinin kendi ülkesinin taraf olduğu bir savaşta çok daha büyük zorluklarla karşılaşacağını belirtmektedir:

“...bu yakınlık duygusu ve onun haberlerinize yansımaları çok daha güçlü olur. İşin içine bir de “ulusal çıkar” savunuculuğunu katarsanız, ortaya çok vahim bir oto sansür çıkar. İliştirilmiş gazetecilik savaş gazeteciliğine ilişkin bu eski sorunu da en tepe noktasına taşımış oldu.”²⁴⁵

Sansür ve denetim arasında fark olup olmadığı konusunda henüz tam bir anlaşma sağlanamamış olmasının sebebi denetimin beraberinde oto sansürü de getiriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Denetimin çok masum bir kavram olmadığı üzerinde fikir birliğine varanlar oto sansürün tehlikelerine de dikkat çekmektedir. Ancak gazetecilerin ifadeleri sansür ve denetim

²⁴⁴ Mete ÇUBUKÇU ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, “İliştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004

²⁴⁵ TILINÇ, a.g.e., s.368

konusundaki belirsizliğin nasıl sahaya yansıdığını da göstermektedir. Denetimin sansür anlamına geldiğini savunan Ergel, akademik çevrelerde tartışma konusu olsa da denetim ve sansür arasında çok da fark olmadığını düşünmektedir. Ergel'e göre sonradan denetim yapılacağını bilmesi anlatmak istenilenin bir kısmının da olsa ulaşabilmesi imkanı sağlamaktadır. Fikirler tam olarak anlatılamasa da Ergel deneyimli bir gazetecinin üstü kapalı da olsa kendisini ifade edebilme yolunu bulacağına inanmaktadır.²⁴⁶

Irak Savaşı'ndaki iliştilmiş gazetecilik uygulamasının eleştirilerinin odağında sansür konusu bulunmaktadır. Bu savaşta gazetecilere sansür uyguladığını düşünenlerden biri olan ve bu düşüncesini, savaşta on binlerce Amerikan askerinin bir ülkeyi işgali sırasında, Basra'dan girerek Kuzey Irak'a kadar ilerlerken ekranlara çok kanlı, dayaklı ya da toplu katliamların olmamasına bağlayan Kara'ya göre, Irak işgali sırasında böylesi görüntüler yaşandı ve bu görüntüler bazı iliştilmiş muhabirlerin gözü önünde oldu.²⁴⁷ Burada Kara'nın vurguladığı nokta bu görüntülerin sansürlenmiş olduğudur. Savaş ortamları düşünülüğünde birliğin ordunun birlik içindeki gazeteciye bu tür malzemeleri kamuoyuna iletme şansı vermeyeceği açıktır. Bu nedenle iliştilmiş gazeteciler genellikle sıcak çatışmaları yaşayan birliklerle değil, arkadan gelen ve operasyonlara daha az katılarak, destek kuvvet sağlamak amacı ile orada bulunan birliklere yerleştirilmiştir. Bu önlem gazetecilerin Kara'nın sözünü ettiği görüntülere şahit olmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin Özdemir iliştilmiş gazeteci olarak savaşa katıldığı 4. Piyade Tümeni birliği anlatırken:

"...bu birliğin bir diğer özelliği de neredeyse katıldığı bütün savaşlara geç kalmış olması. Vietnam Savaşı'na ucundan yetişebilmiş, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ise doğru dürüst bir savaşta rol oynamamış. Bu yüzden "Demir At" lakabıyla anılsa da biraz ağır bir demir at bu."²⁴⁸

²⁴⁶ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

²⁴⁷ Burak KARA, Vatan Gazetesi Muhabiri ile Yapılan "İliştilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 28.12.2003

²⁴⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.64

ifadesini kullanmaktadır.

Gazetecinin bulunduğu pozisyondan çıkarılma tehlikesinin bile sansür mekanizmasının devamını sağladığını düşünen Ergel'e göre bu durum gazetecinin haberini denetlemesine neden olmaktadır. Ergel'e göre, normal şartlarda gazeteci pratikten uzaklaştırılma kaygısı olmadan haberini yazabilmeli ve güvenliği ön planda tutulmalıdır. Ön denetimin sebebi güvenlik bile olsa bu önem taşımamaktadır. Ergel'e göre, sansür literatürdeki tanımını karşıladığı sürece sansürdür.²⁴⁹ Gazeteci, iliştilirilmiş muhabirlik uygulamasının dışında bırakılma tehdidine karşılık kendisine oto sansür uygulayabilir. Ancak bu durum da gazetecinin kişiliğine göre değişiklik gösterebilir. Bu pozisyonun dışında kalmak ile etik ve ahlaki ilkeleri arasında seçim yapmak zorunda bırakılan gazeteci ikisinden birini seçme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu konuda farklı yaklaşım sahipleri de vardır. İliştirilmiş muhabirlik sürecinde sansürün söz konusu olamayacağını düşünen Özerdem, bu düşüncesini gazetecilerin uymaları gereken kuralların önceden belirlenmiş olmasına bağlamaktadır. Özerdem'e göre, işin özünde iliştilirilmiş gazeteciler zaten askerlerin istemediği bir görüntüyü çekmez. Çekmeyecekleri için sansür uygulanmaz. Çünkü en baştan kurallar bellidir ve gazeteci onlara uymak zorundadır.²⁵⁰

İliştirilmiş gazetecilik uygulaması eleştirilirken bağımsız gazetecilerin içinde bulundukları sıkıntılı durum da sıklıkla göz ardı edilmektedir. Sansür konusu sadece iliştilirilmiş gazeteciler açısından değerlendirilmekte ve konunun tam anlamı ile ele alınması zorlaşmaktadır. "Son Irak savaşında iliştilirilmiş gazeteciler vardı ama Irak Enformasyon Bakanlığı, hükümet dağılıncaya ve ABD askerleri Bağdat'ı sarıncaya kadar gazetecilere özgürlük şansı tanımış mıydı? Mihmandar olmadan Irak sokaklarında gezilebiliyor muydu?" sorularını soran Bektaş'a göre, tüm savaş gazeteciliği alanlarına

²⁴⁹ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

²⁵⁰ Bengüç ÖZERDEM, *Sabah Gazetesi* Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

bakıldığında görülür ki otoritenin güçlü olduğu ve bu otoritenin savaşa taraf olduğu ülkelerde gazeteciler istedikleri gibi hareket edemezler. Bektaş gazetecilerin güvenlik gerekçeleri ile kısıtlanmasının doğru olmadığını ancak uygulamada yaşananların ortada olduğuna da dikkat çekmektedir.²⁵¹ Bu ifadesi ile Bektaş sansürü kabul etmektedir. Ancak bu uygulamalar her gazeteci için kaçınılmazdır.

Bunun yanında daha vahim olan başka bir yaklaşımı gözden kaçırmamak gerekir. Ergel sansür konusunda değinirken savaşan taraflardan birinin mensubu olmanın getirdikleri üzerine de değinmektedir. Bu ifadeyi kendi gazetecilik anlayışı çerçevesinde değerlendiren Ergel'e göre, "Bir ülkenin vatandaşıysam birilerinin haberlerimi denetlemesine gerek yoktur. Ben kendime otokontrol uygulamam zaten. Milletime, vatanıma, ülkeme zarar verecek bilgiyi yazmam."²⁵² Burada gazetecinin kendi değerleri ön plana çıkmaktadır. Hiçbir sansür mekanizmasına tabi olmasa bile gazeteci bazı değerlerini ön plana çıkararak kendisini sansürleyebilmektedir. Bu durum iliştirilmiş uygulaması dahilinde olmayan gazeteciler için de geçerlidir. Bu yargıyı ABD ile savaşa iliştirilmiş olarak katılmış Amerikalı gazeteciler açısından değerlendirdiğimizde, herhangi bir ön denetime maruz kalmasalar ya da programdan çıkarılma tehdidi ile karşılaşmasalar bile yayımladıkları haberlerin vatandaşı oldukları ülkeye zarar verecek bilgiler içermeyeceğini düşünmek mümkündür.

Sansür uygulamasına tabi kalma olasılığının savaşı izleyen tüm gazeteciler için geçerli olabileceğini belirten Koopman, genelde gazetecilerin istedikleri zaman istedikleri haberi yayımlayabileceklerini ve kendisinin böyle bir deneyim yaşamadığını anlatmaktadır.²⁵³ Bektaş da durumu Irak Savaşı

²⁵¹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

²⁵² Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

²⁵³ John KOOPMAN (San Francisco Chronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

açısından değerlendirir. Savaşta bulunduğu süreç içerisinde çektiği hiçbir fotoğrafa, yazdığı hiçbir habere müdahale etmediğini belirten Bektaş bu ifadesine birkaç örnek vermektedir. Bektaş, Troya kullanmanın yasak olmasına rağmen haber geçmek için ihtiyacı olmasından dolayı kullandığını, fotoğraf geçtiğini, uydu üzerinden telefonu ve sürekli internet bağlantısı bulunduğunu belirtir ve hiçbir müdahalenin yapılmadığını ekler.²⁵⁴ Gelişen teknoloji ile birlikte ön denetim anlamındaki sansürün kontrolü de zorlaşmaktadır. Bu durumda sadece sonradan bir denetim yapılabilme olasılığı oluşur. Uygulamayı yaşayanların ifadeleri burada önem kazanmaktadır. Bektaş, "Hiçbir öndenetim hiçbir okuma yapılmadı. Niye çıktı bu gazetede denilmedi. Hiçbir kısıtlama uygulanmadı"²⁵⁵ demektedir

İliştirilmiş muhabirlik sürecini yaşamış Özdemir'in örneğine de yer vermek gerekir. Özdemir'in Halkla İlişkiler subayı olan Aberlee'ye arasında geçen konuşmayı burada kullanmakta yarar vardır:

ÖZDEMİR: Biz Türkçe konuşuyoruz, siz İngilizce, gittiğimiz birlikte muhtemelen Türkçe konuşan kimse olmayacak; ya biz yanımızdaki video fonla istediğimizi sizi rahatsız edecek şekilde söylersek ne yapacaksınız, nasıl anlayacaksınız, nasıl kontrol edeceksiniz?

ABERLEE: Ama sizinle ilk geldiğinizde konuştuk. Beraber seyahat ettiğiniz askerlerin güvenliği ve elbette sizin de güvenliğinizi için geleceğe yönelik operasyonel haberleri vermemenizin gerektiğini biliyorsunuz. Dün ile şimdi olan her şeyi söylemekte serbestsiniz. Elbette ölen Amerikan askerlerinin adlarını vermenizi, yüzlerini göstermenizi istemiyoruz. Çünkü sizin canlı yayınınızdan önce ailelere biz haber vermeyi daha doğru buluyoruz. Sanırım buraya gelmeden önce iştirilmiş olayının ne olduğunu da biliyordunuz. Bundan sonra sizi birisinin denetlemesi gerekmiyor. Karşılıklı birbirimize güvenmeliyiz. Ne dersiniz öyle değil mi?

ÖZDEMİR: Öyle

ABERLEE: Ayrıca böyle bir haber yaparsanız kısa bir süre içinde ülkenizdeki elçilik vasıtası ile yaptığınız yayınlardan haberdar oluruz ve sizi de iştirilmiş gazeteci pozisyonundan hemen çıkartırız.²⁵⁶

Bununla birlikte Amerikan askerlerinin işgal provasını izlemek istediklerinde aldıkları yanıtı da eklemek gerekir. Özdemir'in ifadeleri ile görüşmeyi aktarmakta fayda vardır:

²⁵⁴ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

²⁵⁵ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

²⁵⁶ ÖZDEMİR a.g.e., s.94

"İstihbarat subayı, konuşulan konuları stratejik olarak haberde kullanmamızın, birliğin can güvenliğini tehlikeye atabileceğini, bu nedenle brifinge katılamayacağımızı söylüyor. Haksız da değil, yanımızda video fonla bu brifingi ya da işgal provasını canlı olarak yayınlayabilecek teknolojiye sahibiz. Ama burada sadece canlı yayın yapmak için bulunmadığımızı, aynı zamanda ileriye dönük belgesel ve kitap çalışmalarımız olduğunu anlatıyoruz. Bu şartlarda cevapları olumlu -Katılabilirsiniz ama unutmayın, haber ambargoludur- cevabını alıyoruz."²⁵⁷

Konuyu irdelerken unutmamak gereken bazı noktalar vardır. İliştirilmiş gazeteciliğin özellikle sansür açısından ağır eleştirilere maruz kaldığı dönemlerde, ilkeli gazeteciler, bu pratiğin şartlarından kendilerine bir çıkış noktası bulmaktadır. Bu duruma savaştan örnek veren Bektaş'a göre,

"Umr-Kas'a bayrak dikilmesi fotoğraflarını ilâştirilmiş bir foto muhabiri çekti ve bu fotoğraf nedeniyle ABD'ye işgalci ülke suçlamaları son safhaya ulaştı. İlk vurulan sivilî yine ilâştirilmiş gazeteciler görüntüledi. Bağdat'ın kuşatıldığını da Bağdat'ta ilâştirilmiş olmayan gazeteciler değil askerlerle olan ilâştirilmiş gazeteciler duyurdu."²⁵⁸

Bu çalışmada ilâştirilmiş gazetecilik uygulamadaki şekliyle değerlendirilmektedir. Amaçlar daha önce de açıklandığı üzere bellidir. Ancak Bektaş'a göre, ABD hükümeti bu sistemi sansür amacı ile kurduysa bile mekanizma yeteri kadar işlememiştir.²⁵⁹ Ancak daha önce belirtildiği üzere Bağdat'ın işgali haberinin kamuoyuna duyurulması durumunda ABD'nin de çıkar sağladığı düşünülebilir. Bu yorum, ilâştirilmiş gazetecilerin yansıttıkları haberlerin bile kontrollü verildiği anlamını taşımaktadır.

Yine de bu tür tartışmaların odağında kalmamak için daha dikkatli olmak gerekmektedir. Bunun için önerilerde bulunan Kara, öncelikle ilâştirilmiş muhabirlerin hiçbir sansüre uğramadan görev yapabilmeleri konusunda bir anlaşma yapmaları gerektiğine değinmektedir. Kara'ya göre, askeri detaylara gazeteci dikkat etmeli, ancak her türlü editöryal bağımsızlığı olmalıdır. Bu kuralı askeri yetkililerin koyacağı ve reyting uğruna tüm gazetecilik ilkelerinin hiçe sayılacağı bir ortamda olası bir savaşta ilâştirilmiş muhabirlerin tarafsız

²⁵⁷ÖZDEMİR, Ankara s.147

²⁵⁸ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

²⁵⁹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

haber yapabilmesi pek mümkün değildir.²⁶⁰ Bu öneri yerindedir, ancak askeri yöntemler konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmayan gazetecilerin verdikleri bilgilerle güvenlik konusunda birlikleri büyük tehlikeye atacakları da gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, iliştirilmiş gazeteciliğin iyileştirerek uygulamada kalması gerektiğini düşünenler, daha geniş kapsamlı öneriler sunmak durumundadır.

Cepheye bağımsız muhabirlerin girebilmeleri durumunda olabileceklere değinen Şen'e göre, iliştirilmiş gazeteciler değil de bağımsız, tarafsız gazeteciler cephedeki gelişmeleri izleme olanağı bulsaydı, dünya gelişmeleri bütün boyutları ile izleme şansına sahip olabilirdi.²⁶¹ Ancak bu ifadeyi değerlendirirken unutulmaması gereken, hiçbir askeri birliğin kendini güvence altına almadan gazetecileri birliklerinin içine alarak savaşa götürmeyecekleridir. Yani bağımsız gazetecilerin cepheye götürülmesi için bir güvenlik sözleşmesi imzalatılması şartı söz konusu olacaktır ki bu durumda bağımsız gazeteciler iliştirilmiş gazetecilerin yaşadıkları tartışmaların içine çekilecek ve çok da yapıcı sonuçlar alınamayacaktır.

Konu iliştirilmiş gazetecilik açısından değerlendirildiğinde güvenlik gerekçesiyle hazırlanmış sözleşmelerin bir sansür mekanizmasını da uygulamaya geçirdiğini görmek mümkündür. Sözleşmeler Merkez Komutanlığının ya da birlik komutanlarının “gözden geçirme” şartını içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla keyfi ön denetimlere yani sansüre neden olmaktadır. Denetimi yapacak kişi sakıncalı bulduğu her haberi sansürleyebilmektedir. Ancak çok daha tehlikeli bir durum da söz konusudur ki ön denetim yapılmasa bile gizli bir sansürü doğurmaktadır. Pentagon'un izni dışında bir haber yapılması durumunda gazetecilerin mensubu oldukları

²⁶⁰ Burak KARA, Vatan Gazetesi Muhabiri ile Yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 28.12.2003

²⁶¹ Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 23.12.2003

lkelerdeki Amerikan Bykeliliklerinden durum renilerek bildirilir ve gazeteci ilişttilmişlik pozisyonundan çıkarılır. Bu durumda gazeteci programdan çıkarılma tehdidine karşılık haberlerini kendi denetler. Böylece herhangi bir denetim yapılmasa bile gizli sansür işlemeye devam eder. Denetim yapılmadığı için de ABD iletişim özgürlüğünden yana görülür ki bu durum büyük yanılgılar doğurur. Özellikle internet ve iletişim çağını yaşadığımız bir yüzyılda sansür mekanizmalarının, sansür uygulayıcılarının istekleri doğrultusunda yürümesinin çok mümkün görünmediğini düşünenlerin, konuyu bu bilgiler işığında değerlendirmeleri faydalı olacaktır.

4.4.3. İliştirilmiş Gazetecilik ve Tarafsızlık Algılaması

Genel olarak medya mensuplarının objektif ve tarafsız olması beklenir. Özellikle savaş ve kriz dönemlerinde bu ihtiyaç artar ve medya mensubunun her şeyden önce tarafsızlığı irdelenir. Ancak şen, tam bir tarafsızlıktan söz edilemeyeceği görüşünü savunmaktadır. Haberin şekillenmesinde birçok etkenin rol oynadığını düşünen şen, bu etkenleri şu şekilde sıralamaktadır: savaş muhabirinin değer yargıları, çatışan taraflara yakınlık, sempatisi, anti sempatisi, gördükleri karşısında hissettiği "acıma" yada "nefret" duyguları, ruhsal yapısı, dayanıklılığı ve en önemlisi de savaşan tarafların "engellemesi", "yanlış bilgilendirmesi" ve "yönlendirmesi". Bütün bu etkenler şen'e göre, haberlerin objektifliğini engelleyen unsurlardır. şen, muhabiri çelişkiye düşüren bu etkenlerden tümüyle arınmanın zorluğunu da kabul eder, ancak savaş muhabirinin kendisini objektiflikten uzaklaştıracak etkenlere karşı direnmesi gerektiğini de vurgular.²⁶² Bu bilgiler işığında uzun zamandır devam eden gazetecinin tarafsızlığı tartışmaları değerlendirildiğinde haberi yapanların da "insan" oldukları göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır.

²⁶² Yunus şEN, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2004

Zeytinli, dış politikalara uyumlu olarak hazırlanan haberlerin, ekonomik, ideolojik ve siyasî çıkarlar barındırdığı görüşündedir. Uluslararası haber dağılımının dengesizliği açısından olaya bakıldığında, gelişmiş ülkelere, bağımlı ülkelere yönelik bir yönlendirici ve yanlış bilgi ve çarpıtma görülmektedir. Bunlar daha çok savaş, terörizm, salgın hastalık, doğal afet haberlerinde yaşanmaktadır.²⁶³ Zeytinli'nin söz ettiği olgu, güç ve iktidar odaklarının ideolojileri çerçevesinde şekillendirdikleri çıkarlarını medya aracılığı ile dünyaya yaymalarıdır. Bu durumların savaş ve kriz dönemlerinde daha belirgin ortaya çıkması ise daha vahim sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumda gazetecinin tarafsızlık ilkesine bakış açısı da önem kazanmaktadır.

Savaşlarda genelde imkanlar ölçüsünde bağımsız hareket edildiğini düşünen Çubukçu'ya göre, gazeteci sansüre uğramamalı, risk gazetecinin kendisine ait olmalıdır. çünkü ona göre, gazeteci gördüklerini yazar iletir. Taraf değildir.²⁶⁴ Bu bilgi ışığında iştirilmiş gazeteciliği değerlendiren Şen, iştirilmiş gazetecilikte tarafsızlığın zor olduğu kanısındadır. Bunun sebebi olarak sözleşmeleri gösteren Şen'e göre, gazeteci büyük ölçüde "iştirilmiş" olduğu kesimin belirlediği koşullar altında çalışmaktadır. Gazeteci o kesimin görmesine izin verdiklerini görür. Dolayısıyla yapılan haberler gazetecinin "iştirilmiş" olduğu kesimin onayını almış haberler olur.²⁶⁵ Ancak Bilekli, kavramı başka bir açıdan değerlendirir. Gazetecinin çatışma alanlarında dolaşmasının normal bir davranış olmadığını belirten Bilekli'ye göre, gazeteci çatışmayı güvenliğini koruyacak belli bir uzaklıktan izlemelidir.²⁶⁶ Bilekli'nin bu tespitinde üzerinde durulması gereken nokta gazetecinin güvenliğidir. Gazeteci çatışmanın ortasında kalamaz. Taraflardan birinin yanından savaşı izleme olanağı bulur.

²⁶³ ZEYTİNLİ, Murat, *Uluslararası Haber Dengesizliği*, İstanbul, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997, s. 38

²⁶⁴ Mete ÇUBUKÇU ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, "İştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004

²⁶⁵ Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "İştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 23.12.2003

²⁶⁶ İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

Bu durumda taraflardan birinin gazetecinin güvenliğini sağlaması gerektiği üzerinde duran Bilekli'ye göre, birilerinden bir şey beklerseniz tarafsız olamazsınız. Eğer çatışma bölgesine ilâştirilmiş gazeteci olarak giriyorsanız, onların ulaşım araçlarından yararlanıyorsanız, gerektiği zaman tankın içinde gerektiği zamanda ordunun helikopterine biniyorsanız tarafsız olmanız mümkün değildir.²⁶⁷

Şevkat ise tarafsızlığı gelenekler ile özdeşleştirmektedir. Amerikan basınının daha tarafsız bakabildiğini belirten Şevkat'e göre, Amerikan basınının geleneği daha eskilere dayanmaktadır. Her ülkenin şartları farklıdır.^{268 269}

Konuya farklı bir bakış açısı geliştiren Duran'a göre, "gerçekleri arama ve aktarma olarak, doğası gereği barış mesleğidir ve savaşa karşıdır. Bu nedenle savaş, tarafsız bir gözle işlenemez, çünkü kasapla koyuna aynı şekilde yaklaşmak, sadece kasabın işini kolaylaştırır."²⁷⁰ Bu ifade ile Duran gazetecinin tarafsız olmaması gerektiğine vurgu yapar. Bektaş da bu düşünceye katılanlardandır. Bektaş, her insanın taraf olması gerektiğini düşünür, önemli olan gazetecinin gerçekleri kendi çıkarları, bakış açısı ve ilkeleri uğruna saptırmamasıdır. Taraflı olabilir ancak gördüğün şeyi bir amaç uğruna deforme etmemelidir. Bektaş, bu anlamda oto kontrolü yanlış bulmamaktadır. Ancak gazeteci eğer bunu gördüğü şeyi yansıtmak yerine bambaşka bir şey halinde verip deforme ediyorsa bu ahlaksızlıktır.²⁷¹

²⁶⁷ İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

²⁶⁸ Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

²⁶⁹ Bilekli, tarafsız olamamayı çıkar ilişkisine bağlamaktadır. Çünkü ordu gazetecinin güvenliğini sağlarken gazeteciden taraf olmasını beklemektedir. "Çünkü ben ordunun içine bir gazeteciyi alıyorsam, onun güvenliğini sağlıyorsam, onu 3-5 bin km ötelere götürüyorsam, karnını doyuruyorsam, kendi askerlerimin güvenliğinden öte gazetecinin güvenliğini sağlayıp onu bir yerlere ulaştırıyorsam, "Amerikan askerleriyle Irak askerlerine eşit uzaklıktayım" demesini kaldıramam. Bu düşünceye sahip gazetecinin karşı taraftaki ordudan güvenliğini sağlamasını beklememelidir. Eğer birinden bir şey kabul ediyorsan ona bağlanırsın." (İbrahim BİLEKLİ görüşme, 21.02.2008)

²⁷⁰ DURAN, Ragıp, "Önce Gazeteci, Sonra Türk", bianet, 02.01.2003, (Erişim), <http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/15678/once-gazeteci-sonra-turk>, 04.04.2008

²⁷¹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

Bu ifade asıl tehlikenin gazetecinin taraf olmasından kaynaklanmadığına, taraf olmasının sebeplerinin üzerinde durulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Gazetecinin bir amaç uğruna gerçeklerden sapması ve doğruları saptırması çok daha büyük bir tehlike arz etmektedir. Bu duruma Bosna savaşından bir örnek vererek açıklık getirilebilir. Türkiye gazetesinin muhabiri, gazeteci sıfatıyla Bosna'daki çatışmaları izlemiş ve Boşnak ordusunun bir askeri gibi haber yazmaktan çekinmemiştir. Muhabirin gazeteci statüsünü unutup kaleme aldığı haberi gazetesi "Cephede Sırp Vurdum" başlığıyla manşete taşımıştır. Basın çevreleri bu ciddi gazetecilik ihlalini, düşük tirajlı, radikal yaklaşımli bir gazetenin şarlatanlığı olarak algılamış ve önemsememiştir. Konuyu ele alan Basın Konseyi Türkiye gazetesi muhabirinin kınanmasına karar vermiştir.²⁷² Gazetecinin bu tutumu Sırp askerlerinin Türkiyeli gazetecileri "askeri hedef" olarak kabul etmesine sebep olmuştur.

Gazetecilik ile ilgili tartışmaların içinde tarafsız ve objektif habercilik gazeteciliğin temel ilkelerinin en başında değerlendirilmektedir. Her gün haberciliğin kriterleri ile ilgili yorumlar duymak mümkündür. Bu tartışmalarda eksiklik gazetecinin insan olduğunun göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Turan bu noktaya dikkat çeker:

"İnsan da duygu yüklüdür. Özellikle savaşan taraflardan "mazlum" ve "zayıf" olana karşı ilgi duymak doğaldır. Ancak bu ilgiyi haberin doğruluk derecesini ortadan kaldıracak şekilde abartmak doğru değildir. Habercilikle bağdaşmaz. Silahını, Filistinli çocuklara doğrultmuş ve üzerine ateş etmiş bir İsrail askerini haber yaparken, ona "hakaret etmek" de "namlusunu haklı yere çevirdiğini" söylemek de habercilikle bağdaşmaz. Objektiflik sınırını zorlar."²⁷³

Bu ifadelerden yola çıkarak tarafsızlık ilkesi tartışılırken, gazetecinin duygu, düşünce ve yaşanmışlıkları göz ardı edilmemelidir. Ergel, tecrübelerini göz önünde bulundurarak gazetecilik hayatı boyunca hiç

²⁷² Medyakronik Arşiv, "Askercilik Merakının Geldiği Nokta: Savaş Muhabirleri Artık Askeri Hedef, Basın Dokunulmazlığını Nasıl Kaybeti?", 26.02.2002, (Erişim) <http://www.medyakronik.net/arsiv/260202m.htm>, 09.08.2007

²⁷³ Sefer TURAN Muhabir, Kanal 7. Röportaj: Mete Çubukçu, Aralık 2003

bertaraf olmadığını dile getirir. Gazeteciliğin her zaman “tarafsızlık” ile anılmasına rağmen bu meslekte tarafsız olunabileceğine inanmadığını vurgulayan Ergel’e göre, genel bağlamda herkesin bir düşüncesi, bir savunması vardır. Gördüklerine ve değerlerine göre bir tarafı özümser. Bu kaçınılmazdır.²⁷⁴ Ergel, bulunulan savaşın öneminin olmadığı üzerinde durur. Ona göre her savaşta gazeteci kendisini taraf yapacak değerleri bulur. Kosova’da bulunduğu dönemleri örnek veren Ergel’e göre, zaman zaman taraflardan biriyle aynı dili paylaşmak bile gazeteciyi taraf olmaya itmektedir.²⁷⁵ Bu ifadenin üzerinde durmakta yarar vardır. Aynı dili konuşmak, paylaşmak beraberinde taraf olmayı da getirir. Gazeteci taraf olduğunu düşünmeden taraf olduğunu hissetmeden de tarafsızlığını bozabilir.

Bununla birlikte gazetecinin tarafsızlığını etkileyen başka unsurlar da vardır. Gazetecinin kendi ülkesinin içinde yer aldığı savaşı izliyor olması durumunda tarafsızlığın nasıl etkilendiğini değerlendiren Hilsum’a göre, böyle bir durumda gazetecinin ülkesini desteklemesinin anlaşılabilir olduğuna inanır. Kendisinin bu durumdan etkilenmeyeceğini, habercilik anlayışını değiştirmeyeceğini belirten Hilsum, genellikle “zayıf ve kaybeden” tarafta yer aldığını belirtir.²⁷⁶

Hilsum’un bu açıklamasında doğruluk payı vardır ancak bu ifadeden çıkan sonuç amaçların değişmesi halinde bile gazetecinin tarafsızlığını koruyamayacağıdır. Zayıf ve kaybedenlerin yanında olmak gazeteci tarafsızlığına gölge düşürür mü? Gazeteciler her ne kadar tarafsızlık konusunda eleştirilseler de konu “zayıf ve kaybeden” olduğunda durum değişmektedir. Savaş şartlarında olabildiğince objektif olmaya çalıştığını belirten Hilsum, bir çocuğun yaralanması ya da ölümü durumunda kimsenin tarafsız ya da duygusuz davranabileceğine inanmadığını düşünmektedir. Hilsum’a göre, bir savaş muhabiri hem insani hikayeleri haberleştirmeli hem

²⁷⁴ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

²⁷⁵ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

²⁷⁶ Lindsey HILSUM, İngiliz TV kanalı Channel Four Muh. Röportaj Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2003

de savaşın diplomatik ve siyasi yönünü görebilmelidir.²⁷⁷ Bu düşünceye katılan ve savaş muhabirinin her zaman ateş altında kalan sivillerin yanında olması gerektiğini düşünen Heyse, bu tarafsızlığın yitilmesi anlamına geliyorsa kendisinin de objektif davranmadığına vurgu yapar. Önce insan olduğunu belirten Heyse, savaş bölgelerinde zor durumda olan insanlara yardım ettiğini ve gazetecilik güdülerimin hiçbir şeyin önüne geçmesine izin vermediğini ifade etmektedir.²⁷⁸ Heyse'nin bu ifadesi bu çelişkili durumların içindeki gazeteciyi bekleyen bir başka zorluk daha olduğunu açığa çıkarmaktadır. Bu zorluğun gazetecinin kendi vicdanı ve aidiyet duygusundan kaynaklandığını belirten Çatalbaş'a göre, bu durum gazeteciyi, özellikle kendi ülkesi ve insanların ya da kültürel ve diğer bağlarının güçlü olduğu bölge ve insanların dahil olduğu savaşlarda, nesnellik ve tarafsızlık gibi değerleri korumak açısından zor durumda bırakmaktadır. Gazetecinin ülkesinin taraf olduğu savaş veya çatışmalarda tarafsız ve nesnel davranması, bizzat kendi devleti ve halkı tarafından da kabul görmemekte, bunu yapan gazeteciler tepki almaktadır.²⁷⁹

Bu durumda gazeteci tarafsızlığını korumaya çalışsa bile bunu yapması da zorlaşmaktadır. Bunun nedeninin, gazetecinin mensubu olduğu ülke, cemaat ya da etnik grup savaşa girdiğinde, milliyetçi duygularla gazetecilik ilkeleri arasında kaçınılmaz olarak büyük çelişkiler yaşaması olduğunu düşünen Çubukçu'ya göre, bu nedenle geçmişte en başarılı savaş gazeteciliği ürünleri, savaşan tarafların dışındaki ülke ya da milletlere mensup gazetecilerle gerçekleştirilmiştir. Çünkü gazeteci, kendi ülkesi savaşa girdiğinde hem genel yasalarla hem de durum gereği silahlı kuvvetlerin koyduğu kısıtlama ve yasaklarla karşılaşır. Söz konusu yasaklamalar arasında gerçeğin tahrif edilmesi ya da kasıtlı olarak yalan yayın isteği de vardır.²⁸⁰

²⁷⁷ Lindsey HILSUM, İngiliz TV kanalı Channel Four Muh. Röportaj Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2003

²⁷⁸ Kaya HEYSE, Muhabir, Cnn Türk. Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

²⁷⁹ ÇATALBAŞ, a.g.m., s.245-253

²⁸⁰ ÇUBUKÇU, a.g.e, s.78

Bu bilgiler ışığında özellikle konu ülke güvenliği olduğunda tarafsızlık tamamen ortadan kalkabilir demek mümkündür. Böyle bir durumda tarafsızlığını hiçbir şekilde koruyamayacağını belirten Şevkat, duygularını şu şekilde ifade etmektedir, "PKK ile mücadele sırasında kimse benden etik değerler uğruna tarafsızlık adına benden PKK tarafından haberler yapmamı beklemesin. Yapmam ben böyle bir şey. Çünkü ben bu konuda tarafım. Bundan da övünç duyarım."²⁸¹ Bu durumda başka bir soru akla gelmektedir. Gazeteci kendi ülkesinin taraf olmadığı bir savaşı ya da operasyonu takip etse bile tarafsız olabilir mi? Hangi konumda olursa olsun böyle bir durumda bile gazetecinin taraf olacağını düşünen Ergel'e göre:

"Tarafsız olma iddiasındaki gazeteci o stadyumda olmaz o maçı izlemez, eğer stadyuma geldiyse iki taraftan birinin kalesinin arkasında durur. Çünkü mutlaka bir fikri vardır. Örneğin İngiltere Amerika arasındaki bir savaşı düşünelim. Gazeteci fikirleri itibarı ile Amerika'ya daha yakınsa otomatik olarak onun kalesinin arkasında durur. Bu durum gazetecinin kontrolünde değildir. Bilinçsizce ortaya çıkar. Gazeteci tarafsız olduğunu iddia etse de yaşanmışlıkları onun tarafını belirlemektedir."²⁸²

Bu düşünceye katılan ve gazetecinin tarafsız olabileceğine inanmadığını belirten İbrahimhakkıoğlu, kendisine iğrenç ve ahlaksız gelen hiçbir şeyi, kimseye işi ve haber olarak sunamayacağını vurgular: "Görünmesi ve bilinmesi için bir iş yaptığımı ve doğru yaparsam, bundan faydalanılacağını ya da kötüye kullanılabileceğini de bilerek hep dikkatli olurum."²⁸³

Bu bilgiler ışığında şunu söylemek mümkündür: Gazetecinin etik kodlara bakış açısı, ahlak değerleri ve meslek ahlak ilkelerini algılayışı büyük önem taşımaktadır. İliştirilmiş uygulaması içindeki Özdemir'in yazdıkları illeştirilmiş gazetecinin tarafı konusunda bilgi verebilir. "Milliyeti için savaşmayan askerler, din için savaşmayan askerler, vatan için savaşmayan askerler; ideolojisi para olan askerler... Bir ülkenin çıkarı ile kendi bireysel

²⁸¹ Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

²⁸² Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

²⁸³ Vito (Mehmet İbrahimhakkıoğlu), Kameraman, Röportaj: Mete Çubukçu, Ağustos 2004

çıklarlarını bıçak sırtı bir denge üzerinde tutan askerler...”²⁸⁴ Ancak bu ifadenin iliştilmiş gazetecilik uygulamasının bitiminden sonra Özdemir’in yayımlamış olduğu kitaptan bir alıntı olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Tarafsızlığın bu kadar çok tartışıldığı bir dönemde durumu başka açılardan ele alanlar da vardır. Hala ABD’de Irak harekatını ve Irak’a müdahaleyi tartışanların olduğu bu döneme ilişkin olarak, iletişim dünyasındaki teknolojik yenilikleri hatırlatan Ergel böyle bir ortamda gazetecinin tarafsızlığının olaylara bir etkisi olmadığını vurgulayarak yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ergel’e göre, günümüz dünyasında bütün televizyonlar uydu üzerinden yayın yapabilmektedir. Bu nedenle herkes her şeyi öğrenebilmekte, ABD buna engel olamamaktadır. Dolayısıyla gazeteciler tarafsızlıklarını koruyamamaları da, doğru er geç ortaya çıkmaktadır.²⁸⁵ Ancak Ergel bu ifadesinde bir noktayı gözden kaçırmaktadır. Kamuoyuna haberlerin zamanında ulaşması ve gerekli tepkilerin verilebilmesi için haberin tazeliğini koruduğu dönemlerde yayımlanması gerekmektedir. “Güncel haber” yargısı da bu kaygı ile ortaya çıkmıştır.

Sadece savaş alanlarında değil, mesleğin diğer alanlarında da yüzde yüz objektifliğin mümkün olamayacağını artık akademik çevrelerin de kabul ettiği bir durum olarak tarif eden Çubukçu’ya göre, herkesin farklı bireysel ve kolektif aidiyetleri olduğu gibi, belli bir ırka ait olmak, belli bir dine inanmak gibi çeşitli ön yargıları ve koşullandırılmaları vardır ve bunlar doğal olarak gazetecinin habercilik pratiğine de yansımaktadır.²⁸⁶

İliştirilmiş gazeteciyi, bağımsız medya kuruluşları için çalışan savaş muhabirleri ile benzer beceri ve deneyimlere sahip olan kişi olarak tanımlayan Koopman’a göre, mesleki anlamda tarafsızlığını her zaman koruyabilmiş bir gazetecinin, “iliştirilmişlik” statüsüne geçtikten sonra, bu

²⁸⁴ ÖZDMİR, a.g.e., s.125

²⁸⁵ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

²⁸⁶ ÇUBUKÇU, a.g.e., s.60

tavrını değiştirmesi söz konusu değildir.²⁸⁷ Bununla birlikte adların ve unvanların hiçbir anlamı olmadığını belirten Bektaş, bu kadar yakınımızda Irak Savaşı yaşanırken savaşta bulunmayı tarihsel bir görev olarak değerlendirmektedir.²⁸⁸ Bununla birlikte Bektaş bu savaşta tarafsızlığın, “Irak halkı yanında olmak” olarak düşündüğünü belirtir. Tarafsızlığın bu açıdan değerlendirilmesi durumunda Irak savaşında mümkün olabileceğini ifade eden Bektaş, iliştirilmiş gazeteci olarak bir dizi kuralın altına imza atmış olması bu kurallara uymadığında gazetecinin Divan-ı Harp’te yargılanacağı anlamına gelmemektedir demektedir. Bektaş, iliştirilmiş gazeteciye, kurallara uymaması durumunda, verilebilecek en ağır ceza uygulamadan çıkarılmak olduğunu belirtmektedir. Ona göre, gazetecinin olayları tek taraftan gördüğü doğrudur, ancak gördüğü tarafın gerçeklerini aktarmak gazetecinin elindedir.²⁸⁹

Burada bir başka konuya da değinmekte yarar vardır. Muhabirin haberi olduğu gibi aktaran ya da aktarması gereken kişi olduğunu düşünen Sungur’a göre, gazetecinin yorum yapmaya kalkışması hem gereksiz hem de işin doğasına aykırıdır. Haber başka yorum başka şeylerdir. Gazeteci yorum yaptığı zaman başka bir görüş açısını yansıtır ki bu da objektif haberciliğe aykırıdır.²⁹⁰ Sungur’a katılan Hohenberg’e göre de, yorum yazarın, yayımlayanın veya yayın şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir. Gazeteci insanoğlu adına konuşan, onun adına araştıran, vurgulayan, çözümleyen, çalışan kurumsal kişidir.²⁹¹ Muhabirin çalıştığı her koşul tarafsızlığını etkileyebilir. Ancak gazetecinin yorumunu katmaması işini kolaylaştıran ve nesnel olmasına katkıda bulunan en önemli unsurdur.

²⁸⁷ John KOOPMAN (San Francisco Cronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yaptığı “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öğe, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

²⁸⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.28

²⁸⁹ Ümit BEKTAş ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

²⁹⁰ Nevin SUNGUR, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

²⁹¹ HOHENBERG, John, *Gazetecilik Mesleği*, Çev: Filiz Ofluoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1963, s.24

Gazeteci her koşulda haber yazabilmelidir. Bunun için habere kişisel yorumlarını katmadığından emin olması gerekmektedir.

Ancak bu konuda her zaman hatırlanması gereken bir nokta vardır, Bilekli'nin ifadesi ile "haberleri robotlar üretmediği sürece birler ve sıfırlardan haber üretmediği sürece, haberi siz ve biz yazdığımız sürece, faal gazeteciler yazdığı sürece tabi ki değer yargılarıyla yazacaklar"dır.²⁹²

4.4.4. İliştirilmiş Gazetecilik ve Haber Kaynağına Yakınlık

Tılınç, savaş dönemlerinde gazetecinin en önemli handikapını askerlere yakınlık duymak, onlara karşı sorumluluk hissetmeye başlamak olarak açıklar.²⁹³ Inceoğlu da bu düşünceye katılmaktadır. Ancak Inceoğlu özellikle savaşan taraflardan birinin vatandaşı olmanın sonuçlarına değinir ve bu durumun oto sansüre yol açacağını vurgular. Inceoğlu'na göre, gazeteci savaşan taraflardan birinin gazetecisi ise, bu yakınlık duygunun sunulacak haberlere yansımaması mümkün değildir. Ulusal çıkar savunuculuğu otomatikman gazeteciyi oto sansüre götürür, bu kaçınılmaz bir gidişattır.²⁹⁴ Bu düşüncelere Özdemir de katılmaktadır ve iliştilmiş gazetecilik pratiğinin en kötü tarafının askere olan bağımlılık olduğuna dikkat çekmektedir. Özdemir'e göre, sıradan bir çavuş bile bir gazetecinin hayatını cennete ya da kabusla çevirebilir. Sistemin özellikle bu açıdan da enine boyuna sorgulanması gerekmektedir.²⁹⁵

Şevkat de gazeteciliğin temelde bir mesafe ve ilişki sorunu olduğuna dikkat çeker ve haber kaynağı ile olan ilişkisinin ne çok yakın ne de çok uzak olmaması gerektiğine değinir. Bu dengeyi tutturmak da gazetecinin işidir. Şevkat'e göre gazetecinin haber kaynağı ile çok yakın olması bazı tehlikeleri

²⁹² İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

²⁹³ TILINÇ, a.g.e., s.368

²⁹⁴ İNCEOĞLU, Yasemin, "Savaşta Medya Cephesi", 23.04.2003, (Erişim)

<http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=195&islem=oku>, 12.09.2007

²⁹⁵ ÖZDEMİR, a.g.e., s.159

de beraberinde getirmektedir. Bu tehlikelerden biri duygusallık faktörünün devreye girerek, haber kaynağının yansıtmasını istemediği bir haberin gazeteci tarafından ele geçirilmesi durumunda yayımına engel olmasıdır. Yani gerekli mesafenin sağlanamaması durumunda kaynağa bağlılık ortaya çıkar. Dengenin iyi kurulamaması durumunda gazetecinin haber kaynağı tarafından kullanılması sonucunu doğurabileceğine vurgu yapan Şevkat'e göre, bunlar da zamanla ve tecrübeyle öğrenilir. Bunu öğrenene kadar gazeteci çok da acı çeker. Farkında olmadan da kullanılır.²⁹⁶ Sungur ise konuya farklı açıdan yaklaşarak ordu ile hareket etmesinin gazeteciyi emir komuta zinciri altına sokacağını düşünür ki ona göre bu tehlikeli bir durumdur. Bunun gazetecilik olmadığını düşünen Sungur'a göre, iliştilmiş gazetecilik pratiğinde gazeteci çatışmaları yakından izleme olanağı bulur, ancak gazeteciye verilen bilgi azdır ya da verilen bilginin kullanılmasına izin verilmemektedir. Gazeteci, savaşın çok küçük bir kısmını görür, onun dışında dünya ile bağlantısı kısıtlıdır ve diğer tarafta neler olup bittiğinden haberdar olamaz. Bu pratikle sivillerle ilişki kurmak zorlaşır, yani dünya bir anda çok küçülür. Bununla birlikte Sungur, Özdemir'in yazmış olduğu ve iliştilmiş gazetecilik döneminde yaşadıklarını anlattığı *"Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim"* kitabına gönderme yaparak, onlarla beraber olup da onlardan olmamanın ne demek olduğunu anlayamadığını ifade eder.²⁹⁷

Ancak bu konuya farklı bakış açısı ile yaklaşanlar da vardır. Örneğin Yıldız'a göre, Robert Capa'nın "fotoğrafınız yeterince iyi değilse, yeterince yakın değilsinizdir" diyen sözleri, bu alanda en ünlü olmasını sağlayan bir gerçeğe dayanır. Capa'nın savaşın en içindeki objektifin arkasında durması ona büyük bir ün getirmiştir.²⁹⁸

Savaşların istisnai bir durum olduğunu kabul eden Sezer, savaş bölgelerini tarif ederken, ulaşımın zor ve zaman zaman da imkansız

²⁹⁶ Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

²⁹⁷ Nevin SUNGUR, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

²⁹⁸ YILDIZ, Serpil, "Fotoğraftan Al Haberi", (Erişim) http://www.fotografya.gen.tr/issue-10/serpil_yildiz.html, 15.05.2008

olabileceği bir çalışma ortam olduğuna değinir. Sezer'e göre, eğer ki savaşta bağımsız hareket edebilme imkanı olsa gazetecinin kesinlikle askerlerin peşine takılması düşünülmez bile.²⁹⁹ Sezer'e göre, dünyada düzenli orduların savaştığı hiçbir savaşta gazeteciler bağımsız kaynak olarak gezemezler.³⁰⁰ Gazetecinin haber kaynağına bağımlılığını da aslında yine savaş koşulları belirlemektedir. Ancak bazı durumlarda gazeteci haber kaynağına çok yakın olsa bile haber kaynağının mesafesi yakınlığını etkileyebilmektedir. Örneğin Özdemir'e göre, ABD askerleri psikolojik harp konusunda eğitilmişler, özellikle yabancılarla kesinlikle özel konulara girmemektedirler. Pek çoğuyla samimi konuşma sınırlı bir noktada kesilmektedir.³⁰¹

Buna ek olarak Sezer, tüm bunlara karşın gazeteci-haber kaynağı yakınlaşmasını, gazeteci, mesleki etik kurallara uyduğu ve tarafsızlığını koruduğu ölçüde zararlı görmemektedir. Sezer'e göre, ordular, holdingler, spor kulüpleri ya da gecede binlerce dolar karşılığı sahne alan eğlence dünyasının temsilcileri, film şirketleri medya kuruluşlarını ve gazetecileri yanlarına çekmek, halk diliyle satın almak için çeşitli yollara başvuracaklardır. Burada önemli olan medya kuruluşunun ve gazetecinin tutumudur.³⁰² Sezer, bu duruma örnek olarak bağlı bulunduğu haber ajansı, Associated Press'i verir ve hiçbir daveti etik olarak kabul etmediğini ekler. Bektaş da bu durumu gazetecinin kişiliğine bağlayanlardandır.³⁰³

²⁹⁹ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

³⁰⁰ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

³⁰¹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.170

³⁰² Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

³⁰³ Bektaş'a göre bu durumun ilüstrilmiş olmakla ya da Amerikan birlikleriyle hareket etmekle bir ilgisi yoktur. Bektaş 35 gün içinde kimseyle duygusal bir bağ kuramayacağına da inanır. Bektaş'a göre: "İlk görüşte aşık olabilirsin ancak haber kaynağına ölesiye bağlı olacak birini göremiyorum. Kendi ülkende değil. Duygusal bağ kuracak bir şey görmüyorum. Tamam, aynı kaderi yaşıyorsun, beraber yiyip içiyorsun yatıyorsun ama eğer senin karakterin sağlamsa herhangi bir rahatsızlık yaşamazsın bu konuda . Eğer senin karakterin sağlam değilse kiminle hareket ediyorsan onun gibi davranmaya başlarsın. Gördüğüm birçok polis muhabiri var polisten ayırt edemezsin. Bu kişinin kendisiyle ve çalıştığı kurumun etik kuralları ve kendisinin etik kurallara bakışı ile ilgilidir. Dolayısıyla oradaki 35 günlük süreçte belki de üzerimize ateş edilebilirdi. Ölebilirdik. Ölenler oldu. Ama ben şöyle düşünmedim. Biz bunlarla aynı kaderi paylaşıyoruz. O zaman benim bunlara bir yanlışım olmasın. Gazetecilerin yüzde 99'u da böyle düşünmez. Gazeteciliği düşünür." Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

İliştirilmiş gazeteciler, duygusal olarak bağlanabilme risklerinin çok yüksek olmasından dolayı haber kaynağına çok yakın olmakla suçlanırlar. Bağdat'ta bağımsız gazeteci olarak görev yapmış olan Kara, olaya başka bir bakış açısı kazandırmaktadır. Aylardır yaşadığı Bağdat'ta birçok arkadaş edindiğini ve şehri benimsediğini belirten Kara, şehrin işgali karşısındaki duygularını şöyle anlatmaktadır:

"Aylardan beri yaşadığım ve artık birçok yerini öğrendiğim, birçok arkadaş edindiğim bir şehir adım adım savaşa hazırlanıyordu. İnsanlarda olağanüstü bir telaş başlamıştı. Normal bir şehirde olan her normal şey her saat daha da uzaklaşıyordu. Herkes ya şehirden kaçıyor ya da savaş için hazırlıklar yapıyordu. O günlerde haber yapmak bile içimden gelmiyordu. Her yanımız haberle doluydu, şüphesiz bunların birçoğunu haberleştirdim, ama yine de bütün bu olanlar bir şehirle ve o şehirde yaşayanlarla bağ kurup savaşı reddetmekti benim için. Duygular çok öne çıkıyor, bazen hem fotoğraf çekiyorum hem de ağlıyorum. Bu nasıl olur demeyin, oluyor işte. Bu duygularım büyük oranda çektiğim fotoğrafa ya da yazdığım habere de yansıyor."³⁰⁴

Uzman görüşleri bu konuda yukarıdaki düşünceleri destekleyen bir yaklaşım içindedir. Kılıç, terörist, cani, vs. istediği kadar kötü olsun bir insan ya da grupla yakın ilişki bir süre sonra onları çok itici bulmamaya, sonrasında değerlerini benimsemeye, hatta onlar için savaşmaya sebep olacağını düşünmektedir. Kılıç'a göre, Türk olsun ABD'li olsun gazeteci, asker ile birlikte aynı karavanadan yiyip, her gün bir savaşta zaman geçirdiği zaman, haklı olur ya da olmaz, bir şeyler paylaştığı insanların görüşlerini benimsemesi, onların hedef ve idealleriyle özdeşleşmesi çok daha kolay olmaktadır.³⁰⁵ Ancak Kılıç, bu durumun genellemelere neden olmaması gerektiğini de özellikle belirtir. Kılıç, bu duruma kendi mesleğinde örnek vererek, doktor olarak hastalarıyla buluşmadığını, onları evine davet etmediğini, onlarla birlikte zaman geçirmedeğini anlatır. Kılıç, samimiyetin profesyonel ilişkiye zarar vereceği düşüncesinde olanlarla aynı fikirdedir. Ona göre, gazetecilerin haber kaynaklarıyla ya da çalıştıkları kişiyle sağlıklı mesafeyi korumamaları durumunda profesyonel ilişki zarar görür. Gazetecinin çok fazla birlikte zaman geçirdiği askerin yaralanması

³⁰⁴ Burak KARA, Foto muhabiri, *Vatan Gazetesi*, Röportaj: Mete Çubukçu, Ağustos 2004

³⁰⁵ Cengiz KILIÇ ile görüşme, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Psikiyatri Anabilim Dalı Profesörü, 07.04.2008

durumunda yaralanmasına sebep olan karşı tarafa öfke duyulması olasılığı doğar. Kılıç, bu durumu insani olarak değerlendirmektedir. Kılıç'a göre, gazeteciyi o şartların içinden çıkarıp karşı tarafın ordusunun içine koyarsanız onların hayat hikayesini öğrenir ve bir süre sonra onların bakış açısı ile bakmaya başlayabilir. Yani karşısındaki insanın insani taraflarını görmesi o kişiye yaklaşmasına neden olabilir.³⁰⁶

Bununla birlikte bu yakın ilişki içinde olanları başka bir tehlikenin beklediği de uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Kılıç'a göre, bir arada olmanın sonucu olarak gazeteci stocholm sendromu yaşayabilir.³⁰⁷ Stocholm sendromu, adını İsveç'in başkenti Stocholm'de 1973 yılında yaşanan bir banka soygunundan almaktadır. Rehinelere, 6 gün boyunca bankanın kasa dairesinde tutulmuş, fidyecilerle aralarında kuvvetli bir bağ oluşmuştur. Soyguncuların ele geçirilmesinden sonraki soruşturma süreci içinde rehinelere, son derece ketum davranmış, bu da yeni bir psikolojik kavramın doğmasına yol açmıştır. 1973 yılında kaçırılan ABD'li medya patronunun kızı Patricia Hearst daha da ileri giderek kendisini kaçıran "Sembiyonez Kurtuluş Örgütü"ne katılmıştır. Bu sendrom, kendinden daha kuvvetli ve o an itibarıyla daha üstün olan kişiye duyulan hayranlık olarak da ifade edilebilir.³⁰⁸ Gazetecinin askerlerle birlikte hareket etmesi durumunda karşılaşılabilecek sorunlardır bunlar. Ancak Kara'nın da ifade ettiği üzere bir şehre bağlılık da ortaya çıkabilecek bir olasılıktır. Uzmanlar bu durumu gazetecinin kişiliği ile ilişkilendirmektedir. Ergel ise gazetecinin iliştilmiş olmasının koşut sayılamayacağını düşünür. Ergel'e göre, gazetecinin kişiliğine paralel olarak bu olasılıklar her durumda görülebilir. Tecrübe ve deneyim sahibi bir gazeteci kendini bu sıkıntılı durumdan çıkarmanın bir yolunu mutlaka bulacaktır.³⁰⁹

³⁰⁶ Cengiz KILIÇ ile görüşme, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Psikiyatri Anabilim Dalı Profesörü, 07.04.2008

³⁰⁷ Cengiz KILIÇ ile görüşme, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Psikiyatri Anabilim Dalı Profesörü, 07.04.2008

³⁰⁸ Wikipedia Elektronik sözlük, (Erişim) <http://nedir.antoloji.com/stocholm-sendromu/>, 02.06.2008

³⁰⁹ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

Sezer de bu konuda umudunu kaybetmeyenlerdendir. Gerek savaşta gerekse barışta kurumlara göbekten bağlı gazeteciler olabildiği gibi cesur ve tarafsız gazetecilerin çoğunlukta olduğuna inandığını, inanmak istediğini dile getiren Sezer şunları belirtir:

"Bizim uçağımızla, otobüsümüzle seyahat ettin nasıl böyle bir haber yaparsın diyen yöneticilere "yazdığım yalan ve yanlış olmadığı surece bana hesap soramazsın" diyerek haddini bildiren gazeteciler çoğunlukta olduğu surece bu yakınlaşma sorun teşkil etmeyecektir.³¹⁰

Ancak haberlerin tam anlamıyla objektif ve tarafsız olamayacaklarının artık kabul edilmiş olmasına rağmen, meslek belli bir mesafeyi de gerektirmektedir. Gazeteci kendisini çelişkiye götürecek durumlardan kaçınmalı, mesafeyi koruyamaması durumunda kamuoyuna yansıtacağı haberlerde büyük bir eksik yön kalacağının bilincinde olarak hareket etmelidir.

4.4.5. İliştirilmiş Gazetecilik ve Etik ve Meslek Ahlak İlkeleri

Gazetecilik mesleğinin ortaya çıkması, önem kazanması ve gelişmesiyle birlikte, başta kurumsallaşma olmak üzere, tekelleşme, medya sahiplerinin medya dışı işlere girmesi, ekonomik ve siyasî çıkar alanlarına yönelmesi gibi 'genel' ve yalan haber, manipülasyon (yönlendirme) amaçlı haber, özel hayatların gizliliğinin ihlâli, kişisel çıkarlar, kamu yararının göz ardı edilmesi gibi bir dizi 'mesleğe özel' sorunların baş gösterdiğine değinen Alemdar'a göre, bunların çözümü için öncelikle hukukî düzenlemeler akla gelmiş ve uygulama alanına girmiştir. Ancak düzenlemelerin yetersizliği karşısında özellikle 'basın özgürlüğü' kavramı etrafında etik kodlar geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Alemdar'a göre, medya kuruluşlarının kendileri veya üst meslek kuruluşlarının okurun güvenini kazanmak ve

³¹⁰ Murad SEZER, mail yolu ile görüşme, 01.06.2008

korumak amacıyla ortaya koyduğu etik kodlar, temelde gazetecilik mesleğinin korunması çabalarından doğmuştur.³¹¹

İliştirilmiş gazetecilik konusundaki tartışmaların odağında, bu pratiğin etik ve ahlak ilkeleri ile bağdaşmayan, bu açıdan kabul edilemeyecek bir uygulama olması bulunmaktadır. Harris'e göre, etik konusunda, tüm dünyada çeşitli kuruluşlar ya da meslek örgütlerinin geliştirdikleri, "etik kodları" ya da "meslek ilkeleri" olarak adlandırılan davranış normları bulunmaktadır. Bu normların gazetecilerin toplumdaki üç kesime karşı sorumluluklarının düşünülerek geliştirildiği görülmektedir.³¹²

Harris'in sözünü ettiği üç kesimden ilki gazetecinin bağlı bulunduğu yayın kuruluşunun okuyucu kitlesi, ikincisi gazeteciye haber üretiminde kaynaklık eden kişi ya da kişiler, üçüncüsü de gazetecinin haber olarak kamuoyuna sunduğu olay ya da olayların muhataplarıdır. Gazeteci bu üç kesime karşı sorumluluğunu kaybetmeyerek bu konuda geliştirilmiş etik kodlara da bağlılığını korumak durumundadır.

Çatalbaş, gazetecilik meslek örgütleri tarafından belirlenen etik kurallara değinirken aynı zamanda savaş koşullarında bu kodların hayata geçirilmesindeki zorluğa vurgu yapmaktadır. Çatalbaş, gazetecilerin şiddet, zorbalık ve savaş kışkırtıcılığı yapamayacağı ya da buna araç olamayacağı; insanlar, topluluklar ve uluslararası nefreti ve düşmanlığı körükleyici yayınlardan kaçınması gerektiği gazetecilik meslek örgütleri tarafından belirtildiğini vurgulamaktadır. Ancak, savaş ve çatışma durumlarında bu etik kuralların uygulanması kadar nesnellik, tarafsızlık ve denge prensiplerinin hayata geçirilmesinde de ciddi problemler yaşandığının açık olduğunu da ekler.³¹³

³¹¹ ALEMDAR, Korkmaz, *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*, İstanbul, Afa Yayınları, 1999, s.253

³¹² HARRIS, G.E., *Gazeteciler İçin Davranış Kodları*, Belsey ve Chadwick (der), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s.91

³¹³ ÇATALBAŞ, a.g.m., a.245-253

Çatalbaş'ın sözünü ettiği bu ciddi problemleri Ergel, gazetecinin savaş koşullarını birebir yaşamasına bağlamaktadır. Ergel'e göre, o hareketlilik ve günlük rutin içerisinde, haberi yetiştirme kaygısı içinde zamanla yarışırken gazetecinin bunları düşünecek zamanı yoktur.³¹⁴

İliştirilmiş gazeteciler bu konuda sert eleştirilere maruz kalmakta, bu eleştiriler zaman zaman hakaret boyutuna ulaşmaktadır.³¹⁵ Ancak bu konuda eleştiri getirenleri Özdemir pratik çözüm arayışına girmemekle suçlar. Özdemir sert ifadelerle dile getirdiği eleştirilerinde iliştilmiş gazetecileri etik ve ahlak meslek ilkelerini ihlalle suçlayanları "etikçi başı" olarak adlandırarak, etikçi başılar, çekildikleri köşelerinde her zamanki gibi İstanbul'un İstiklal Caddesinde "Savaşa Hayır" demekten başka hiçbir şey yapmak istemiyorlar, o yüzden kimsenin de herhangi bir şey yapmasını istemiyorlar. Ne yazık ki, bunların çıkardığı gürültünün arasında asıl sesini çıkarması gereken akademisyenler kaynayıp gidiyor.³¹⁶ Özdemir'in eleştirisi akademik açıdan konu ile ilgili çok fazla çalışma yapılmamasıdır. Herkes konu ile ilgili fikir beyan ederken, ona göre, akademisyenler sessiz kalmaktadır.

Özdemir, konunun ahlak ihlali ile ilgili olan kısmına ise farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Özdemir'e göre, bir savaşta savaş esirlerinin gösterilmesi yasaktır. Ancak ABD bunu hiç çekinmeden iliştilmiş muhabirlere yaptırmıştır. Hem de Irak askerlerini arka arkaya dizerek aynı Hollywood filmlerindeki gibi. Bu noktada basın ahlak ilkelerinde söz edilebilir mi?³¹⁷ Özdemir'in bu tespit konunun şekillendirildiği propaganda modeli ile uyusmaktadır. Irak esirlerinin bu görüntüsünün dünyaya yayılması, kazanılan bir savaş izleniminin aksettirilmesi ve Irak halkının manipüle edilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ahlak ilkeler ve

³¹⁴ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

³¹⁵ Özdemir'e göre, basında ise "etikçi başılar" iliştilmiş gazetecilere toptan küfrediyorlar. ÖZDEMİR, a.g.e., s.38

³¹⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.39

³¹⁷ Bengüç ÖZERDEM, *Sabah Gazetesi* Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

etik kodlarla bağdaştırmanın mümkün olmadığı ortadadır. Savaş gazetecilerinin çalışma koşulları ile ilgili çeşitli kuruluşların yayımlamakta olduğu ilkeler doğrultusunda hareket etmesi gereken gazetecilerin, birliğin içinde bu ilkelere sahip çıkması da zor görünmektedir. Çünkü gazeteci birliğin izni doğrultusunda haber yapabilmektedir. Bu yargıyı doğrulayan Hedges, gazeteci birliğe bağlı iştirilmiş gazeteciye, ancak bağlı olduğu birliğin araçlarıyla hareket edebilir. Nereye gideceği, neyi göreceği ve neyi haber yapacağı yalnız birlik tarafından belirlenmektedir.³¹⁸

Ancak Bektaş konuyu bu şekilde değerlendirmemektedir. Bektaş, iştirilmiş muhabirliğin etik çerçeveler içinde yapılması koşulu ile habercilik değeri taşıyacağını düşünmektedir. Ancak bunun yerine getirilmesinin tamamen muhabirin elinde olduğunu ekleyen Bektaş'a göre, gazeteci basın ahlak ilkelerini herhangi bir haberde de yerine getirmeyebilir. Burada tercih gazetecinin inisiyatifindedir. İştirilmiş muhabirlik de bu şekilde yapılmaktadır. Ona göre, tek fark, şartların savaş ortamı tarafından belirlenmesidir.³¹⁹ Çubukçu, bu düşünceye katılanlardandır. Ona göre, bazı gazeteciler bunu farklı kanallardan yaparak ahlaki anlamda görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.³²⁰ Koopman'a göre de, mesleki etik tamamen bu kişilerin kendisine bağlıdır. Kimi iyi, kimi de kötü olabilir. Sonuç olarak, "iştirilmiş gazetecilik" etik anlamda nötr bir uygulamadır.³²¹

Ancak iştirilmiş gazetecilik uygulaması özellikle içinde çift taraflı sansür barındırması ABD'nin propaganda aracı olarak kabul görmüş olmasından dolayı etik kodlar ve meslek ahlak ilkeleriyle bağdaştırılması zor

³¹⁸ BEDWAY, Barbara, Gettting Out of Embed: Advice for War Correspondents on How to Effectively Cover the Possible War on Iraq, Editor and Publisher 24 Şubat 2003, Expanded Academic Search Premier, (Erişim), 20.05.2007

³¹⁹ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

³²⁰ ÇUBUKÇU, Mete ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, "İştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004

³²¹ John KOOPMAN (San Francisco Cronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "İştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004

bir uygulamadır. Elbette ki ilkeleri çerçevesinde bu katı denetim mekanizmasından bile kendilerine çıkış noktası bulan ve iliştilirilmiş gazeteciliği amaç değil bir araç olarak kullanan gazeteciler olmuştur. Ancak genel çerçevede değerlendirildiğinde bu pratiğin, gazetecilerin ilkeleri doğrultusunda haber yapmalarına engel teşkil edecek uygulamaların çoğunlukta olduğu açıktır. Özellikle kamuoyunun çıkarları ile bağdaşmayan ve ABD'nin söylemini ön plana çıkaran haberlere bakıldığında durum netlik kazanmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için gazetecilerin bu tür uygulamalardan uzak durmaları gerektiği açıktır.

Medya sahipleri ve çalışanlarının, toplumun beklentilerini yerine getirmeyi bir yükümlülük olarak kabullenmeleri gerekliliğine değinen Oktay, aynı zamanda konunun çözümü açısından bir dizi öneri de sunmaktadır. Ona göre, serbest piyasa ve rekabet şartlarında meydana gelebilecek aksaklıklar, kamusal ihtiyaçları karşılayacak mekanizmalarla düzeltilmelidir. Medyayı toplumsal amaçlardan uzaklaştıran baskıları ortadan kaldırabilmek için devletin sektöre malî ve ekonomik yardımlar vermesi, çoğulculuğun sağlanmasına hizmet eden özel hizmet ve kolaylıkların temini, medya organlarına yönelik özel tarifeler, öncelikler ve ayrıcalıklar getirilmesi; ayrıca, medyanın ve çalışanlarının hak ve özgürlüklerini koruyan özel kanunlar ve anti tekel kanunları çıkarılması, basın konseylerinin oluşturulması, özel komisyonların ve parlamento komisyonlarının düzenlenmesi gibi birçok tedbir sistemin esasını oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde, iletişim kuruluşlarında çalışanların meslekî standartlarının özdenetim esasları dahilinde ortaya konması da bunun bir parçasıdır.³²² Bununla birlikte gazetecilerin mesleğin gereklilik ve öneminin çok iyi farkında olması gerekmektedir. Bunun için gazetecilik mesleğini yapacak olanların gerekli eğitimlerden geçerek meslek ahlak ilkelerini benimsemeleri ve kamuoyu çıkarlarını önde tutmalarını sağlayacak kodları iyi öğrenmeleri gerekmektedir.

³²² OKTAY, Mahmut, "Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlak Kuralları", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1990, s.42

4.4.6. İliştirilmiş Gazetecinin Hedef Olması

İliştirilmiş gazetecilik pratiğinin eleştirildiği noktalardan biri de gazetecinin askeri bir konvoyla birlikte hareket etmesinin gazeteciyi hedef yapacağıdır. Gazeteci savaşlarda, tarafsızlığını koruyarak güvenliğini sağladığı bir pozisyonudur. Kabul etmek gerekir ki gazeteciyi öldürmek totalde savaşan her iki taraf için de zararlıdır. Gazetecinin ölümü dünyada yankı uyandırır. Gazeteci hafızalarda tarafsız, masum, silahsız olarak yer alır ve sivil sayılır. Asker ölümü ile kıyaslanamaz. Askeri bir konvoyla hareket eden gazetecinin ne kadar savunmasız olduğunun bilincinde olan Özdemir iliştirilmiş gazeteci olarak bulunduğu savaşta aldığı tedbirleri şu şekilde ifade eder: Gazeteci silahlı bir grubun içindeyse tek silahı kendi kimliğini her iki tarafa da deklare edecek bir simge, bir işarettir. Çünkü gazeteciler öz itibariyle tarafsızdır ve bu savaşan tarafların bilmesi gereken bir olgudur. Bu nedenle savaş bölgelerinde arabalara sürekli büyük harflerle “press” ya da “TV” yazmaktayız.³²³ Ancak Ergel, savaşlarda güvenliği sağlamanın lüks olduğunu düşünmektedir.³²⁴ Bu nedenle gazeteci kendi kendisini korumak durumundadır.

Bununla birlikte gazetecilerin savaşlarda hedef olması biraz da savaşan tarafların nitelikleriyle ilgilidir. Bu konuda Bosna savaşından örnek veren Şevkat, Sırp lar için en büyük hedefin gazeteciler olduğunu ifade eder. Bunu engellemek için “press” yazılarının da bir anlam ifade etmediğini ve her anlamda gazetecinin açık hedef olduğunu belirten Şevkat’e göre, dengesiz savaşlarda, mağdur tarafın ağır bastığı savaşlarda gazeteci tarafsızlığını yitirmektedir. Örneğin Bosna savaşında gazetecinin Boşnaklardan yana tavır almamasına imkan ve ihtimal yoktur. Böyle bir savaşta gazeteci karşı taraf için hedef durumundadır.

³²³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.65

³²⁴ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

Şevkat iliştirilmiş gazetecilik pratiğinin gazetecileri daha çok hedef yaptığı eleştirisine katılmayanlardandır. Gazetecinin güvenliğini savaşan tarafların durumuna ve savaşın dengesine bağlayan Şevkat'e göre, çok dengeli yürütülen bir savaşta, haklıyla haksızın çok keskin ayrışmadığı savaşlarda gazeteci daha çok güvendedir. Dengeli savaşlarda, herkesin savaş kurallarına uyduğu bir ortamda, gazeteciler ordular için dokunulmayacaklar arasındadır, Kızılhaç görevlileri gibidir.³²⁵

Ergel ise konuya farklı açıdan yaklaşır ve savaşın içine girmeden, gazeteci kendini tehlikeye atmadan, savaşın gidişatı hakkında doğru bilgiyi alamayacağını belirtir. Ergel'e göre, gazetecinin çatışan tarafların arasında olması ona fayda sağlamayacaktır. Gazeteci cephede askerlerin içine girmeli ve olup bitenleri görme şansını elde ederek haberini yapmalıdır. Ona göre, gazetecinin askerlerle birlikte bizzat cepheye girip kimin ne yaptığını görmesi gerekmektedir.³²⁶

Ancak bu konuya farklı açıdan yaklaşanlar da vardır. Örneğin Messing, Irak Savaşı'ndaki bağımsız gazetecilerin içinde bulundukları tehlikeye dikkat çeker. Ona göre bağımsız gazeteciler, savaşan tarafların her ikisi tarafından da baskı ve tehdit altında tutulmuştur. Bağımsız gazeteciler belli konularda Amerikan hükümeti ile Irak hükümeti arasında kalmışlardır. Messing, Amerikan ordusunun generallerinden Vinsent Brooks'un sözlerine dikkat çekerek,

"Amerikan ordusundan General Vincent Brooks, Irak'ta bulunan gazetecilerin yerlerini bilmediklerini, sadece onlarla birlikte olanların yani iliştirilmişlerin yerlerini bildiklerini açıklamıştır. Bu açıklamaya göre, iliştirilmiş muhabir dışındaki bütün gazeteciler kendilerini tehlikeye atıyordu."³²⁷

yorumunu yapar.

³²⁵ Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

³²⁶ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

³²⁷ MASSING, Michael, "The High Price Of and Unforgiving War", *Columbia Journalism Review*, Mayıs 2007, (Erişim) <http://www.cjr.org/year/03/3/massingasp>, 18.05.2008, Çeviren: Seda TUTU

Bununla birlikte iliştirilmiş gazetecilik uygulaması içindeki gazetecinin daha fazla hedef olmadığını düşünenlerden biri de Bilekli'dir. Ona göre, iliştirilmiş gazetecilerin katıldıkları birlikler, göğüs göğse çatışmalara girmeyen, tank birliklerdir. Bu nedenle güvenlikleri konusunda endişe duymak yersizdir.³²⁸ Bektaş ise güvenliği şansa bağlamaktadır. Ona göre bağımsız bir gazeteci iki ateş arasında kalarak ölebilir. Bir ordu ile birlikte hareket eden gazeteci çatışmanın ortasında kalırsa yine hayatını kaybedebilir. Bektaş bu durumu gazetecinin bulunduğu konum, araç ve zaman gibi birçok etkene bağlamaktadır. Bu konuda Uluslararası Reuters ajansı çalışanlarının katılması zorunlu olan ve İngiltere'de verilen "Hayatta Kalma Kursu"nda öğretilenlerden örnek verir.³²⁹ Bu örnekler aynı zamanda gazetecinin savaş alanlarında ne kadar büyük tehlike altında olduklarının da kanıtıdır. Ancak Bektaş, konuya bir başka açıdan da yaklaşmaktadır. Bektaş'a göre gazetecinin askeri bir birlik içinde olması ve birliklerin hareketlerinin ağır olmasından dolayı farklı tehlikeler içerir. Ancak zaman zaman da gazetecinin tek araçta olması daha tehlikelidir çünkü bu durum kolay hedef olması riskini ortaya çıkarır. Bektaş'a göre, hedefler genelde yürüyen araçlar ve hedef olmak aslında biraz da şansa bağlıdır. "Bağımsız dolaşmak tehlikelidir, orduyla dolaşmak tehlikelidir, ordu çok güvenlidir gibi kıyaslamalar yanlıştır."³³⁰

Gazetecilerin savaş bölgelerinde tehlike altında bulundukları tartışılmaz bir gerçektir. Uluslararası platformlarda imzalanan sözleşme ve anlaşmalara rağmen gazeteci hedef olmaya devam etmektedir. Savaşlarda sivil olarak kabul edilen gazeteci tarafsızlığını taraflara deklare ederek güvenliğini sağlamaktadır. Ancak gazetecilerin bir ordu ile hareket etmeleri ve zaman zaman askeri üniforma giymeleri onları açık hedef yapmaktadır. Bir

³²⁸ İbrahim BİLEKLİ ile görüşme, 21.02.2008

³²⁹ Gazetecilere o kursta öğretilen şudur. 450 metrelik bir alana saniyede 3 topçu ateşi yapılır yani gazeteci böyle bir atıştan kaçarak kurtulamaz. Dolayısıyla, gazeteci bölgede bir topçu ateşine tutulursa ve o 450 metrelik alandaysa kaçmasına hiç gerek yoktur. İsterse zırhlı aracın içinde olsun, isterse orduyla olsun. Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.08

³³⁰ Ümit BEKTAŞ ile görüşme, Ankara, 26.02.2008

birliğin içindeki gazeteci üniforma giymese de o birliğin parçası olarak algılanır. Ve ebetteki bir askerin içinde bulunduğu tehlike onun için de geçerlidir. Bununla birlikte ABD'nin iliştirilmiş gazetecilik pratiğine katılımı arttırmak amacı ile bağımsız gazetecileri hedef alması, Irak Savaşı'nda tarihte rastlanmadığı kadar çok fazla gazetecinin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmasına sebep olmuştur.

4.4.7. İliştirilmiş Gazetecilik ve Askeri Üniforma

Cenevre Protokolü'nün en önemli maddelerinden biri de, savaş alanlarında profesyonel olarak çalışan gazetecilerin askeri üniforma giymedikleri takdirde sivil kabul edileceklerini öngören maddedir (madde 79).³³¹ Bu maddeye göre savaş alanında askeri üniforma giymiş bir gazeteci taraflardan biri olarak kabul edilir. Gazetecinin sivil pozisyonunu korumasının gerekliliği düşünüldüğünde maddenin önemi artmaktadır.

İliştirilmiş gazeteciliğe yöneltilen eleştirilerden biri de askeri üniforma giymelerinden kaynaklanmaktadır. A.B.D ordusunun içinde asker üniforması ile bulunan bir gazeteciye sivil olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bu durum gazeteciye taraf yapmaktadır. Özerdem de bu düşüncüyü desteklemektedir.³³² Bu tanım genel kabul görmüş ilkeler açısından doğrudur. Ancak Özdemir iliştirilmiş gazetecilik pratiğinde askeri üniforma giyme zorunluluğu bulunmadığını ifade eder. Buna rağmen askeri üniforma giyen gazeteciler de olmuştur:

³³¹ ÇUBUKÇU, a.g.e, s.91

³³² Sungur bu konuda, "İliştirilmiş demek bence taraf demek çünkü biz gazetecilerin giydiği bir kıyafet vardır, açık renk postal, açık renk gazeteci yeleği, üstünde kocaman "PRESS" yazar. Yani kilometrelerce öteden basın olduğunuz anlaşılır. Şimdi sormak isterim, askeri kıyafetler gitmiş bir gazeteci diğer askeri kuvvetlerce yakalanıyor. Bu kişinin gazeteci olduğunu ispat eden bir kanıt var mı? ABD askerlerinin yanında ilerliyor ve onlar gibi giyiniyor. Bu kişiyi asker gibi mi düşünmeli yoksa gazeteci gibi mi?" şeklinde düşünmektedir.

Bengüç ÖZERDEM, *Sabah Gazetesi* Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

"Kolorado, Amerika'da benim iliştirildiğim birliğe en çok asker veren bölgeydi ve o muhabir askeri üniformasıyla dolaşıyor ve askerlerle fazla samimi oluyordu. Doğal olarak geçtiği haberlerde de bu durum kendisini fazlasıyla belli ediyordu. Hatta ABD birlikleri Irak'a girdiğinde Saddam'la ilgili eşyaların önce fotoğrafını çeken, daha sonra da hatıra diye cebine atan iliştirilmiş gazetecilerde gördüm."³³³

Konuyu irdelerken bu durumu göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Çünkü askeri üniforma ile gazetecinin savaş alanında olması tamamen kendisinden kaynaklanmaktadır. Sözleşmeler irdelendiğinde gazetecinin askeri üniforma giymesini zorunlu kılan bir maddeye raslanmamaktadır.³³⁴

Gazetecinin taraflardan birinin üniforması ile dolaşmasının tehlikelerini bilen Özdemir, iliştirilmiş gazetecilik esnasında deneyimlerini şu şekilde aktarır:

"Üzerimizde tek askeri malzeme, dolaşırken sürekli dize bağlı olarak dolaştığımız gaz maskelerinin yer aldığı yeşil çanta. Sivil kıyafetlerimizle askerler arasında dolaşırken inanılmaz dikkat çekiyoruz. Hiç kimse askeri üniforma ya da herhangi bir teçhizat taşımamızı istemedi, istemiyor da..."³³⁵

Özdemir, ayrıca giyim kuşam tarzının askeri renkleri ve simgeleri andırmamasına dikkat ettiğini vurgulamaktadır.³³⁶

Ancak asker kıyafeti içinde olmayan gazeteciyi başka tehlikeler de beklemektedir. Ergel, bakış açısını genişletmekte ve taşıdığı pasaportun da gazeteciyi tehlikeye sokabileceğini vurgulamaktadır. Gazeteci savaştan taraflardan birinin pasaportunu taşıyorsa tehlike içindedir. Gazeteci güvenliği açısından her iki tarafa da eşit mesafede durmalıdır. Ancak savaştan taraflardan birinin vatandaşı olmak bu tarafsızlığa gölge düşürecek ve gazetecinin düşman olarak algılanmasına da neden olabilecektir. Ergel'e

³³³ ÖZDEMİR, Cüneyt, "İliştirilmiş Gazeteciler, Kalemini Satmış Muhabirler Değillerdir", 05.05.2003, (Erişim) <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=1972>, 05.04.2008

³³⁴ Bkz: Ek 1, 2

³³⁵ ÖZDEMİR, a.g.e., s.163

³³⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.66

göre, gazetecinin savaşı alan taraflardan birinin pasaportunu taşıması gazetecinin taraf olarak algılanmasına sebep olmaktadır.³³⁷

Savaş alanlarında gazetecinin durumunu birçok etken değiştirebilmekte, gazeteci zaman zaman onu hedef yapacak tehlikeli oluşumların içine sokulabilmektedir. İliştirilmiş gazetecilik pratiği de bunlardan biridir. Birlikte hareket ediyor olması gazeteciyi açık hedef yapar, ancak askeri üniforma giymesi gazetecinin askerlerle aynı konumda algılanmasına sebep olacaktır. Bununla birlikte iliştilirilmiş gazetecilik pratiğinde askeri üniforma giyme zorunluluğunu içeren bir madde bulunmadığının da altını çizmekte fayda vardır. Ancak zaman zaman askeri üniforma giyen iliştilirilmiş gazetecilere de rastlanmaktadır. Bu durum gazetecilerin mesleklerine bakış açıları ile ilgili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.8. İliştirilmiş Gazetecilik ve Propaganda

Landau'ya göre, "gazeteciler ABD'nin iliştilirilmiş gazetecileri oldukları zaman fahişelik yapmaya başlamışlardır, çünkü medya Irak işgaline kadar savaşı karşı çıkmaktaydı". Ona göre, savaşıla birlikte medya "kitle oyalama" silahına dönüşmüştür. Gerçekleri göz ardı etmiş ve her şeyi tüketime çekmiştir. Landau, ABD hükümetinin korkunç suçlar işlediğine dikkat çekerek, medyayı yaltakçılıkla suçlamaktadır. Landau'nun ifadesi ile medya, el ele yürüdü ve işlenen suça ortak oldu.³³⁸ Bu ifadeler iliştilirilmiş gazetecilerin Pentagon tarafından propaganda aracı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Turan da, iliştilirilmiş gazeteciliğin, gazetecilik değil, bir manipölasyon aracı olduğuna, doğru bilgiyi saklamak anlamı taşıdığına inanmaktadır ve Amerika Irak Savaşı'nda gazetecileri propaganda aracı olarak çok iyi kullandığını

³³⁷ Ünsal ERGEL ile görüşme, 12.01.2008

³³⁸ MATER, Çiğdem, "Landau: İliştirilmiş Fahişe Gazeteciler", BİA Haber Merkezi, 24.06.2005, Saul Landau, BİA haber merkezi, 24.06.2005,(Erişim) <http://eski.bianet.org/2005/06/24/62889.htm>, 10.02.2006

düşünmektedir.³³⁹ Bu yargılara katılan Şevkat, ise ordu ile hareket etmenin gazetecinin bakış açısını daraltacağını düşünenlerle aynı fikirdedir.³⁴⁰

Çubukçu, iliştirilmiş gazetecilik söz konusu olduğunda durumu bir örnekle açıklar. Irak Enformasyon Bakanı 'Amerikalılar yok' derken iliştirilmiş gazeteciler Bağdat'a giren ilk Amerikan askerlerinin görüntüsünü yayınlamıştır. Ancak ona göre, bu bile izinli yayındır ve Amerikan psikolojik savaşının bir parçasıdır çünkü Bağdat'ta direnecek iki üç kişi kaldıysa bile bu haberdan sonra geri çekilmiştir.³⁴¹

Özerdem tartışmaya farklı bir bakış açısı kazandıranlardandır. Özerdem iliştirilmiş gazetecilerin engellendiklerini düşünmemektedir. Çünkü iliştirilmiş gazeteciler, ABD'nin görüşlerinin dışına çıkmamışlardır. Yani gazeteciler, ABD lehine, üzerlerine düşen görevi başarılı bir şekilde yerine getirmişlerdir. Ona göre bu, habercilik başarısı değil Amerikan propagandası yapmaktır.³⁴²

Ancak bununla beraber düşünülmesi gereken başka bir nokta daha vardır. İliştirilmiş gazeteciliğin propaganda aracı olduğunu düşünenlerin karşısında duranlar bu durumun gerçekleşme olasılığını, gazetecinin kendisiyle ilişkilendirirler. Ergel, her ülkenin psikolojik hareket yapmasının mecburiyetine değinerek bunun sebebini, yaptığı işin doğruluğunu ispatlamak zorunluluğuna dayandırır. Bunun için kullandığı medyanın özellikleri bu aşamada değer kazanır. "Ancak" der, Ergel, "medyanın kendini ne kadar kullandığı da önemli bir ölçüttür. Ona göre, deneyimli bir savaş muhabiri

³³⁹ Sefer TURAN, Muhabir, Kanal 7. Röportaj: Mete Çubukçu, Aralık 2003

³⁴⁰ Şevkat'e göre: "Orduyla beraber giderseniz ordunun gösterdiği şeyleri görürsünüz. Size sınırlı bir alan çizer, yanınıza birilerini verir onun göstermek istediği şeyleri görürsünüz. Onun dışında bir şey göremezsiniz. Bu da gayet doğaldır. Savaşın bir parçası da psikolojik harekattır. Propagandadır."

Uğur ŞEVKAT ile görüşme, 04.03.2008

³⁴¹ Mete ÇUBUKÇU ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, "İliştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004

³⁴² Bengüç ÖZERDEM, Sabah Gazetesi Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge 12.12.2003

kendini tüm baskılardan sıyrarak yine de söylemek istediğini söyler.³⁴³ Buna rağmen Ergel iliştirilmiş olmanın bazı sınırlılıklar getirdiğinin de altını çizmektedir. Ergel'e göre, savaş alanlarında gerçekler çok daralmaktadır. Çünkü gazeteci sadece kendisine gösterileni görebilmektedir. Ancak sorumluluk sahibi bir gazeteci bunun farkında olarak hareket edebilir. Her an manipüle edilebileceğini düşünerek hareket etmek bu handikapın aşılmasını sağlamaktadır.³⁴⁴

Koopman, iliştirilmiş gazetecilerin resmi olarak engellenmediklerine dikkat çeker çünkü ona göre bu kişisel bir problemdir. Bazı gazetecilerin propaganda aracı olarak kullanılmış olabileceklerini kabul eden Koopman, bunun sorumlusu olarak, yayın kuruluşlarını göstermektedir. Ona göre, kuruluşlar dürüst ve iyi gazetecileri görevlendirmiş olsalardı bu durum da yaşanmamış olacaktı.³⁴⁵ Ancak Koopman bu yorumda bulunurken sözleşmeleri tamamen göz ardı etmektedir.

Ancak bu her zaman gazetecinin fark edebileceği bir durum değildir. Zaman zaman gazeteci fark etmeden de propaganda aracı olabilmektedir. Ergel, bu durumu deneyimsizliğe bağlamaktadır. Bu duruma terör örgütlerinin eylemlerinin haberleşmesinde yaşananlardan örnek vermektedir. Terör örgütlerinin en büyük amaçlarından birisi endişe, panik ve korku yaratmaktır. Terör örgütünün otomobil çaldığı ve patlayıcı yerleştirerek büyük şehirlerde patlatılacağı yönünde duyum aldığı anda meslektaşlarını atlatmak endişesi ile Ergel, haberi geçtiğini anlatır. Ancak bu haberde istemeden terör örgütlerine hizmet ettiğini fark eder. Haber kamuoyunda endişe ve panik yaratır. İnsanlar toplu bulunacakları yerlerden uzak durmaya çalışır. Ergel gazetecinin içinde bulunduğu durumu şu şekilde açıklar: "Gazeteci haberin önemli olduğunu

³⁴³ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

³⁴⁴ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

³⁴⁵ John KOOPMAN (San Francisco Chronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

düşünür ve yazar, ancak bu haber terörist gruplar eylemlerini gerçekleştirmeseler bile, insanların içine korku saldığı için, artık bir önemi kalmaz. Terör örgütünün bombayı patlanmasına gerek kalmamıştır. Gazeteci yaptığı haberle gündemi meşgul etmiş, farkında olmadan terörizme hizmet etmiş ve propaganda aracı olmuştur.”³⁴⁶

Bu açıklamalar ışığında göz ardı edilememesi gereken önemli bir unsur vardır: Gazetecinin deneyimi. Gazeteci, deneyimi doğrultusunda gerektiği zamanlarda araç olarak kullanıldığını fark ederek önüne geçebilecek yetiye sahip olmalıdır.

Sungur bu ifadeleri destekleyecek başka bir örnek vermektedir. Türk ordusunun Kuzey Irak’a gelip gelmeyeceğinin tartışıldığı günlerde Erbil’de çok büyük bir protesto gösterisi yapılmıştır. Gösteride Türk bayrakları yakılmış, sloganlar atılmıştır. Gazeteci bunları vermiştir. Gösteride bir grup insan bayrakları “bıçaklayıp parçalamış”, bu görüntüler bazı kanallarda yayınlanmıştır. Görüntüler “sert ve provakatif” oldukları gerekçesiyle yayın merkezine gönderilmemiştir. Sungur’a göre amaç, sansürlemek değil, sadece daha sağduyulu davranmaktır. Çünkü bu tür ortamlarda medyayı kullanmak isteyenler de olabilmektedir.³⁴⁷

Konu savaş olduğunda gazeteci bu tür koşullarla daha sık karşılaşmaktadır. Gösterilerde bile medyanın kullanılmaya çalışılması gazeteci tarafından artık doğal karşılanmakta ve deneyimli gazeteciler bunun önlemini alabilmektedir. Ancak savaş dönemleri gazetecinin propaganda aracı olmasına en açık olduğu dönemlerdir. Bu nedenle daha çok dikkat gerektirmektedir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere zaman zaman gazetecinin kullanıldığını fark etmesi de oldukça zor olmaktadır. Bu nedenle özellikle bu dönemlerde gazetecinin taraflarla yakın ilişkiden kaçınması gerekmektedir. İliştirilmiş gazetecilik pratiği ve amacı düşünüldüğünde ilişki

³⁴⁶ Ünsal ERGEL ile görüşme, 19.02.2008

³⁴⁷ Nevin SUNGUR, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

gazeteciyi ikilem içinde bırakmaktadır. Irak işgali sırasında sadece gösterileni yansıtabilen iliştilirilmiş gazeteci farkında olmasa bile propaganda aracı olarak kullanılabilmiştir. ABD'nin göstermek istediklerinin kendi söylemini dolayımlandırılmaya ve çıkarlarına destek olmaya ilişkin bilgiler içereceği tartışılmaz. Sadece bu bilgiler çerçevesinde haber yapan gazetecinin ise bu manipölasyondan kaçması olanaksız görünmektedir. Bu düşünceler genel yargılara dayanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, çoğunluğun içinde azınlık da olsalar, kendini ABD'nin incelikle kurguladığı bu katı propaganda sisteminden sıyrabilmiş ve ilkeleriyle hareket etmiş gazeteciler de bulunmaktadır.

SONUÇ

Değişen ve gelişen medya teknolojilerinin günümüz iletişimine kazandırdıkları ve kaybettirdikleri üzerine uzun tartışmalar devam ederken, yüzyıllardır süregelen sansür mücadelesi de boyut değiştirerek günümüze kadar gelmektedir. Sansürün aydınlanma çağındaki tanımı olan ön denetime artık başka tanımlar da eklenmektedir. Bu tanımlar özellikle medya sahipliği ile ortaya çıkan haberin mutfakta şekillenmesi ve iktidar, güç odaklarının istek ve ideolojilerine göre değiştirilmesinden kaynaklanan gazetecinin kendi kendini denetlemesi üzerinde de durmakta, görünmeyen bir sansürün varlığını ortaya koymaktadır. Kendi kendini denetimin en büyük tehlikesi ise gizli bir sansürü beraberinde getirmesi ve iletişim özgürlüğünün var olduğu yanılgısını ortaya koymasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri basın özgürlüğünü ilk kez yasalaştıran devlet olma unvanına sahiptir. ABD, iletişim özgürlüğü konusunda Avrupa'daki gelişmeleri örnek alarak çok yol kat etmiştir. Ancak basın özgürlüğünün sınırlandırılması konusunu da anayasal çerçevede yapan Amerika'nın son dönemlerde konu ile ilgili çalışmaları bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Gerçekleşen Körfez, Afganistan ve Irak Savaşları Amerika'nın özgürlükler konusundaki anlayışını daha dikkatli incelemek gerekliliğini ortaya koymuştur.

Medyanın her dönemde kamuoyu üstündeki etkisi artık tartışılmaz bir nitelikler kazanmıştır. Tarihte iktidar sahiplerinin ve iktidarı paylaşma düşüncesinde olanların varlıklarını ve icraatlarını kamuoyunda meşrulaştırma girişimlerinde medya araç olarak kabul edilmiş ve seçkinlerin manipülasyonu ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Özellikle savaş dönemleri, kamuoyunun desteğine, dolayısıyla da medya sahipliğine olan ihtiyacın arttığı dönemlerdir. Bu durum zaten kriz zamanlarında ulaşılması zor olan bir

kavram niteliği taşıyan “gerçekliğin” ortaya çıkmasını zorlaştırmakta ve doğrular iktidar sınıflarının ideolojileri doğrultusunda şekillenmektedir.

Yakın tarih bu dezenformasyonun örnekleri açısından zengindir. Özellikle son on yıl içinde ABD’nin giriştiği ve “terör karşıtı, özgürlük, kitle imha silahları” söylemleriyle başlattığı savaşlar, bu durumun açık ifadelerini taşımaktadır. Afganistan savaşı 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’ya karşı gerçekleştirilen terör saldırılarının bir sonucu olarak doğmuş, savaş terör mücadelesi olarak nedenlendirilmiştir. Amerika dünyayı terörden arındırma görevini bireysel olarak üstlenmiştir. Bir savaşa girmek için kamuoyu desteğinin alınmasının gerekliliğini bilen yönetim, medyaya “terör mücadelesi” sebebini vererek, saldırısını gerçekleştirmiştir.

2003 yılında gerçekleştirilen Irak işgali ise daha başka bir gerekçeye dayandırılmıştır. Irak’ta kitle imha silahlarının bulunduğu dair medyada haberler çıkması ve ardından da Amerika’nın Irak’a demokrasi ve özgürlük götürme söylemi medya aracılığı ile kamuoyuna iletilmiş ve böylece savaşın haklı gerekçeleri şekillenmiştir. Bu gerekçeler medyada dünyanın güvenliği ve silahların bütün dünyaya karşı bir tehdit olduğu yönünde haberlerle kendine yer bulmuştur. Ancak Amerika savaşa hazırlandığı dönemlerde söylemini kurgulayamamış ve propagandanın zaman gerektiren özelliği üzerinde durmamıştır. Bu durum bir süre sonra kamuoyunda “savaşa hayır” gösterilerinin başlamasına neden olmuştur.

Bu çerçeve içinde savaşlarda propagandanın önemini bilen Amerika bir başka uygulamayı daha ortaya koymuştur. Sonrasında kelime anlamı üzerinde bile birçok tartışmayı beraberinde getirecek olan uygulama, Pentagon’un gazetecileri ordunun içinde savaşa götürmesi olarak duyurulmuştur. Bu duyurudan hemen sonra uygulama her yönüyle eleştirilmeye başlanmıştır, tartışmalar bir süre sonra hakaretvari bir hal alarak devam etmiştir.

Bu gazetecilik pratiğinin ilk kez ortaya çıktığı görüşünde olan çevreler uygulamayı eleştirmiştir. Ancak bu çevrelerin düşündüğünün aksine pratik ilk kez Irak Savaşı'nda uygulanmamıştır. Bazı kesimlerin kabul ettiği üzere Afganistan Savaşı'yla ortaya çıkmış bir pratik de değildir. Pratik kendine ilk kez Malvinas Savaşı'nda uygulama alanı bulmuştur. Dönemin İngiliz hükümeti, Kraliçe Margaret Teacher eşliğinde gazetecileri savaşa ordunun yanında götürmüş ve yayımlanacak haberleri sıkı bir denetimden geçirerek, hatta haberleri kendisi yazarak çok sıkı bir sansüre imza atmıştır. Bununla birlikte Türkiye'de günümüzde de uygulanmaya devam edilen savunma muhabirliği de, iliştirilmiş gazeteciliğin uygulama alanına bakıldığında, iliştirilmiş gazetecilikle bağdaştığı görülmektedir. Savunma muhabirlerinin; Genelkurmay Başkanlığı ile birlikte operasyonlara katılmaları, operasyonlara katılmadan önce imzaladıkları sözleşmeler, ödenetime tabi tutulmaları, Genelkurmay Başkanlığı tarafından istenmeyen doğrultuda haber yayınlamaları durumunda akreditasyon iptalinin söz konusu olması savunma muhabirliğinin iliştirilmiş gazetecilik pratiği ile birebir benzerlik gösterdiğini kanıtlamaktadır.³⁴⁸

Amerika'nın Vietnam yenilgisini medyanın varlığına bağlayan, hatta daha da ileri giderek, "eğer kameralar Vietnam'a girmeseydi biz bu savaşı kazanırdık!" savının önde gelenleri bu kez daha temkinli davranarak Irak Savaşı'nda Teacher yönetiminin sıkı sansür mekanizmasını uygulamaya sokmuştur.

Uygulama, gazetecilerin savaşı Amerikan ordusunun içinden izleme olanağı sunarken gazetecilere önceden imzalatılan sözleşmeleriyle gündeme oturmuştur. Bu sözleşmeler gazetecinin beklenmedik herhangi bir durum karşısında hak iddia etmesini engellemekte ve operasyonun gidişatı ve geleceği konusunda haber vermesini engellemektedir. Bu durum askeri bilgidен yoksun olan gazetecilerin sürekli denetim altında tutulmasına ve

³⁴⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Ek: 3

haberini yayımından önce bir ön denetime tabi kılınmasına neden olmaktadır. Her ne kadar sözleşmelerin içeriği güvenlik gerekçeleriyle açıklanmış olsa bile açık uçlu maddeler gazeteciyi her an kontrol altında tutabilecek şekilde düzenlenmiştir.

Gazetecilere güvenlik sözleşmeleri günümüzde dünyanın her yerinde gazetecinin hayati sorumluluğunu almak istemeyen kurumlar tarafından imzalatılmaktadır. Ancak sözleşmenin içeriğinde ön denetim koşullarını karşılayan maddelerin bulunması ABD'nin sansür kavramını Aydınlanma Çağı'ndaki tanımını karşılayacak şekilde kullandığının açık bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu durum özgürlüklerin öncüsü konumundaki bir ülkenin açık sansürünü gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte gazetecinin kendi kendisini sansürlemesine sebep olabilecek, Pentagon'un yayın izni vermediği bir haberi yayımlama durumunda gazetecinin programdan uzaklaştırılma maddesi daha büyük bir tehlikeye sebep olmaktadır. Bazı gazeteciler uygulamanın bir yaptırımının olmadığını düşünseler de birçok gazeteci için bu madde iletişim özgürlüğü ile bağdaşmayacak bir uygulama alanı doğurmaktadır. Bu durum gazetecinin pozisyonunu korumak adına kendi kendini sansürlemesine neden olur ki Amerikan hükümeti iletişim özgürlüğü savunucusu gibi görünerek, bir öndenetim yapmasa bile, gazeteci kendi kendini sansürlediği için sansür mekanizmasının yine de çalışmasına yol açmaktadır. Bu bilgiler, çalışmanın başındaki düşüncelyi doğrular nitelikte, meşru müdafaa, kitle imha silahları, özgürlük ve demokrasi taşıma gerekçeleriyle haksız bir işgali meşrulaştırma adına medyayı nasıl manipüle ettiğinin açık bir ifadesini de oluşturmaktadır. Ancak teoride ABD'nin lehine büyük başarı getirebilecek bir uygulama olarak görülen iliştilmiş gazeteciliğin, uygulama alanları daha da büyük önem kazanmaktadır. Çoğunluğun içinde azınlık olarak değerlendirilebilecek bazı gazetecilerin, bu koşullar altında, kendilerine etik kodlar ve meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde bir çıkış noktası buldukları inkar edilemez. Ancak kimi fikirlerin aksine bu durum uygulamanın bazı açılardan iyileştirilerek sunulmasının yararlı olacağı görüşünü doğrulamamaktadır. Sözleşmelerin öndenetim içermesi ve bu

öndenetimin Merkez ya da Birlik Komutanlarına bırakılması keyfi uygulamalara sebebiyet vermektedir, bu durumun kişisel bir çıkarın güdülmesi durumunda vahim sonuçlara yol açması kaçınılmazdır

Çalışmadan elde edilen verilere göre, bazı bilgilerin ilk kez iliştilirilmiş gazeteciler tarafından kamuoyuna duyurulmuş olması bu bilgilerin ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyor olmasından dolayı bir önem taşımamaktadır. Çünkü ordu ile hareket eden gazeteciler, hakim güçlerin göstermek istedikleri doğrultuda haber yaparlar ki, gösterilmek istenen, belirlenen söylemi yansıtmaktan öteye gidemez. Örneğin sık sık dile getirilen Bağdat'a Amerikan askerlerinin girdiğine dair haberlerin ilk kez iliştilirilmiş gazeteciler tarafından duyurulması, gazeteciyi propaganda aracı olmaktan öteye götürmemektedir. Bağdat'ın İşgali'ni duyurmak, Bağdat'ta şehri savunanların savaşmayı bırakmasına yol açmış, dolayısıyla işgal kuvvetlerinin propagandası olarak sonuçlar vermiştir.

Bununla birlikte Um-Kasır'daki binaya dikilen Amerikan bayrağını 'işte bunlar istilacı' haberiyle yine iliştilirilmiş muhabirler göstermiştir. Yayınlanan bu görüntülerin sonucu olarak Amerikan hükümeti bayrağı indirip açıklama yapmak, özür dilemek zorunda kalmıştır. İlk yaralı Amerikan askerini, ölmüş Amerikan askerini programdan çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalarak Amerikan iliştilirilmiş gazeteciler yayınlamıştır. Tutuklanan sivilleri, Camide yaralıyken öldürülen Iraklı görüntüsü de iliştilirilmiş gazetecilerin objektiflerinden dünyaya yansımıştır. Nadir de olsa, ABD hükümeti tarafından istenmeyen sonuçlar doğuran bu çekimler, sayıları çok az olan etik kodları, meslek ahlak ilkelerini çok iyi özümsemiş gazeteciler tarafından ortaya konmuştur. Amerikan hükümetinin amacı açıktır ancak söz konusu uygulama olduğunda açık noktalar gazetecilere avantajlar da sağlamıştır. Gazetecinin kendi imkanlarıyla ulaşamayacağı savaş bölgelerine ulaşma olanağı sağlamıştır. Yukarıda da örneklerine değindiğimiz, ABD'nin bilinmesini ve yayılmasını istemediği bir kaç haberin sızması engellenememiş, az sayıdaki gazeteci tarafından kamuoyuna iletilmiştir. Bu bilgilerin iletiminde denetim

mekanizmalarındaki boşluklar da büyük rol oynamıştır. Uygulamanın tam anlamı ile planlanan şekliyle hayata geçirilmiş olması durumunda, sıkı denetim mekanizmaları altında, gazeteciler bu bilgilere bile ulaşma şansı bulamayacak ve kamuoyu haberleri iştirilmiş gazetecilerden alma olanağını elde edemeyecekti.

İştirilmiş gazeteciliğin, savaş muhabirliğinin bir alt dalı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bununun sebebi ABD'nin gazeteciler üzerinde uyguladığı iki taraflı sansür mekanizmasıdır. İşgalci kuvvetler bir taraftan ön denetim uygularken, diğer taraftan da programdan atma tehdidi ile gazetecilerin oto sansür uygulamalarına sebep olmaktadır. Savaşa muhabirliği doğası gereği tarafsızlığı gerektirmektedir. Gazeteci tarafsızlığını ilan ederek savaş ve çatışma bölgelerinde güvenliğini sağlamaktadır. Ancak bir ordu ile birlikte hareket eden gazetecinin genel anlamda tarafsız olarak algılanmasına imkan bulunmamaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka nokta da Irak İşgali sırasında bağımsız gazeteciliğin durumudur. ABD, bağımsız gazetecilere haber yapma olanağı sunmayarak, özgür gazetecilik konusunda yapılan tüm uluslararası sözleşmeleri çiğnemiş, iştirilmiş gazeteciliğin hayat bulabilmesi için bağımsız gazeteciler hedef olmuştur. Bunun yanında Irak Enformasyon Bakanlığı'nın Bağdat'taki bağımsız gazetecilere uyguladıkları sıkı denetim, bağımsız gazetecilerden gelen haberlerin de içlerinde Irak propagandası barındırmasına sebep olmuştur.

Irak Savaşı, bir tarafta ABD'nin denetimi altındaki iştirilmiş gazetecilerle, diğer tarafta Irak Enformasyon Bakanlığı'nın tehdidi altındaki bağımsız gazetecilere, gazetecilerin enformasyona ulaşmasının en zor olduğu savaş olarak tarihe geçecektir. Bu iki yönlü denetim aradan geçen yıllara rağmen kamuoyunun Irak Savaşı'nda olup bitenler konusunda hala sağlıklı bir bilgiye sahip olamamasıyla sonuçlanmıştır.

Ancak daha vahim olan İliştirilmiş gazetecilik pratiğinin, demokrasi ve özgürlüklerin öncüsü olarak kendini dünyaya kabul ettirmiş bir ülke olan ABD tarafından uygulamaya konulmuş olmasıdır. ABD'nin bu pratiği uygulamaya koyarken sebep olarak, gazetecilerin güvenliğini ve sağlıklı enformasyon akışını sağlamak olduğunu açıklaması ise sansürü Aydınlanma Çağı'ndaki ön denetim anlamı ile kullanan bir ülkenin buna rağmen iletişim özgürlüğünden yana görünmesi yanılgısını beraberinde getirmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki uygulamaya koydukları pratiklere bakarak, ülkelerin iletişim özgürlüğü platformları görülebilmektedir. Sadece çağdaş, demokratik, öndenetim uygulamasını reddeden ortamlarda iletişim özgürlüğünden söz etmek mümkündür. İliştirilmiş gazetecilik uygulaması da ABD'nin sansür konusunda, her ne kadar özgürlükler ülkesi olduğu iddia edilse de, Aydınlanma Çağı'ndan bu yana yol katedemediğinin ispatıdır.

Bununla birlikte bazı değişikliklere gidilmesi ve uluslararası anlaşmalarla savaş gazeteciliği konusundaki sorunlara çözüm aranması, savaş gazeteciliğinin sözleşmelerle güvence altına alınması bir gerekliliktir. Çünkü, görünen o ki, var olan sözleşmeler talebi karşılamamaktadır. Savaşlarda gazeteciyi taraf yapacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Hangi ülkenin vatandaşı olduğu gerekirse deşifre edilememelidir. Gazeteci sadece haber veren, izleyen kişi olarak algılanmalı, güvenliği sağlanmalıdır. Gazetecinin zaten zorluklarla icra ettiği mesleğini daha da zorlaştıracak pozisyonlar yaratılmamalı, vatandaşlık gibi olağan pozisyonların da etkilerini en aza indirgenecek yollar bulunmalı, radikal çözümler aranmalıdır.

KAYNAKÇA

YARARLANILAN KİTAPLAR

AFYONCU, Erhan, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 1.cilt, 2004

AKARCALI, Sezer, **2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda**, Ankara, İmaj yayınları, 2003

ALEMDAR, Korkmaz, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yayınları, 1999

ATAÜZ, Sevin (Der.), **Siyasal İletişim Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1986

BALDINI, Massimo, **İletişim Tarihi**, Çev: Gül BATUŞ, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2000

BEARD, A.Charles, BEARD, R. Mary, **New Basic History of The United States**, Garden City New York, Second Edition, Doubleday Company Inc., 1960

BEKTAŞ, Arsev; **Kamuoyu İletişim ve Demokrasi**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996,

BENNIGSEN, A., LEMERCIER, C., Quelguejay, **Step’te Ezan Sesleri**, Çev. Nezih Uzel İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1994,

BOSTANCIOĞLU, Adnan, ERSAN, Vehbi, **Türkiye Savaşın Neresinde?**

NTV Tarihe Kayıtlar/TV Canlı Yayın, İstanbul, Metis yayınları, 2001

BELSEY, A., CHADWICK, R., **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev:

Nurçay TÜRKÖĞLU, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 1998

BROWN, J.A-C, **Siyasal Propaganda**, Çev: Yusuf Yazar, İstanbul, Ağaç

Yayınclılık, 1992

BYERS, Michael; **Soykırımdan Son Kırma**, Çev: Hasret Dikici Bilgin,

İstanbul, Detay Yayınclılık, 2007

ÇANKAYA, Özden, YAMANER BATUR, Melike, **Kitle İletişim Özgürlüğü**,

Ankara, Turhan Yayınları, 2006, s.3

CHOMSKY, Noam, HERMAN, S. Edward, **"Rızanın İmalatı"**, Çev: Ender

Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayınclılık, 2006,

ÇUBUKÇU, Mete, **Ateş altında gazetecilik**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005

DİLMAÇ, Sabri, TOKER, Yavuz, **Psikolojik Harekat ve Propaganda**,

Ankara, EGM İDB yayınları, 1992,

DOMENACH, J.Marie, **Politika ve Propaganda**, Çev: Tahsin Yücel, İstanbul,

Varlık Yayınları, 1995

DURAN, Ragıp, **Burası Dünya Polis Radyosu**, İstanbul, Yapı Kredi

Yayınları, 2001

ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR, Korkmaz, **Öteki Kuram**, Ankara, Erk

Yayınevi, 2002

GÜRBÜZ, Yaşar, **Anayasalar**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1981

HITLER, Adolf, *Kavgam*, Çev: M. Selam Uğurlu, İstanbul, Kamer Yayınları 1998

HARRIS, G.E. Harris, "Gazeteciler için Davranış Kodları", *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar* içinde, Belsey ve Chadwick (der), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998,

HOHENBERG, John, *Gazetecilik Mesleği*, Çev: Filiz Ofloğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1963

İÇEL, Kayıhan, ÜNVER, Yener, *Kitle haberleşme Hukuku*, İstanbul, beta Yayınları, 2005

İNCEOĞLU, Yasemin; *Uluslararası Medya: "Medya Eleştirileri"*, İstanbul, Der Yayınları, 2004(a).

İNCEOĞLU, Yasemin, *ABD'de Medya*, İstanbul, Der Yayınları, 1994b

Jeanneney, Jean-Noel, *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*, Çev: Esra ATUK, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997

KABACALI, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Birinci Baskı, 1990

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul, 8.b. Evrim Yayınları, 1988

KAHRAMAN, H. Bülent, *Cinsellik, Görsellik, Pornografi*, İstanbul, Agora kitaplığı, 2005

KEANE, John, **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999

KÖKER, Eser, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998,

MERİÇ Cemil, **Mağaradakiler**, İstanbul, Sena Yayınları, 2007

NİŞANYAN, Sevan, **Sözlerin Soyağacı**, Çağdaş Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Adam Yayınları, 2004

ÖZCAN, Zafer, **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler**, Ankara, Dayanışma Yayın Eğitim ve Sanat Ürünleri, Şubat 1983

ÖZDEMİR, Cüneyt, **Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim**, İstanbul, Doğan Yayınevi, 2003

ÖZSOY, Osman; **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998

RİGEL, Nurdoğan, **Kağıt Kaplanlar**, İstanbul, Der Yayınları, 1993

SHİRER, Wiliam, **Nazi İmparatorluğunun Doğuşu Yükselişi ve Çöküşü**, Çev. Rasih Güven, İstanbul, Ağaoğlu Yayınları, 1968,

SONTAG, Susan, **Başkalarının Acısına Bakmak**, Çev. Osman AKINHAY, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003

TARHAN, Nevzat, **Psikolojik Savaş/Gri Propaganda**, İstanbul, Timaş Yayınevi/Perde Arkası Dizisi, 2004

TİLİNÇ, Doğan, **Utaniyorum Ama Gazeteciyim**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998

TILINÇ, Doğan, **Türkiye’de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Ankara, ÇGD Yayınları, 2003

TOCQUEVILLE, De Alexis, **Amerika’da Demokrasi**, Çev: İhsan Sezai, Fatoş Dilber, Ankara, Yetkin Yayınları, 1994

TOKGÖZ, Oya, **Temel Gazetecilik**, Ankara, İmge Kitabevi, 5. baskı, 2003

TOKGÖZ, Oya, “İrak Savaşı’nda Yeni Bir Gazetecilik uygulaması: (İliştirilmiş) İliştirilmiş Gazetecilik”, **Savaşın Yüzleri, Uzlaşmanın Aşamaları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004

TRAGER, Robert, DICKERSON, Donna, **21.Yüzyılda İfade Hürriyeti**, Çev: A. Nuri Yurdusev, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 2003

WRIGHT, C. Mills, **İktidar Seçkinleri**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974

YILDIRIM, Y. Ali, ŞİMŞEK, Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1999

ZEYTİNLİ, Murat, **Uluslararası Haber Dengesizliği**, İstanbul, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997

YARARLANILAN DERGİLER

GÖNENÇ, Özgür, “**Siyasal yaklaşımın Belirlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü**”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2003, sayı: 17

OKTAY, Mahmut, “**Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlak Kuralları**”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1990.

ÖZTÜRK, Serdar , "Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler", Galatasaray İletişim, İstanbul, Haziran 2006

YARARLANILAN SÖZLÜKLER

Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt:19,

Meydan Larousse, Büyük Lugat ve Ansiklopedi, İstanbul, Meydan yayınları, 1973, Cilt: 10

The Columbia Encyclopedia, Aktaran Yücel Ertekin, Ankara, Halkla İlişkiler, 3. Baskı, Toudaire Yayınları, 1995,

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, 1983,

YARARLANILAN KONFERAS ve BİLDİRİLER

ATABEK, Ümit, Alternatif Medya ve İletişim Teknolojileri, 2. Ulusal İletişim Kongresi, 23–25 Mayıs, 2001

Avrupa Kitle İletişimi Politikaları, 7nci Bakanlar Konferansı, Kiev (Ukrayna), 10–11 Mart 2005 (Türkiye Heyetince Hazırlanmış Yazılı Katkı

Dokümanı), (Erişim)

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=97775b74-e185-40dd-9594-855bbc71f10d, 01 Aralık 2006

Bakanlar Kurulunun Sansür yönetmeliği, Resmi gazetede yayımlanma tarihi: 13.06.1996

T.C. Anayasası

TGÇ, Bildiri, 09.04.2003, (Erişim) www.tgc.org.tr, 04.02.2008

ÖZKÖK, Özdemir, Uluslararası Sempozyum, "Lübnan'a Yapılan Saldırıları", 17–18.11.2006, (Erişim)

http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/061117_lubnan.aspx, 12.05.2008

GÖRÜŞMELER

BEKTAŞ, Ümit, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, Ankara, 26.02.08

VURAL, Sacide, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, Ankara, 20.10.2005

VURAL, Sacide, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, Ankara, 4.10.2005

KILIÇ, Cengiz ile görüşme, hacettepe Üniversitesi hastaneleri Psikiyatri Anabilim Dalı Profesörü, 07.04.2008

KOZAN, Ümit “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, 07.04.2008

SEZER, Murad, Mail yolu ile “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, 01.06.2008

SEZER, Murad, Mail yolu ile “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, 09.06.2008

BİLEKLİ, İbrahim, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu Görüşme, 21.02.2008

KOZAN, Ümit, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu görüşme, 07.04.2008

ERGEL, Ünsal, “Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik” konulu Görüşme, 12.01.2008

ERGEL, Ünsal, "Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik" konulu görüşme, 19.02.2008

ŞEVKAT, Uğur, "Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik" konulu görüşme, 04.03.2008

AKTARILAN GÖRÜŞMELER

ÇUBUKÇU, Mete, Star Televizyonu eski muhabiri be NTV Kanalı haber Merkezi Muhabiri ile yapılan röportaj, Öge Demirkan, "İliştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, 16.12.2003

Burak KARA, Vatan Gazetesi Muhabiri ile Yapılan "İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, 28.12.2003

John KOOPMAN (San Francisco Cronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı ""İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, DEMİRKAN, Öge, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Kaya HEYSE, Muhabir, Cnn Türk. Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

Lale Tayla, "Hala Çok Yaralanıyorum", Mete Çubukçu'yla yapılan röportaj, Radikal Cumartesi Eki, sayı:337, 12.04.2003

Lindsey Hylsum, İngiliz TV kanalı Channel Four muhabiri, Röportaj Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2003

ÖZERDEM, Bengüç, Sabah Gazetesi Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, İstanbul, DEMİRKAN, Öge, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 12.12.2003

Nevin Sungur, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete Çubukçu, Kasım 2003

Vito (Mehmet İbrahimhakkıoğlu), Kameraman, Röportaj: Mete Çubukçu, Ağustos 2004

Yunus ŞEN, NTV Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan “İliştirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme, DEMİRKAN, Öge, İstanbul, 23.12.2003

Yunus ŞEN, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2004

YARARLANILAN GAZETELER

Akşam Gazetesi, 26 Mart 2003

Colombia Journalism Review, BURSELL, CUNNINGHAM, 2003

Cumhuriyet Gazetesi, 26.03.2003

Hürriyet Gazetesi, 19.03.2003

Le Monde gazetesi BOHEC, Le Jacques, “Basın Özgürlüğünün Paradoksları”, 17.06.1998

Sabah Gazetesi, 06.02.2003

Sabah Gazetesi, 20.03.2003

The Independent, 6 Şubat 1991

The Vancauven Sun, STRACHAN, Alex, 15 Mart 2003

Turkuaz, Haluk Şahin, "İliştirilmişler Olayında Kafamız Karışık", 04.05.2003
 Yeni Şafak Gazetesi, 06.02.2003
 Yeni Şafak Gazetesi, 17.04.2003
 Yeni Şafak, KIVANÇ, Taha, "Yalanı Haberleştirme Sorumluluğu...",
 10.10.2001,

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AKMAN, Nuriye, Halil Berktaş ile Görüşme, 24.03.2004, (Erişim)
<http://www.nuriyeakman.net/node/1631>, 13.07.2007

AKTAN İrfan, "Öldürülen Iraklı'yı Çek, ABD'liyi Çekme", Ümit Bektaş'la yapılan
 röportaj, bianet.org, 06.05.2003, (Erişim)
[http://kadin.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18723/abd-askerleri-gozlerimi-](http://kadin.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18723/abd-askerleri-gozlerimi-kapatmadi-ki)
 kapatmadi-ki, 05.02.2007

BAYRAKTAROĞLU, M. Ali, "İkinci Körfez Savaşında Fotoğraf ve
 Propaganda", (Erişim) <http://www.belgeselfotograf.com/aid=100.phtml>,
 07.06.2008

BEDWAY, Barbara, **Getkting Out of Embed: Advice for War
 Correspondents on How to Effectively Cover the Possible War on Iraq**,
 Editor and Publisher 24 Şubat 2003, Expanded Academic Search Premier,
 (Erişim), 20.05.2007

DOĞRU ARSLAN, Esra, "24 Saat Medya(nın) Savaşı", BİA Haber Merkezi,
 16.09.2002, (Erişim), [http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/6143/24-](http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/6143/24-saat-medya-nin-savasi)
 saat-medya-nin-savasi, 11.05.2008

DOĞRU ARSLAN, Esra, BİA Haber Merkezi, 15.11.2001, (Erişim)
<http://www.bianet.org/bianet/yazdir/6143>, 20.03.2008

DURAN, Ragıp, “Apoletli Türk Medyası Artık Hakiki Amerikalı”,
Bianet.org, 17.04.2003, (Erişim)
<http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/18186/apoletli-turk-medyasi-artik-hakiki-amerikali>, 20.05.2007

DURAN, Ragıp, “İliştirilmiş: İliştirilmiş Değil Askeri Yatılı, 07.04.2003,
(Erişim) <http://www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18038/iliştirilmiş-ilistirilmis-degil-askeri-yatili>, 01.09.2007

DURAN, Rafıp, “Önce Gazeteci, Sonra Türk”, bianet, 02.01.2003, (Erişim),
<http://www.bianet.org/bianet/kategori/medya/15678/once-gazeteci-sonra-turk>,
04.04.2008

GÜMRÜKÇÜ, Oğuz Cengiz, “Fotoğrafçı Gözüyle Savaş; Ya Da Bakıp
Göremediklerimiz Görüp Anlayamadıklarımız”, (Erişim)
<http://www.belgeselfotograf.com/aid=16.phtml>, 12.05.2008

İNCEOĞLU, Yasemin, “Savaşta Medya Cephesi”, 23.04.2003, (Erişim)
<http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=195&islem=oku>, 12.09.2007

MATER, Çiğdem, “Landau: İliştirilmiş Fahişe Gazeteciler”, BİA Haber
Merkezi, 24.06.2005, (Saul Landau, BİA haber merkezi, 24.06.2005,(Erişim)
<http://eski.bianet.org/2005/06/24/62889.htm>, 10.02.2006

ÖZDEMİR, Cüneyt, “İliştirilmiş Gazeteciler, Kalemimi Satmış Muhabirler
Değillerdir”, 05.05.2003, (Erişim)
<http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=1972>, 05.04.2008

ŞAHİN, Haluk, “İrak Savaşı’nın Medyadaki Galibi Fox Kanalı Oldu...”
(Erişim) (<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/06/05/televizyon/h1.htm>, 19 Aralık
2006

TRENCHARD, John, GORDON, Thomas, "Güç ve Özgürlük Üzerine"

(Erişim) www.diclehukuk.com, 02.02.2008

ÜÇER, A. Rıza, "Arayış...", (Erişim)

http://www.guvercinevi.net/yazilar_Y.asp?ID=1322&h=1, 12.01.2007)

VURAL, Murat, "İliştirilmiş-İliştirilmiş Gazeteciliğin Etik Çerçeve-
Değerlendirilmesi", (Erişim)

<http://64.233.183.104/search?q=cache:n5mQw6xSx7UJ:cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130844554.pdf+tokg%C3%B6z+iliştirilmiş+ili%C5%9Ftirilmi%C5%9F&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr> (25.04.2007)

YILDIZ, Serpil, "Fotoğraftan Al Haberi", (Erişim),

http://www.fotografya.gen.tr/issue-10/serpil_yildiz.html, 15.05.2008

ZEBİL, Yüksel, "Amerikan Yüzyılı ve Politika Bağlamında
Independence'nin Düşündürdükleri", 25. Kare, 1997, Sayı:18

DİĞER ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Sözlük, Wikipedia, (Erişim)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sans%C3%BCr>, 21.04.2007

"Savaşın ilk kurbanı gerçeklerdir", (Erişim)

<http://www.metu.edu.tr/~ulubay/savas.htm>, 10.06.2008

"İrak'ta Gazeteci Katliamı", 20.11.2007, (Erişim)

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/20/haber,A11FD1C7C2884886812ECF183DB0B87F.html>, 15.02.2008

Irak Vietnam'dan Beter, 29.08.2005, (Erişim)

<http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=8605>, 29.05.2007

Milliyet Blog, "Çağdaş gazetecilik ve Foto Muhabirliği, Basın Yayın/Medya, 04.03.2008, (Erişim), <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=96608>, 21.05.2008

Elektronik Sözlük, elektroniksozluk.net, (Erişim)

<http://www.sozluk.net/index.php?lang=tr&word=censor&from=en&to=tr>, 22.09.2006

Radio-Television News Directors assocition & Foundation, 24 Eylül 2001

Haberpro, "2007 Yılında 134 gazeteci hayatını kaybetti", 31.12.2007, (Erişim)

<http://dunya.haber.pro/haber-2007-yilinda-134-gazeteci-hayatini-kaybetti-2861.html>, 30.03.2008

Medyakronik Arşiv, "Askercilik Merakının Geldiği Nokta: Savaş Muhabirleri

Artık Askeri Hedef, Basın Dokunulmazlığını Nasıl Kaybeti?", 26.02.2002,

(Erişim) <http://www.medyakronik.net/arsiv/260202m.htm>, 09.08.2007

EK 1 :

Temize çıkarma, kefil olma (/tazminatları karşılama), zarar vermeme ve dava açmamayı öngören anlaşma

1. Amerika Birleşik Devletleri "hükümeti", Savunma Bakanlığı aracılığıyla başlattığı uygulama çerçevesinde, askeri operasyonlar süresince, operasyonların öncesinde ve sonrasında savaşla ilgili haberlerin yansıtılabilmesi amacıyla özel olarak seçilmiş belli birliklerin yanına özel olarak seçilmiş belli medya kuruluşu çalışanlarının yerleştirilmesinin, gerek Amerikan hükümeti gerekse haber alanında faaliyet gösteren basın kuruluşları açısından faydalı olduğuna inanmaktadır. Bu anlaşmada medya çalışanlarının görevlerini askeri birliklerin yanında yerine getirmelerine ilişkin uygulamadan "iliştirilmiş muhabirlik" ya da "embedded muhabirliği" süreci olarak bahsedilecektir. Bu uygulama, medya çalışanlarının tüm personel ve şahsi faaliyetlerini "iliştirildikleri" askeri birliklerle birlikte, yani onlarla birlikte yaşayarak, seyahat ederek, yiyerek ve uyuyarak gerçekleştirecekleri anlamına gelmektedir

2. Tanımlar:

A. "Hükümet" ifadesi, tüm kurumları, alt kurumları, imkanları, memurları (askeri ve sivil personel de dahil olmak üzere) ve tüm çalışanları ve gönüllü ya da anlaşmalı olarak hizmet veren kişi ve kuruluşlarıyla "Amerika Birleşik Devletleri" hükümetine atfen kullanılmaktadır.

B. "Medya kuruluşu" ifadesi, medya alanında kar amacı güden ya da gütmeyen kayıtlı Amerikan ya da yabancı işverenleri ya da medya çalışanlarını ya da bunlara bağlı olarak çalışanları ya da bunlara bağlı olarak çalışan kişileri tanımlamak için kullanılmıştır.

C. "Medya alışanı" ifadesi, bir medya kuruluşuna bağlı olarak çalışan, söz konusu kuruluşun icra kurulunda veya idari birimlerinde görev alan ya da kuruluşta pay sahibi olanlar için kullanılmıştır.

3. Medya kuruluşları ve çalışanları, "embedded muhabirlik" uygulamasının, askeri birliklerin ve üyelerinin maruz kaldıkları risklere ve tehlikelere aynı ölçüde maruz kalmak anlamına geldiğini kabul ederler.

A. "Embedded muhabirlik" süreci, medya çalışanlarını, askeri ortamın beraberinde getirdiği ve savaşın öngörülemez ve en ileri noktadaki tehlikeleriyle sınırlı olmayan tehlikelere, çatışma operasyonları ve çatışma destek operasyonları da dahil olmak üzere tüm tehlikelere maruz bırakacaktır. Askeri ortam doğası gereği tehlikelidir ve medya çalışanlarının ölümü ya da yaralanmaları ya da mallarına zarar gelmesiyle sonuçlanabilir.

B. "Embedded muhabirlik" süreci, askeri amaçla kullanılan uçaklar, uçak gemileri ve hükümete tahsis edilmiş tüm araçlarda seyahat etmekten ve bu araçlara yakın olmaktan kaynaklanan, ağır yaralanma ve ölümle sonuçlanabilecek yorucu ve tehlikeli faaliyetleri de beraberinde getirecektir. Söz konusu yaralanmalar ya da ölümler medya çalışanının, hükümetle anlaşmalı olarak çalışanların, memurların, askeri ortamda hizmet verenlerin, hükümet çalışanlarının ya da diğer kişilerin kendi eylemlerinden ya da ataletlerinden kaynaklanabilir. Ölümler ya da yaralanmalar hükümet tarafından temin edilen teçhizatların beraberinde getirdiği tahmin edilebilen ya da edilemeyen şartlardan, savaşın doğası nedeniyle ortaya çıkan tehlikelerden ya da çatışma destek operasyonlarından kaynaklanabilir.

C. "Embedded muhabirlik" süreci medya çalışanlarının sağlık durumlarının genel olarak iyi olmasını gerektirir. Sağlık durumları genel olarak iyi olmayan kişiler "iliştirilmiş muhabirlik/cephe muhabirliği" görevini üstlenmeden önce doktorlarına danışarak bu

göreve uygun olup olmadıklarından emin olmalıdırlar. Daha önce kalp ya da akciğer hastalıkları geçirmiş, damar hastalıklarından ya da kronik hastalıklardan şikayetçi olanlar bu göreve katılmamalıdırlar.

D. Hükümet, “embedded muhabirlik” süreci çerçevesinde maliyetini üstlenmemek kaydıyla (tüm hükümet masraflarının karşılanması kaydıyla) medya çalışanlarına şarbon ve çiçek aşısı olma imkanını tanıyacaktır. Bu konuda medya çalışanları olası risklerle ilgili olarak ek bir anlaşma da imzalamalıdırlar. Aşılar gönüllü olarak yaptırılır ve “embedded muhabirlik” sürecinin bir ön şartı değildir. Medya kuruluşları ve çalışanları, şarbon ve çiçek aşısı olmayı seçenler “kurtarma, tazminat, zarar vermeme ve dava açmamaya” ilişkin imzaladıkları bu anlaşmanın şarbon ve çiçek aşısıyla ilgili tüm tehlikeleri içerdiğini bilmelidirler. Medya çalışanlarının hastalanması, sağlığının bozulması ve ölümü de dahil olmak üzere ortaya çıkabilecek tüm olumsuz tepkiler ve yan etkiler de buna dahildir.

4. Medya çalışanları aşağıdaki şartlara uymayı taahhüt ederler:

A. Embedded muhabirlik sürecine katılmak ve hükümetin bu konuyla ilgilenen birimlerinin talimatlarına uymak. Medya çalışanları hükümetin bu konuyla ilgili olarak hazırladığı mevzuata uymayı taahhüt ederler. Medya çalışanı, söz konusu mevzuata ve talimatlara ve kara hareketına ilişkin kurallara uymamanın “iliştirilmiş muhabirlik/cephe muhabirliği” görevinin son bulmasıyla sonuçlanabileceğinin bilincindedir.

B. Muhabir bu süreçte gönüllü, istekli ve bilinçli olarak, “embedded muhabirlik” süreciyle ilgili olarak, savaş, çatışma operasyonları ve çatışma destek operasyonları da dahil olmak üzere bilinen ve bilinmeyen tüm riskleri göze alır.

C. Medya çalışanı hükümeti, “embedded muhabirlik” sürecine katılmaktan kaynaklanan ya da buna bağlı olarak gündeme getirilen her türlü iddia, talep, eylem, ipotek ya da ihtiyati haciz girişimi, alacaklı yerine geçme ya da aidat talebinde bulunma, hak talep etme, borçlu kılma, yargılama, maliyet beyan etme ve avukat parası talep etmeye karşı temize çıkarmayı, hükümete kefil olmayı (/tazminatları karşılamayı) ve hükümete zarar vermemeyi ve dava açmamayı kabul eder. Bu “embedded muhabirlik” sürecinin sonucu olarak, herhangi bir kişinin mallarına zarar gelmesi, mal kaybı ya da herhangi bir kişinin yaralanması ya da ölmesi durumunda ve bu gelişmelerin sürecin bir uzantısı olarak meydana gelmesi halinde de geçerlidir.

D. Medya kuruluşu, çalışanlarının “embedded muhabirlik” sürecine katılmalarına izin vermeyi kabul eder. Medya kuruluşu verdiği bu izin çerçevesinde hükümeti herhangi bir iddia, talep, eylem, ipotek ya da ihtiyati haciz girişimi, alacaklı yerine geçme ya da aidat talebinde bulunma, hak talep etme, borçlu kılma, yargılama, maliyet beyan etme ve avukat parası talep etmeye karşı temize çıkarmayı, hükümete kefil olmayı (/tazminatları karşılamayı) ve hükümete zarar vermemeyi ve dava açmamayı kabul eder. Bu “embedded muhabirlik” sürecinin sonucu olarak, herhangi bir kişinin mallarına zarar gelmesi, mal kaybı ya da herhangi bir kişinin yaralanması ya da ölmesi durumunda ve bu gelişmelerin sürecin bir uzantısı olarak meydana gelmesi halinde de geçerlidir.

5. Medya kuruluşu ve çalışanı bu çerçevede, “embedded muhabirlik” sürecine katılma nedeniyle kuruluşun ya da çalışanın mallarının kaybı, zarar görmesi, çalışanın ölümü ya da yaralanması sonucunda hiçbir zaman hükümete karşı bir tahkikat süreci başlatmamayı, dava açmamayı veya böyle bir talep ya da iddiada bulunanlara veya dava açmak isteyen kuruluşlara yardımcı olmamayı taahhüt eder.

6. Medya kuruluğu ve çalışanı “embedded muhabirlik” sürecine katıldıktan sonra gerekli olabilecek diş tedavileri ya da acil müdahale gerektiren diğerk tedaviler konusunda ve hükümetin görevlendirdiği diş doktoru ve tıp uzmanlarının profesyonel değerlendirmesi çerçevesinde sunulan tedavi hizmetlerini acil, gönüllü ve bilinçli olarak onaylamayı kabul eder. Bu çerçevede acil tıbbi müdahaleler ve diş tedavileri çerçevesinde hükümete ya da bu konuda hizmet veren ticari bir kuruluğa ait bir merkeze nakil yapılması gerekli olabilir. Hkmetten diş tedavisi ya da diğerk tıbbi müdahaleler konusunda hizmet alan ancak buna hakkı olmayan kişiler, hükümete bu hizmetlerin karşılığını ödemek durumundadırlar.

7. Medya kuruluğu ve çalışanı, hükümetin sadece kendi takdiri çerçevesinde ve uygun gördüğü için “embedded muhabirlik” sürecini herhangi bir noktada veya herhangi bir sebeple sonlandırabileceğini kabul eder.

8. Temize ıkarma, kefil olmayı (tazminatları karşılama), zarar vermeme ve dava açmamayı öngören bu anlaşma, federal yasalar uyarınca yorumlanacaktır. Anlaşma ilgili federal yasanın öngördüğü şekilde geniş bir çerçevede ve kapsamlı olarak teklif edilecektir. Bu belgenin herhangi bir bölümünün geçersiz kılınması durumunda da belgede belirtilen unsurlar tam anlamıyla yürürlükte kalmaya devam edecektir.

EK: 2

Kara Kuralları Anlaması:

Standart kara kuvvetleri yasaları şunlardır:

1. Tüm servis üyeleriyle yapılan röportajlar kayıtlarda bulunmalıdır. Kaynağın güvenli olması esastır. Pilot ve hava kuvvetleri mürettebatı röportajları görev bitiminde yapılır; ancak bilginin aktarılması kara kuvvetleri medya yasalarına uymalıdır.
2. Yazılı veya görsel olarak yayınlanan hikayelerde yerel kara kuvvetleri yasalarına göre yayın tarihi belirtilmelidir. Yerel kara kuvvetleri yasaları Central Command'la (CENTCOM) emir kanalları vasıtasıyla koordine edilecektir
3. Birleşik Devletler askeri güçleriyle embedded olan medya mensupları kişisel silahlar taşıyamaz
4. Koalisyon güçleriyle embedded durumundaki medya mensupları alkollü içecek ve pornografik materyaller edinemez ve tüketemez.
5. Işık disiplini kısıtlamalarına uyulacaktır. Flaş ve televizyon ışığı dahil olmak üzere tüm görünür ışık kaynakları, flaşlı kameralar, geceleri askeri güçlerle beraberken, yetkili komutanlar tarafından onaylanmadığı sürece kullanılmayacaktır.
6. İşlevsel güvenliği koruyabilmek amacıyla ambargolar zorla kabul ettirilebilir. Ambargolar sadece bu işlevsel güvenlik için kullanılacaktır ve ambargo olağan güvenlik durumu geçer geçmez kaldırılacaktır.
7. Aşağıdaki kategorilere ait bilgiler aktarılabilir;

8. Yakınlardaki dost askeri güçler,

9. Yakınlardaki, serviste görevli, dost yaralıları. Embedded medya mensupları Operational Security (OPSEC) sınırları dahilinde şahit oldukları zayıatlı birimleri doğrulayabilirler.

10. Düşman olduğu belirlenen güçler durdurulacak veya yakalanacaktır.

11. Harekata katılan dost gücü asker sayısı yaklaşık ifadeler kullanılarak bildirilmelidir. Belirli bir askeri güç veya birimin adı, ancak güvenliğin korunmasında bir tehlike teşkil etmedikçe açıklanabilir.

12. Saldırı tehdidi, ilk askeri hedeflerin enformasyon birimlerine ve yerleşkelerinedir.

13. Hava hareketinin kaynağının genel açıklaması, kara kurallarında olduğu gibidir.

14. Daha önceki olağan askeri görev ve hareketlerin tarihi, yeri, zamanı veya sonuçları, ancak genel açıklama yapıldığı takdirde aktarılabilir.

15. Ordu donatım malzemeleri genel açıklama yapıldığında tüketilebilir

16. CENTCOM'un operasyon alanındaki hava çarpışmalarının, keşif uçuşlarının veya sortilerin sayısı,

17. Katılan askeri güçlerin çeşidi (örneğin; hava savunma, piyade, silahlı, denizci),

18. Müttefik güçlerin komutanın onayından sonra bu güçlerin katıldığı operasyon çeşitleri (gemi, uçak, kara birimleri vs.),

19. Operasyonların kod adları
20. Birleşik Devletler askeri birimlerinin isimleri ve anayurtları,
21. Servis görevlilerinin rızası alınarak adları ve anayurtları,
22. Aşağıdaki kategorilere ait olan bilgilerin yazılı veya görsel olarak yayınlanması yaşam tehlikesi taşıdığından aktarılamaz.
23. Corp/MEF seviyesi altındaki bölüklerin birimlerle kesin sayısı
24. Hava Seferleri Kanat Seviyesi'nde veya altındaki uçakların birimlerle kesin sayısı,
25. Diğer ekipman veya kritik kaynakların (top, tanklar, iniş yapan uçaklar, radarlar, kamyonlar, su vs.) kesin sayısı,
26. Nakliyeciler Savaş Grup Seviyesi'nin altındaki kesin gemi sayısı,
27. CENTCOM komutanı veya savunma birimlerince özellikle açıklama yapılmadığı takdirde, CENTCOM'un sorumluluğundaki alanda bulunan askeri birimlerin kesin coğrafi konumları ve askeri üslerin adları,
28. Gelecekte yapılacak operasyonlara hitaben bilgi,
29. Askeri üste ve kamplardaki güç koruma ölçümlerine hitaben bilgi (görünür olanlar hariç),
30. Askeri üs veya kamplardaki güvenlik seviyesini gösteren fotoğraflar,
31. Anlaşmanın kuralları,

32. Taktik, teknik ve prosedürleri içeren istihbarat toplanmasıyla ilgili bilgi,

33. En iyi şekilde etkilemek için düşmanlar başlangıçta ekstra tedbirle haber yapılmalıdır. Embedded medya tarafından havaalanlarında, karada veya gemide canlı yayın, ilk çarpışma ekibi sağlam olarak geri dönene dek veya birim komutanı tarafından onaylamadan yayılmayacaktır.

34. Operasyon sırasında dost gücü hareketleri, taktiksel yayılma ve geri çekilmelerde güvenliği tehdit edecek veya yaşam tehlikesi taşıyan kesin bilgiler. Devam etmekte olan anlaşmalar bir komutan beyan etmediği takdirde yayınlanmayacaktır.

35. Özel operasyon birimleri hakkında bilgi, metodoloji, hava hareketleri, saldırı açıları ve hızları, donanmaya ait taktiksel veya kaçak manevralar vs. gibi özgün operasyonlar. "Düşük" veya "hızlı" gibi genel terimler kullanılabilir.

36. Düşmanın elektronik savaş etkisi konusunda bilgi,

37. İptal edilen veya ertelenen operasyonlarla ilgili bilgi,

38. Arama, kurtarma veya bulma aşamasında olan düşen veya kaybolan uçak veya kaybolan gemiyle ilgili bilgi,

39. Düşmanın kamuflaj, aldatma veya saklama konusundaki etkisiyle ilgili bilgi. Hedef, doğrudan ya da dolaylı ateş, istihbarat toplama veya güvenlik ölçümleri.

40. Savaş tutuklusu olmuş veya esir alınmış düşmanın yüzünü gösteren, adını veren veya belirleyici unsurunu gösteren hiçbir fotoğrafı çekilemez ve hiçbir görsel medya organında yayınlanamaz.

41. Gözaltı operasyonlarının veya gözaltına alınan kişilerle yapılan röportajların durağan veya video görüntüsü.

42. Kimlik belirleme çalışmaları tamamlanmadan, medya mensupları ölen kaybolan veya yaralanan hiçbir servis görevlisinin adını açıklamayacaktır.

43. Her ne kadar yaralıların görüntüleri savaşın korkunç yanını sergilese de, ölmüş bir servis çalışanının hatırlanabilecek şekilde yüzü, adı ve diğer belirleyici unsurlarının fotoğrafı çekilmeyecek ve hiçbir görsel medya organında yayınlanmayacaktır.

44. Sağlık hizmetlerinden yararlanacak medya mensupları uygulanan düzenlemelere, standart prosedürlere, operasyon emir ve kurallarına doktorlara başvurarak uyum sağlamalıdır. Onaylandığı takdirde, servis veya sağlık hizmetleri personeli medya mensuplarına her zaman eşlik edecektir.

45. Sağlık hizmetlerinde ve diğer tedavi yerlerinde hastanın durumu, özel hayatı, akraba ve aile ilişkileri medya mensuplarının öncelikle dikkate alması gereken konu olmalıdır

46. Medya mensuplarının sağlık hizmetlerine yapacakları ziyaretler sağlık hizmetleri komutanı tarafından onaylanmalı ve bir doktorun da katılımıyla tedavi bölünmeden yapılmalıdır. Sağlık hizmet birimlerini Birleşik Devletler dışında yapacak olanlar tek Pentagon emriyle koordine edilecektir.

47. Muhabirler bu yerleri sağlık hizmetleri komutanının yönlendirmesi doğrultusunda ziyaret edecek ve ameliyat sırasında ameliyat odalarına girmelerine izin verilmeyecektir.

48. Hastanın fotoğrafının çekilmesi veya hastayla röportaj yapılması, eşlik eden doktor, komutan ve bu konuda "bilgilendirilmiş" hastanın rızasıyla, şahitlerin huzurunda yapılacaktır.

49. Bilgilendirilmiş olan hasta, kendi resmini tanıyabilen, haber yapılması amacı konusunda yorumda bulunabilecek kişidir ve yurt çapındaki haber bültenlerinde yer alabilir

50. Eşlik eden kişiler veya doktor, servis mensubuna yakın akrabaların haberdar edilip edilmeyeceğini sormalıdır.

Ben (adınız) , (haber kurumunun adı) 'da .. , (mesleğiniz)
Olarak, yukarıda bahsedilen medya kara kuvvetleri kurallarını okudum, katılıyorum ve imzalayarak onaylıyorum. Ayrıca, bu kara kuvvetleri kurallarına karşı gelmem halinde Coalition Force Land Component Command (CFLCC) ile olan medya akreditasyonumun yenilenmemesini anlayışla karşılıyorum.

İmza: Tarih:

Adı, Kurumu, Adres&Telefon Numarası:

Şahidin İmzası:

.....

Tarih:

.....

Şahidin: Adı, Rütbesi:

Ek: 3

Savunma Muhabirliği

İliştirilmiş gazetecilik uygulamasının irdelendiği bu çalışmada Türkiye’de günümüzde gerçekleştirilmeye devam eden bir pratik olan savunma muhabirliğine değinmekte yarar vardır. Bu düşüncemizi doğrulayan ve Güneydoğu’da bir dönem yaşananlara atıfta bulunan zdemir’e göre, orada iliştirilmiş gazeteciliğin alası vardı ama o dönemde bunu hiç kimse tartışmamıştır.¹ Savunma Muhabirleri genelkurmaylık ile birlikte operasyonlara ya da çalışmalara katılan muhabirlerdir. Bu muhabirlerin genelkurmaylık ile hareket edebilmeleri için genelkurmaylığa akredite olmaları gerekmektedir. Bu pratiği savunma muhabirleri ve gazetecilerin yorumları üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. Aşağıda konu ile ilgili olarak görüşülen savunma muhabirlerinin verdikleri bilgiler doğrultusunda savunma muhabirliğinin işleyiş biçimi aktarılmaya çalışılacaktır.

Mete ubuku Savunma Muhabirlerini Pool (havuz) sistemine dahil etmektedir. ubuku’ya göre,

“muhabir havuza dahil olur ve birlikte olduğunuz ordu sizi (hem can güvenliğinizi sağlamak, hem de hareketlerinizi kısıtlamak adına) kontrollü bir şekilde savaş bölgesinde dolaştırır ve size hazır bilgiler sağlar. Güneydoğu Anadolu’daki savaş devam ettiği dönemlerde bu yöntem Türkiyeli gazetecilere de uygulanmıştır”.²

Ancak savunma muhabirliği şartlarına, operasyonlara katılmadan önce imzalanan sözleşmelere bakıldığında iliştirilmiş gazetecilik pratiği ile yakından bağdaştığını söylemek mümkündür. Bu iddia savunma muhabirliği konusunda daha geniş bir çalışmanın gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Savunma muhabirliği ve iliştirilmiş gazetecilik kavramlarının birbirinden çok farklı olduklarını düşünen Bilekli’ye göre, iliştirilmiş gazetecilik kısa süreli

¹ ÖZDEMİR, Cüneyt, “İliştirilmiş Gazeteciler, Kalemini Satmış Muhabirler Değillerdir”, 05.05.2003, (Erişim) <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=1972>, 05.04.2008

² ÇUBUKÇU, a.g.e., s.84

bir görevdir. Ancak savunma muhabirliği yıllardır süren bir haber uzmanlık dalıdır. İliştirilmiş gazetecilik bir meslek değildir. Kısa süreli bir görevdir.³ Bilekli bu açıklamasıyla iliştilirilmiş gazetecilik ile savunma muhabirliği arasındaki tek farkın zaman olgusu olduğuna vurgu yapar.

Genelkurmaylığın operasyonlara sadece akredite olan gazetecileri götördüğüne dikkat çeken Ergel'e göre, akredite olabilen gazeteciler, Genelkurmaylık tarafından haberleri takip edilen ve hata yapmayan gazetecilerdir. Genelkurmaylıktan onay almamış bilgilerin savunma muhabirleri tarafından kamuoyun duyurulması akreditasyon iptali ile sonuçlanmakta, gazeteci iptalden sonra Genelkurmaylığın hiçbir etkinliğine katılamamaktadır. Ergel'e göre, Sezai Şengül ve Evren Değer TSK hakkında yaptıkları haberler nedeniyle akreditasyonları iptal edilmiş gazetecilerdir.⁴ Bilekli de Ergel'e katılanlardandır. TSK hakkında eleştiri dolu haberler yapan gazetecilere akreditasyon verilmemesini doğal karşılayan Bilekli, zaman zaman Milliyet ya da Hürriyet gazetelerinde yanlış anlaşılardan kaynaklanan bu tür haberler yayımlandığını, ancak Vakit gazetesinin bu tür haberleri kasıtlı olarak yayımladığına da dikkat çeker. Bilekliye göre bu gazetenin akreditasyon alamaması yayımlamakta olduğu haberlerden ileri gelmektedir.⁵ Genelkurmaylığa akredite olmayan İslami içerikli gazetelerin Genelkurmaylığın organizasyonlarına katılamadığına işaret eden Kozan'a göre, genelkurmayya sıcak bakmayan, faaliyetlerini eleştiren, hakaret eden kurum ve kuruluşların akreditasyonları var ise iptal edilmiştir. Bu kurum ve gazetecilerin Genelkurmaylığın hiçbir faaliyetine, ne Türkiye'de ne de yurt dışındaki brifinglerine katılma şansları kalmaz.⁶ Akreditasyon iptallerine dikkat çeken ve kişi bazında akreditasyon iptallerinin yanında kurum bazında iptallerin de uygulanabileceğini dile getiren Ergel, terör örgütü, irticai gruplara

³ İbrahim BİLEKLİ, 21.02.2008

⁴ Ünsal ERGEL, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 19.02.2008

⁵ İbrahim BİLEKLİ , "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 21.02.2008

⁶ Ümit KOZAN, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 07.04.2008

yakın haber yapan kurumlara, kurum bazında akreditasyon iptali uygulanabileceğini ifade etmektedir. Ergel kurum bazında iptale örnek olarak PKK' ya yakın haberler yapan ve bu nedenle akreditasyon alamayan Fırat News Ajans'ı verir.⁷

Kozan'a göre, iliştirilmiş gazeteciliğin adı Irak savaşında konmuş, ancak öncesinde de başka isimler altında uygulama alanı bulmuştur.⁸ İliştirilmiş gazeteciliği yaptığını ifade eden Şevkat ise, Güneydoğu'ya Genelkurmaylığın zaman zaman basın turları düzenlediğine ve seçimi doğrultusundaki köşe yazarlarını bu turlara dahil ettiğine değinmektedir. Gazetecinin normal şartlar altında Cudi Dağı'ndan görüntü alamayacağını ve devam eden kara hareketinin içinden haber yapamayacağını ifade eden Şevkat'e göre, gazetecinin bu koşullara altında başka şansı kalmamaktadır. Gazeteci ya iliştirilmeyi kabul eder ve haberini yapar, ya da kabul etmez. Çünkü orası askeri bölgedir. Ne yapacaksın o zaman? İlişmek zorundasın birinin seni oraya götürmesi lazım. Çünkü orası bir askeri bölge.⁹ Kozan uygulanan sansüre değinerek, şu ifadelerde bulunmaktadır,

"Gazeteci, iliştirilmiş gazetecilik yapmam diyorsa, ordu ile operasyonlara katılması mümkün değildir. Ordunun içinde ve çatışma bölgesinde olması mümkün değildir. Gazeteci kendi kendine sansür uygulamaktadır. Ancak asıl sansür Genelkurmaylığın akreditasyon verdiği noktada başlamaktadır. Bu dünyanın her yerinde böyledir."¹⁰

Şen bu yargılara katılmayan ve iliştirilmiş gazetecilik ile savunma muhabirliğinin bağdaşmadığını düşünenlerdendir. Güneydoğu'daki çatışmalar döneminde, askerin ya da polisin helikopteriyle olay bölgelerine gittiğini, ancak bunun çok bilinen anlamıyla iliştirilmiş gazetecilikten farklı olduğunu ifade eden Şen, haberlerinin hiçbir zaman denetlenmediğini ve

⁷ Ünsal ERGEL, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 12.01.2008

⁸ Ümit KOZAN, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 07.04.2008

⁹ Uğur ŞEVKAT, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 04.03.2008

¹⁰ Ümit KOZAN, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 07.04.2008

böyle bir taleple karşılaşmadığını dile getirmektedir.¹¹ Savunma muhabirliği yapmış ve Güneydoğu'daki operasyonlara Genelkurmaylık ile katılmış bir gazeteci olarak Şen, embedded gazetecilik ile savunma muhabirliği arasındaki farkın haberin askerler tarafından denetimi olduğunu ileri sürmektedir. Yani savunma muhabirliği pratiği ile embedded gazetecilik arasındaki tek fark sadece askerin birinde haberi denetlemesi, diğerinde denetlememesidir. Oysa Ergel, bu konuda farklı bilgiler vermektedir. Gazetecinin haberini geçişi esnasında yanında (minimum yüzbaşı rütbesinde) bir asker bulunduğunu belirten Ergel, gazeteci verilmemesi gereken bir bilgiyi yazdığında, verdiği bu bilginin ya da haberin birliğin yada üssün güvenliğini etkileyebileceği açıklanarak ve o bölümü çıkarması istenebilmektedir.¹² Denetim konusunda ilştirilmiş gazeteciler çok farklı bilgiler vermektedir. Örneğin Özdemir, Bektaş ve Sezer, hiçbir şekilde denetime maruz kalmadıklarını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Şen'in gözden kaçırdığı nokta, akreditasyon iptali uygulamasıdır. Gazeteci ön denetimle karşılaşmasa bile, akreditasyonunun iptali tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında oto sansür uygulaması kaçınılmaz olacaktır. Ergel'e göre, hiçbir savunma muhabiri ben ilştirilmiş gazeteci değilim diyemez. Her gazetecinin kendi doğruların vardır. O doğrular çerçevesinde haberini kamuoyuna ulaştırmaktadır. Genelkurmaylık gazetecinin sahip olduğu görüşü inceler, uygun bulduğunda akreditasyonunu verir. Bu nedenle sansür uygulamasına gerek kalmaz.¹³ Yani gazeteci zaten benimsediği düşünceleri nedeni ile akreditasyon almaktadır, bu nedenle doğrularını yazarak sansüre maruz kalmadığı yanılgısına düşer. Oysa sansür akreditasyonun verilmesi ile başlamaktadır. Gazetecinin görüşlerinin değişmesi ve Genelkurmaylığın onaylamadığı bir haberi yayımlaması durumunda ise akreditasyonu iptal edilmektedir.

¹¹ Yunus ŞEN, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2004

¹² Ünsal ERGEL, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 12.01.2008

¹³ Ünsal ERGEL, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 12.01.2008

Savunma muhabirleri operasyonlara ordu ile katılmadan önce güvenlik sözleşmesi olarak isimlendirdikleri bir sözleşmeye imza atmaktadır.¹⁴ Kozan bu süreci değerlendirirken,

Uçağa binmeden önce sözleşme imzalanır. Gazeteciye ön brifing verilir. Bu, bölgeyi tanıtan, yapılacak faaliyetler hakkında bir brifingdir. Çelik yelek ve miğfer takma konusunda ikazlarda bulunulur. Gazeteci yabancı bir ülkeye götürülüyorsa, o ülkenin kanunları ve yasalarının olduğu ve gazetecilerin farkında olmadan onları çiğneyebilecekleri, bunda her iki ülke açısından olumsuz sonuçları olabileceği hatırlatılarak, gazeteci yanında ordu mensubu olmadan birlikten ayrılmaması konusunda uyarılır. Ön bilgilendirme yapıldıktan sonra belgeler dağıtılır.¹⁵

Kozan, sözleşmelerin güvenliğine ilişkin olduğuna değinir ve istenmeyen ya da beklenmeyen bir durum karşısında gazetecinin tazminat talebinde bulunamayacağına, operasyonun geleceği hakkında bilgi vermeyeceğine dair maddeler içerdiğini belirtir.¹⁶ Genelkurmaylığın gazetecilere dağıttığı kitapçıkların, gazetecinin birlik içinde nasıl davranması gerektiğine ilişkin bilgiler içerdiğine değinen Ergel bu bilgileri,

Gazetecinin güvenliği açısından bazı kurallar vardır. Bu kurallar kitapçıkta açıkça belirtilir. Örneğin kask konusunda: kaskını çıkarma, seyir halindeysen kaskını çıkarabilir ancak yeleğini çıkaramazsın. Araç dışında her ikisi de üstünde olmalıdır. Aksi tartışılmaz. Olası saldırı anında görevlilerin göstereceği yerlere mevzilenilir ve vereceği talimatlara uyulur.¹⁷

Şeklinde aktarmaktadır.

Güneydoğu'daki operasyonlarda gazetecilerin çatışmaları daha çok güvenlik güçlerinin bulunduğu taraftan izlediğini dile getiren Şen'e göre, PKK'lıların yanında çatışmaları izleyen Türk medya mensubu olmamıştır.

¹⁴ Bilgi edinme hakkından yararlanarak adı geçen sözleşme Genelkurmay Başkanlığı'ndan talep edilmiştir. Genelkurmaylık Başkanlığı'nın konu ile ilgili cevabı ektedir, Ek:5

¹⁵ Ümit KOZAN, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 07.04.2008

¹⁶ Ümit KOZAN, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 07.04.2008

¹⁷ Ünsal ERGEL, "Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik" konulu görüşme, 12.01.2008

Daha çok güvenlik birimlerinden elde edilen bilgiler, haberlerde belirleyici etkenler olmuştur.¹⁸

Gazetecilerin kanın en az döküldüğü yada hiç dökülmediği yereler götürüldüğünü, işkence yapılan yerlerde ordu içinde bulundurulmamaya dikkat edildiğini anlatan Kozan, gazetecilerin çatışma alanlarına çok fazla sokulmamaya dikkat edildiğini düşünmektedir.¹⁹ Birlikten ayrılarak bağımsız dolaşmaya izin verilmediğine dikkat çeken Ergel, özel haber yapamamaktan yakınmaktadır.²⁰ Bu durumla birlikte gazeteciye sunulan dar bakış açısı da gazetecinin, izin verilenin ölçüsünde olaya bakmasına neden olmaktadır. Savunma muhabirleri askeri üniforma da giymekte bu durum da onların asker olarak algılanmasına neden olabilmektedir.

Bu bilgiler ışığında savunma muhabirliğinin iştirilmiş gazetecilik ile birebir bağdaştığını söylemek mümkündür.

¹⁸ Yunus ŞEN, Muhabir-NTV, Röportaj: Mete ÇUBUKÇU, Kasım 2004

¹⁹ Ümit KOZAN, “Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik” konulu görüşme, 07.04.2008

²⁰ Ünsal ERGEL, “Sansür Tanımı Çerçevesinde Embedded Gazetecilik” konulu görüşme, 12.01.2008

Ek: 4

Murad SEZER Fotoğraflar

4.1. Felluce, Nisan 2004

4.2. Felluce, Nisan 2004

4.3. Bağdat yakını Hilla kasabası, 2003

4.4. Tikrit, 2003

4.5. Tikrit, 2003

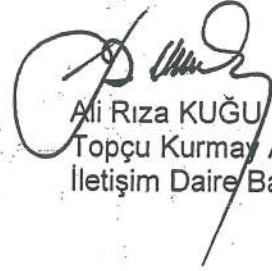
Ek: 5²¹

01 Mayıs 2008

NERGİS ÖZGEN'E

İLGİ : Nergis ÖZGEN'in 10 Nisan 2008 tarihli yazısı.

İlgili mevzuat hükümlerinde değişiklik çalışmalarının devam etmesi nedeniyle, söz konusu talebinizin karşılanamayacağını bilgilerinize sunarım.

Ali Rıza KUĞU
Topçu Kurmay Albay
İletişim Daire Başkanı

²¹ Bilgi Edinme Hakkı Kanunundan yararlanarak, Savunma muhabirlerinin Genelkurmaylık ile birlikte operasyonlara katılmadan önce imzaladıkları sözleşmenin bir örneğinin, Genelkurmaylıktan talep edilmesi üzerine, İletişim Daire Başkanlığı tarafından iletilen cevap yazısı.

ÖZET

[ÖZGEN, Nergis]. [Sansür Kavramı Çerçevesinde İliştirilmiş Gazetecilik], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2008].

İletişim çağı olarak anılan yüzyılda gelişen ve değişen medya teknolojileri ile birlikte savaşlarda da farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Bu yüzyıl, "medya savaşları" kavramını literatüre kazandırırken, hareketlerin etkinliği de bu platformda değerlendirilmektedir. Savaşlar, bir yandan uzak menzilli füzeler ve çatışmalarla, diğer yandan da medyanın etkinliği kullanılarak psikolojik hareketlerle sürdürülmektedir. İletişim özgürlüğünün en büyük öncüsü ve destekçisi olarak görülen ABD'nin, demokrasi savaşı adı altında Irak'a düzenlediği işgal, bu tür hareketlerin zengin örneklerini içinde barındırmaktadır. Ancak ABD'nin hareketine destek olmak ve kamuoyuna savaşı meşru kılmak amacı ile kullandığı, medyaya uyguladığı sansür, basın özgürlüğü konusunda yerinde saydığını göstermektedir. Uyguladığı iliştilirilmiş gazetecilik pratiğı, ABD'nin iletişim özgürlüğüne bakışı ile ilgili fikir vermektedir.

ABD, medya aracılığı ile yaydığı söylemlerle, terörün ve kitle imha silahlarının dünyayı tehdit ettiğine dair kamuyu ikna ederek, Irak operasyonunu meşrulaştırmıştır. İşgal sırasında, medyayı propaganda aracı olarak kullanmış ve manipüle etme konusunda başarılı sonuçlar almıştır.

Ancak daha vahim olan, iliştilirilmiş gazetecilik pratiğinin, demokrasi ve özgürlüklerin öncüsü olarak kendini dünyaya kabul ettirmiş bir ülke olan ABD tarafından uygulamaya konulmuş olmasıdır. ABD'nin bu pratiğın uygulamaya geçirilme sebebini, gazetecilerin güvenliğini ve sağlıklı enformasyon akışını sağlamak olarak açıklaması da bir sorunu ortaya koymaktadır. Bu durum, sansürü Aydınlanma Çağı'ndaki ön denetim anlamı ile kullanan bir ülkenin, buna rağmen, iletişim özgürlüğünden yana görünmesi yanılgısını beraberinde getirmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki ülkelerin uygulamaya koydukları pratiklere bakarak iletişim özgürlüğü platformları görülebilmektedir. Sadece çağdaş, demokratik, öndenetim uygulamasını reddeden ortamlarda iletişim özgürlüğünden söz etmek mümkündür. İliştirilmiş gazetecilik uygulaması da ABD'nin, aksi görünse de, Aydınlanma Çağı'ndan bu yana iletişim özgürlüğü konusunda yol kat edemediğinin ispatıdır.

Anahtar Sözcükler

1. İliştirilmiş Gazetecilik
2. ABD
3. Sansür
4. Propaganda
5. Savaş

ABSTRACT

[ÖZGEN, Nergis]. [Embedded Journalism Around The Censorship Concept], [Master Thesis], Ankara, [2008].

Today's century is called as communication century and together with the developing and changing media technologies the warfare is changed. This century added a new vocabulary "media wars" to the literature and with the effectiveness of the military operations is evaluated in that platform. The warfare is conducted with the long range ballistics missiles as well as armed conflicts and carried on with the Media's power of psychological operations. USA who is a big supporter of freedom of telecommunication is conducting an invasion in Iraq in the name of democracy is containing great examples of these kinds of operations. However the implementation of censorship to the media by the USA who is also using the media to find support from the community and trying to show the invasion legal shows us that they haven't got so much progress on the freedom of media. The embedded journalism example is giving us an idea of how USA is looking to the freedom of communication.

USA convinced the community and made the operation legal in Iraq by spreading the words that the terror and weapons of mass destruction is threatening the World. They used the media as a propaganda weapon and succeeded getting results on manipulating.

But the worst thing is the embedded journalism practices are conducted by USA who is succeeded on convincing the World that they are the frontier of democracy and freedoms. They are explaining these practices are for journalists' security as well as the healthy information flow but this is also showing us an issue. This situation comes up with a delusion that a country using the censorship implementations as a pre audit in the illumination century and seems to be supporting the freedom of communication. However it is obvious that a countries freedom status can be observed with looking their implementation practices. We can only talk about telecommunication freedom where the community is pure democratic, modern and refuses to use pre audit implementations. However USA seems to be opposite they haven't got progress on the telecommunication freedom since from the illumination century whose proof is the embedded journalism practices.

Keywords

1. Embedded Journalism
2. USA
3. Censorship
4. Propaganda
5. Warfare

